

**FUTBOL İZLEYİCİLERİNİN KADIN
SPİKERLERE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN
TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA
İNCELENMESİ**

**2023
YÜKSEK LİSANS TEZİ
SOSYOLOJİ**

Ayşın YENER

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Cihan AKKAYA**

**FUTBOL İZLEYİCİLERİNİN KADIN SPİKERLERE İLİŞKİN
GÖRÜŞLERİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA İNCELENMESİ**

Ayşın YENER

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Cihan AKKAYA

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Eylül 2023

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	3
DOĞRULUK BEYANI	4
ÖNSÖZ	5
ÖZ	6
ABSTRACT.....	7
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	8
ARCHIVE RECORD INFORMATION	9
KISALTMALAR	10
ARAŞTIRMANIN KONUSU	11
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	11
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	12
ARAŞTIRMA SORULARI.....	13
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	13
GİRİŞ.....	13
1. TOPLUMSAL CİNSİYET VE ERKEKLİK KAVRAMLARI	16
1.1. Toplumsal Cinsiyet	16
1.1.1. Toplumsal Cinsiyetin Tarihsel Süreci	19
1.2. Toplumsal Cinsiyete Yönelik Kuramlar	20
1.2.1. Biyolojik Kuram	20
1.2.2. Liberal Feminizm	22
1.2.3. Marksist Feminizm.....	23
1.2.4. Sosyalist Feminizm	24
1.2.5. Varoluşçu Feminizm	24
1.2.6. Radikal Feminizm	25

1.2.7. Kültürel Feminizm	26
1.2.8. Sosyal Öğrenme Kuramı.....	27
1.3. Erkeklik Kavramı ve Tarihsel Süreci	28
2. BOURDİEU’NUN ALAN VE SERMAYE KAVRAMLARI KAPSAMINDA BEDEN, CİNSİYET VE SPOR	31
2.1. Alan Kavramı	31
2.2. Habitus Kavramı.....	32
2.3. Sermaye Kavramı	35
2.4. Ekonomik Sermaye	35
2.5. Kültürel Sermaye	36
2.6. Sosyal Sermaye	38
2.7. Simgesel Sermaye	40
2.8. Bourdieu Sosyolojisinde Beden ve Toplumsal Cinsiyet.....	40
2.9. Bourdieu ve Spor Sosyolojisi.....	44
3. TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA FUTBOL VE MEDYA İLİŞKİSİ	48
3.1. Popüler Bir Spor Dalı Olarak Futbol.....	48
3.1.1. Türkiye’de Futbol.....	50
3.1.2. Erkeklik Kavramı ve Futbol	52
3.1.3. Kadın ve Futbol İlişkisi.....	53
3.2. Medyanın Tarihi	55
3.3. Futbol ve Medya.....	57
3.4. Futbol Medyasında Kadın.....	60
4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI	63
4.1. Bulguların Yorumlanması.....	64
4.1.1. Sporda Toplumsal Cinsiyet İlişkilerinin Dönüşümü.....	64
5. SONUÇ: BULGULARIN YORUMLANMASI.....	71
KAYNAKÇA	74
TABLolar LİSTESİ	77
EKLER	78
ÖZGEÇMİŞ	79

TEZ ONAY SAYFASI

Ayşın YENER tarafından hazırlanan “FUTBOL İZLEYİCİLERİNİN KADIN SİKERLERE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA İNCELEMESİ ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Program Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Cihan AKKAYA

.....

Tez Danışmanı, Sosyoloji Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Sosyoloji Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 14/09/2023

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Kadir ŞAHİN (KBÜ)

.....

Üye : Doç. Dr. Meral TİMURTURKAN (MAKÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Cihan AKKAYA (KBÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans derecesini onamıştır.

Doç. Dr. Zeynep ÖZCAN

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntılarım intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Ayşın YENER

İmza :

ÖNSÖZ

Bu çalışma futbol programlarını toplumsal cinsiyet bağlamında inceleyerek, toplumun kadın spikerlere ilişkin görüşlerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Spor toplumun önemli bir kültürü ve gündelik hayatın parçasıdır. Özellikle futbol da popüler kültürün önemli bir parçası olarak geniş kitlelerce takip edilmektedir. Bu çalışmada, zaman içinde değişen spor etkinlikleri içinde önemli bir yere sahip olan futbol, izleyicilerin bakış açısından toplumsal cinsiyet normları çerçevesinde incelenmiştir. Kadınların futbola artan ilgisi, bu alanda daha etkin rol almalarını sağlamıştır. Meydana gelen bu değişimin izleyiciler tarafından nasıl değerlendirildiği konusu önem kazanmıştır. Bu çalışmanın temel amacı, futbol medyasında kadınların artan görünürlüğünün futbolu aktif olarak takip eden izleyiciler üzerindeki etkisini incelemek ve toplumsal cinsiyet olgusu açısından değerlendirmektir.

Çalışmanın pek çok aşamasında birçok kişinin desteği ve emeği bulunmaktadır. Bu nedenle desteğini esirgemeyen bu kişilere teşekkürlerimi sunmak isterim.

İlk olarak yüksek lisans eğitim sürecimde yanımda olan ve bana sağladıkları bilgilerle gelişimime katkı sunan Karabük Üniversitesi Sosyoloji Bölümünün tüm kıymetli hocalarına, bu zorlu ve emek isteyen tez sürecimde emeğini benden esirgemeyen ve yanımda olan değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Cihan AKKAYA'ya,

Yüksek lisans süreci boyunca emeğini ve desteğini esirgemeyen ve hep yanımda olan arkadaşım Mert CANAYAZ'a,

Eğitim sürecim boyunca hep arkamda olup, her başarımda benden daha çok sevinen ve desteğini esirgemeyen annem Zeynep KAÇANÜNLÜ'ye sonsuz teşekkür ederim.

ÖZ

Spor, insanın kendini ve bedenini tanıma süreciyle beraber geçmişten bugüne devam eden ve görünen haliyle de insanlıkla beraber devam edecek olan bir etkinlik biçimidir. Sporun içerisinde en popüler olan dal ise en azından Türkiye söz konusu olduğunda hiç şüphesiz futboldur. Futbolun popüler bir spor dalı olmasında medyanın etkisinin yanında, geniş kitleler tarafından takip edilmesi ve aynı zamanda futbolun rekabetçi ve mücadeleci yapısının ilgi çekici olması da rol oynamaktadır. Futbolun tarihsel süreç içerisinde genellikle erkek egemen bir spor olduğu ve kadınların günümüzde medya kanalları etkisiyle bu sürece dahil olmaya başladığı bir gerçektir. Medya kanallarında futbol üzerinden kadının görünürlüğünün toplumsal cinsiyet ve spor sosyolojisi açısından önemli bir inceleme alanı olabileceği düşüncesiyle bu tez hazırlanmıştır. Çalışma kapsamında futbol medyasında yer edinmeye başlayan ve sayıları giderek artan kadın spikerlerin futbol izleyicileri tarafından nasıl anlamlandırıldığı incelenmiş, bu kapsamda erkek ve kadın futbol izleyicileriyle derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Çalışmanın temel kaygısı kadın spikerler aracılığıyla spordaki toplumsal cinsiyet ilişkilerini futbol üzerinden sosyolojik olarak incelemektir. Çalışmadan elde edilen bulgular, kadın spikerler aracılığıyla kadınların futbola ilgisinin arttığı ve kadınların futboldaki yerinin artışına olumlu bir bakış olduğu yönündedir. Kadın spikerlerin, erkeklerin futbol medyasına ilgisini artırdığı ve medya kanallarının da bu nedenle kadın spiker sayısını, beden algısını da kullanarak arttırmaya çalıştığı görülmektedir. Kadınlar medya üzerinden futbol gibi erkek egemen bir alanı, spora ilişkin toplumsal cinsiyet kalıplarını yıkmada bir mücadele alanı olarak kullanmaktadır. Bu mücadelede kadınların spor/futbol medyasında bilgilerini ortaya koyarak daha fazla görünmeleri en önemli araçlarından biridir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Erkeklik, Kadın Spikerler, Futbol, Spor Medyası

ABSTRACT

Sports is a form of activity that continues from the past to the present and will continue with humanity, along with the process of getting to know oneself and his body. The most popular branch of sports is undoubtedly football. In addition to the influence of the media, the fact that football is followed by large masses and the competitive and combative structure of football also play a role in making football a popular sport. It is a fact that football has generally been a male-dominated sport in historical process and women have begun to be involved in this process with the influence of media channels today. This thesis has been prepared with the thought that the visibility of women through football in media channels can be an important field of study in terms of gender and sports sociology. Within the scope of the study, it was examined how the female announcers, who started to take place in the football media and whose numbers were increasing, were interpreted by the football audience, and in this context, in-depth interviews were conducted with male and female football audiences. The main concern of the study is to analyze the gender relations in sports sociologically through football through female speakers. The results obtained in the study are that women's interest in football has increased through female announcers and there is a positive view on the increase of women's place in football. It is seen that female announcers increase the interest of men in football media and media channels try to increase the number of female announcers by using body perception for this reason. Women use a male-dominated field such as football as a field of struggle to break down gender stereotypes regarding sports through the media. In this struggle, it is one of the most important tools for women to appear more in the sports/football media by revealing their knowledge.

Keywords: Gender, Masculinity, Female Announcers, Football, Sports Media

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Futbol İzleyicilerinin Kadın Spikerlere İlişkin Görüşlerinin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İncelenmesi
Tezin Yazarı	Ayşın YENER
Tezin Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Cihan AKKAYA
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	14.09.2023
Tezin Alanı	Sosyoloji
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	79
Anahtar Kelimeler	Toplumsal Cinsiyet, Erkeklik, Kadın Spikerler, Futbol, Spor Medyası

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	An Investigation of Football Viewers Views of Female Announcers in the Context of Gender
Author of the Thesis	Ayşın YENER
Advisor of the Thesis	Assist. Prof. Dr. Cihan AKKAYA
Status of the Thesis	Master's Degree
Date of the Thesis	14.09.2023
Field of the Thesis	Sociology
Place of the Thesis	UNIKA/IGP
Total Page Number	79
Keywords	Gender, Female Announcers, Football, Masculinity, Sports Media

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
FIFA	: Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği
TRT	: Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
TV	: Televizyon
UEFA	: Avrupa Futbol Federasyonları Birliği

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Araştırmanın başlığı, *Futbol İzleyicilerinin Kadın Spikerlere İlişkin Görüşlerinin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İncelenmesi* ‘dir.

Popüler bir spor dalı olarak futbola olan ilgi özellikle Türkiye’de her geçen gün artış göstermektedir. Buna bağlı olarak günümüzde önemli bir hale bürünmüş olan medyada futbolun görünürlüğü de giderek artış göstermektedir. Futbol medyası, günümüzde önemli bir yere sahiptir. Toplumsal cinsiyet bağlamında futbol, önemli bir sosyolojik araştırma alanıdır. Medyayı da dâhil ederek futbolun toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmesi sosyolojik açıdan oldukça önemli veriler sunmaktadır.

Bu kapsamda futbol medyasında kadın spikerler aracılığıyla kadınların futbol medyasındaki artan görünürlüğüne bağlı olarak, erkek ve kadın futbol izleyicilerinin bu konuya yönelik bakış açılarını ortaya koyabilmek oldukça önemli bir konu olmaktadır.

Bu çalışmanın konusu, son yıllarda spor/futbol medyasında görünürlükleri artan kadın spikerlerin futbol izleyicileri üzerindeki etkisini niteliksel açıdan ortaya koyabilmek olmalıdır. Bu anlamda dönüşen spor ve toplumsal cinsiyet ilişkisi ortaya konulmak istenmektedir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmanın amacı erkeklerin ve kadınların toplumsal cinsiyet bağlamında kadın spikerlere ilişkin görüşlerinin değerlendirmesini yapmaktır. Son yıllarda kadın spiker sayısındaki artışın toplum üzerindeki etkisi, toplumsal cinsiyet ve erkeklik başta olmak üzere, konuyla ilgili pek çok sosyolojik kavram ve kuramsal yaklaşımlarla ele alınmıştır. Spor medyasındaki kadın spiker sayısının artışının etkilerini ortaya koyabilmek adına toplumsal cinsiyet kavramı derinlemesine ele alınmış, kadınlık ve erkeklik rollerinin inşa edilmesindeki faktörlere odaklanılmıştır. Tarihsel anlamda yaşanan değişim ve dönüşüm analiz edilmiştir. Bu sayede günümüzde spor ve toplumsal cinsiyet ilişkilerine yönelik bakış açısı, futbol medyasındaki kadın spikerlere ilişkin görüşler üzerinden incelenmiştir. Buradan hareketle de futbol medyasında giderek artan bir görünürlüğe sahip olan kadınların izleyiciler üzerindeki etkisi anlaşılmaya çalışılmıştır.

Bu araştırmanın önemi, spor özelde de futbol medyasında kadın spiker sayısının artışına bağlı olarak kadının futboldaki görünürlüğüne yönelik sosyolojik bir inceleme yapmaktır. Nitekim futbol izleyicilerinin bu konudaki görüşlerini inceleyerek yaşanan duruma dair sosyolojik içerimler ortaya çıkarmak ve literatüre önemli bir katkı sunabilmek bu tezin temeldeki amacıdır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi; varsayımlarla, bireyler veya grupların bir sosyal ya da insan sorununa atfettikleri anlamlara değinen ve araştırma problemlerinin incelenmesini içeren yorumlayıcı kuramsal çerçevelerin kullanımı ile başlar. Nitel araştırmacılar; bir problemi araştırmak için, çalışmadaki insan ve yerlere duyarlı olan doğal ortamdaki veri koleksiyonlarını ve hem tümevarım hem de tümdengelim ile örüntü ve temalar kuran veri analizlerini içeren bir yöntem kullanırlar. Bu nitel araştırma yöntemi ile hazırlanan çalışmalar katılımcıların seslerini, araştırmacının derin düşüncelerini içerir (Creswell, 2016:44).

Nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan tekniklerden birisi de derinlemesine mülakattır. Derinlemesine mülakat, mülakat yapılan birey hakkında derinlemesine bilgiler elde etmek amacıyla gerçekleştirilen bire bir görüşmeleri ifade etmektedir. Bu kapsamda mülakat yapılan bireylere belirli konular hakkında açık uçlu sorular sorulmakta ve bilgiler alınmaktadır. Bire bir görüşmeler olduğu için detaylıdır ve bu nedenle derinlemesine mülakat adı verilmektedir (Akıner, 2020). Nitel araştırma yapacak araştırmacı alanda saatlerce zaman harcar (Creswell, 2016). Mülakat yapılacak kişiler seçilirken ulaşılabilirlik, konuyla ilgisi, farklı kesimlerden oluşu, cinsiyet eşitliği sağlanması ve farklı yaş ve mesleklerden seçilmesine dikkat edilmiştir. Bu kapsamda 19 kişiyle derinlemesine mülakat yapılmıştır. 19 kişiyi yeterli olarak görülmüş ve doygunluğa ulaşılmıştır. Katılımcılara konuyla ilgili açık uçlu sorular sorularak içerimler elde edilmeye çalışılmıştır.

Nitel araştırmalarda kullanılan derinlemesine yarı yapılandırılmış görüşme formuyla veriler toplanmıştır. Tematik, betimsel analizlerle ele alınmıştır. Nitel araştırma açık uçlu sorulara dayalı ve ses kayıt içeriğiyle veriler toplanmıştır.

ARAŞTIRMA SORULARI

Araştırma Sorusu:

Futbol medyasında sayıları giderek artan kadın spikerler futbol izleyicileri tarafından nasıl anlamlandırılmaktadır?

Araştırmanın Alt Soruları:

Futbol medyasında kadın spikerlerin sıklıkla kullanılmaya başlamasının nedenleri nelerdir?

Toplumsal cinsiyet bağlamında kadın spikerlerin medyada görünür olmasının sonuçları nelerdir?

Spor spikerliği kadınlar için sporda bir mücadele alanı mıdır?

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Araştırmamız kapsamında 19 kişiyle derinlemesine mülakat yapılmıştır. Seçilen 19 kişinin farklı meslek grupları ve yaşlarda olmasına önem verilmiştir. Derinlemesine mülakatlarda az kişiyle derinlemesine bilgi alışverişinin oluşu, bir avantaj olarak durmaktadır.

Araştırma kapsamında karşılaşılan güçlük, mülakat yapılacak kişilerle mülakat zamanının pandemi dönemine denk gelmesi sebebiyle bilgilerin online (çevrimiçi) görüşmelerle toplanmaya çalışılmasıdır. Mülakat yapılan kişilerin iznine bağlı olarak görüşmelerde ses kayıtları alınmış ve bu kayıtlar online görüşmeler esnasındaki dış etkenler (gürültü, ses kesilmesi) nedeniyle birden fazla kez dinlenmiştir

GİRİŞ

Sosyolojinin inceleme alanlarından birisi hiç şüphesiz toplumsal cinsiyet olgusudur. Toplumun cinsiyetlere atfettiği roller, toplumsal cinsiyeti ve ona yüklenen anlamı oluşturur. Bu durum aynı zamanda kadınlık ve erkeklik adı altında iki kavramı da içerisinde barındırır. Avcı ve toplayıcı toplumdaki kadına ve erkeğe biçilen rol ve statülerin dönüşümü de sosyolojinin inceleme alanına girer. Toplumsal cinsiyete yönelik farklı bakış açılarının var olması, farklı kuramlarla kendini gösterir.

Örneğin kadın ve erkeğin anatomik farklılığına dayalı açıklamalar biyolojik kuramla desteklenmektedir. Her kuramın savunduğu görüşler kadınlık ve erkeklik kavramlarını farklı biçimlerde ele alıp toplumsal cinsiyet ilişkilerini geçmişten günümüze açıklamayı amaçlamıştır.

Çalışmanın konusu futbol izleyicilerinin kadın spikerlere ilişkin görüşlerinin toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmesi ile ilgilidir. İlk olarak ‘erkek sporu’ gibi algılanan ve erkekler tarafından domine edildiği gibi düşüncelere maruz kalan futbolun, toplumsal cinsiyet kavramına odaklanarak geçmişten günümüze nasıl bir dönüşüm geçirdiğini ele almak gereklidir. Toplumsal cinsiyetin, toplumsal cinsiyet ile ilgili kavramların, kuramların teorik anlamda incelenmesi günümüzdeki değişim ve dönüşümün anlaşılabilmesini sağlayacaktır. Toplumsal cinsiyet kavramları ve kuramlarının yanı sıra spor sosyolojisi denilince akla gelen önemli isimlerden biri olan Pierre Bourdieu’nin kavram ve yaklaşımları da önem arz etmektedir. Bourdieu’nun literatüre kazandırdığı alan, habitus, sermaye kavramları sosyolojinin dâhil olduğu her konu ve durum için önemli olduğundan spor ve özelde futbol da bu kavramlarla birlikte incelenebilir.

Spor denilince ilk akla gelen futbolun ortaya çıkışı çok eskilere dayansa da günümüzde futbolun kurumsallaşması, futbol takımlarının ortaya çıkışı, liglerin başlangıcı, ulusal ve uluslararası futbol kuruluşları ve organizasyonların varlığı oldukça yeni sayılır. Sanayi devrimi sonrası endüstrileşmeden en çok etkilenen spor branşlarının başında gelen futbol; kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla, televizyon ve günümüzde dijital medya araçlarının toplumsal hayattaki etkinliğinin artmasıyla geniş çapta küresel bir olgu haline gelmiş, ekonomik anlamda büyümüş ve zamanla geniş kitleleri özellikle izleyicilik boyutuyla etkileyen olgulardan birine dönüşmüştür. Böylesine geniş etkilere sahip futbolun toplumsal cinsiyet ilişkilerinden de etkilenmesi kaçınılmazdır. Tarihsel süreçte önemli değişimler geçiren futbol hala erkek hegemonyasının baskın şekilde hissedildiği alan olarak durmaktadır. Ancak yakın zamanda yaşanan gelişmelerle bu algı yavaş yavaş kırılmaktadır.

Günümüz düşünce yapısında ve kültüründe yaşanan değişim ve dönüşümler neticesinde kadınlar her spor alanında olduğu gibi futbolda da kendine daha çok yer bulmaya başlamıştır. Ulusal ve uluslararası organizasyon, lig ve müsabakalarda kadınların da futbol içine aktif profesyonel katılımcı olarak dâhil oluşu önemli

gelişmelerdir. Bir diğer önemli gelişme ise kadının spor medyasındaki konumunda meydana gelen değişimlerdir. İlk başlarda spor medyasında sayıları az olan, sadece haberleri sunan ve görselliği (çekiciliği) ön plana çıkarılan kadınlar; daha sonra bu alanda daha çok yer almaya başlamış ve artık bilgi ve yorum yapabilme kabiliyetleriyle ön plana çıkmaya başlamıştır. Özellikle çoğunlukla erkeklerin takip ettiği futbol medyasında kadınların kendilerini kabul ettirmesi önemlidir.

Bu çalışmada ilk olarak araştırılan konuya ilişkin kavram ve kuramsal yaklaşımlar ele alınmıştır. Bu bağlamda birinci bölümde toplumsal cinsiyet kavramı, toplumsal cinsiyeti ele alan kuramsal yaklaşımlar ve erkeklik kavramına yer verilmiştir. İkinci bölümde Pierre Bourdieu'nun kavramları ve bunların sporla olan ilişkisine değinilmiştir. Üçüncü bölümde ise futbolun tarihsel sürecinden kısaca bahsedilerek, toplumsal cinsiyet ve erkeklik olgusunun spor/futbol medyasındaki görünümü tartışılmıştır. Daha sonrasında araştırmanın bulguları bu kavramlar çerçevesinde yorumlanarak çalışma sonuçlandırılmıştır.

1. TOPLUMSAL CİNSİYET VE ERKEKLİK KAVRAMLARI

1.1. Toplumsal Cinsiyet

Geçmişin ve geleceğin bir noktasında takılı kaldığımız, her zaman sorunsallaştırılan toplumsal cinsiyet bizi hayatımızın her alanında etkilemektedir. Doğduğumuz andan ölümü yaşadığımız sürece kadar biyolojik cinsiyet saatimiz işlemektedir. Buna göre birey ya dişidir ya da erdir, dolayısıyla ya kadın ya da erkek olarak yaşamaktadır. Toplum bireyden, değişmez olarak kabul edilen biyolojik cinsiyetine göre davranışlar sergilemesini istemektedir ve bu cinsiyet rolüne göre belirlenmiş davranışlar örgüsünü kabullenmesi ve uygulaması için baskılanmaktadır (Vatandaş, 2011, s. 34-35). Bu durum toplumsal cinsiyet kavramıyla açıklanmaktadır ve bu kavram dilimize 1990'ların başında girmiştir (Ecevit, 2021:10). Toplumsal cinsiyet kadınların ve erkeklerin yaşam deneyimleri üzerine inşa edilen bir süreç olarak görülmektedir (Akkaş, 2019, s. 100-102).

Birey kadın veya erkek olarak dünyaya gelmekte ve toplumun şemasında yer almaktadır. Toplumsal rollere de uygun olarak bireyin amacı, hem kadınlık hem erkeklik cinsiyetine yönelik olarak toplumun belirlemiş olduğu normlara uygun tavır ve tutum içerisinde hareket etmek ve hayatı idame ettirmektir. Cinsiyetin mutlak olması, toplumun normlarına uygun olarak davranışlar sergilenmesi beklentisi yaratmaktadır. Bu durum tek tipleştirilen kadın ve erkek modeli de yaratmaktadır. Tek tipleştirilen kadın ve erkek, toplumun belirlediği normlar çerçevesinde yaşamakta ve bu normların yarattığı yaşamsal standartların dışına çıkamayarak kendi benliğini oluşturamamaktadır. Kendi varlığını oluşturamayan birey, kendi varlığını daima sorgulamaktadır. Cinsiyet rolleri ailede başlamakta ve toplum tarafından bireye adeta yüklenmektedir. Toplumla tahkim edilen roller, bireyin hayata bakış açısını, statüsünü, düşünme biçimini, davranış örüntülerini yani kısacası hayatını etkilemekte ve onu şekillendirmektedir. Birey, sosyal normların dışına çıkması halinde ötekileştirilmekte, dışlanmakta ve toplumun kalıp yargılarıyla mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Bireyin Toplumsal rollerden sapma derecesine göre, toplumsal hayatta karşılaştığı yaptırım da o derece şiddetli olmaktadır (Akkaş, 2019, s. 100-102). Toplumsal normların cinsiyetlere dair belirlemiş olduğu normlara göre, bir kadından beklenen temel davranış doğurganlık ile ilişkili iken, erkeklerden beklenen temel davranış ise gücünü her alanda göstermesidir. Toplumların

cinsiyetlere yüklediği bu farklılık geçmişten gelerek günümüzde de yaşanmaya devam etmektedir. Bu farklılık neticesinde kadın kamusal alanda arka plana atılmakta, özel alanda ise aktif olması gerektiği savunulmaktadır. Kadınların arka plana atılmasıyla beraber, erkekler kamusal alanda ön planda olmakta ve cinsiyetler arası farklılık belirgin hale gelmektedir. Bu durumun yarattığı bir sonuç olarak erkekler adeta üstün bir varlık olarak lanse edilirken, kadınlar onun altında bir cinsiyet olarak algılanmaktadır. Halen devam eden bu süreç toplumsal cinsiyet sorunlarının da aslında temelini oluşturmaktadır.

Kadın kamusal alanda elbette yer bulmaktadır. Fakat bir erkeğe göre işi daha zor olmaktadır. Öncelikle kamusal alanda yer bulabilmesi toplum tarafından oluşturulan testlerden başarıyla geçebilmesine bağlıdır. Toplumun oluşturduğu normlara göre hareket etmediği zaman toplum tarafından etiketlenmeler, ayıplanmalar ve sözel, fiziksel ve hatta cinsel şiddete maruz kalma olasılığı yüksek olmaktadır. Cam tavan adını da verdiğimiz toplumsal cinsiyet ayrımına bir de bu durumun eklenmesi, kadının özellikle kamusal alanda görünürlüğünü azaltmakta ve toplumsal cinsiyete göre farklılaşmanın olumsuz etkilerinin daha da derinleşmesine neden olmaktadır.

Kadın ve erkek arasındaki toplumsal ayrım, biyolojik ayırmadan daha fazla etkili olmaktadır. Dünya’da özellikle de Avrupa’da 1960’lı yıllarla beraber toplumsal değişim dinamikleri toplumsal hareketlerle kendini göstermeye başlamıştır. Bu toplumsal hareketler aynı zamanda toplumsal değişim ve dönüşüm kıvılcımı da yaratmıştır. Bu hareketler içinde toplumsal cinsiyet rollerine isyan ve eşitliğe yönelik kadın hareketleri önemli bir yer edinmektedir. 1970’li yıllarda etkin olan ekonomik kriz, kadının kamusal alanda istihdamına yönelik fayda da içermiştir. Erkekler geleneksel dönemlerden modern dönemlere geçerken ve sanayide istihdam edilirken, kadınlar ya tarımsal faaliyetlerine devam etmiş ya da tarımın makineleşmesiyle kadınların üretkenlikleri azalmıştır (Ecevit, 2021:20). Kadınların ilk olarak istihdam edildiği alan hizmet sektöründeki az güce dayalı işler olmuş ve kriz etkisiyle daha fazla işe daha az ücret için kadınlar tercih edilmiştir. Erkeklerle evrensel olarak atfedilen üstünlüğün belli sabitlikler içinde yeniden üretilmesi, kadınlar ve erkekler arasındaki hiyerarşik ilişkinin varlığının iş yaşamında, sosyal dünyada ve özellikle ev içi düzende de yeniden kurulmasını sağlamaktadır (Timurturkan, 2020:9). Kadının annelik rolü ise kadınların işsizlik ve ekonomik kayıplarının artışına neden olan bir başka faktör olmuştur. Hatta bu nedenle kadınları işe alan ve onlara daha fazla iş verip az ücrete çalıştıran, hamile olması halinde

de hemen işten çıkartan işletmelerin oldukça fazla olduğu da bilinmektedir. Kadına yüklenen beklentilerin geçmişten günümüze neredeyse hiç değişmemesi, kadınların üstündeki toplumsal baskıların da devam etmesine neden olmaktadır.

Kadına yüklenen bir diğer rol ise hem kamu hem özel alandaki işlerini birlikte yürütmek zorunda kalmasına yöneliktir. Zira kadın kamusal alanda kendini gösterse de toplumsal normların ona adeta dayattığı özel alan işlerini de yapma beklentisi bulunmaktadır. Eril düzenin gücü, kendi haklılığını ispat etmeye yeltenmemesinde görülür, erkek merkezli bakış kendini yansız gibi dayatır ve onu meşrulaştıracak söylemlerde dile getirilmeye ihtiyaç duymaz (Bourdieu, 2015:22). Bu durum cinsiyetçi iş bölümünden doğar. Erkeklerde beklenti genellikle kamusal alanda görünür olması ve özel alan işlerinin ona ait değilmiş gibi algılanmasıdır. İşte bu anlayış toplumsal cinsiyet ayrışmasını derinleştirmektedir. Kadın ve erkek rollerinin yeniden inşa edilmesi için gösterilen çaba kadar, geçmişten günümüze kadar devam eden bu sürecin sabit kalması için çabalayan bir kesimin olduğu da bir gerçektir. Kadın kavramının yerine toplumsal cinsiyetin literatürde kullanılmaya başlaması 1980li yıllarla başlamıştır. Toplumsal cinsiyet kavramının kullanılmasının sebebi kadının biyolojik cinsiyetiyle ilgilenmekten ziyade toplumdaki cinslerin nasıl davrandığı ya da kültürel anlamda nasıl davranmaları gerektiğini araştırmak ve bunları tanımlayarak ortaya çıkarmaktır. Kadın ve erkek rollerinin belirlenmesinde en temel faktör aile olmaktadır zira rollerin temeli burada atılmaktadır. Toplumsal cinsiyete yönelik ayrışmaların temeli de bu sebeple ailede ve burada verilen eğitimle başlamaktadır.

Toplumdaki en küçük birim olarak aile, toplumsal cinsiyet normlarını anlamak açısından önem arz etmektedir. Çocuklar, erkek kız fark etmeksizin ebeveynlerin yönlendirmeleri sonucu ilgi alanlarını belirlemektedir. İlgi alanları oluşan çocuklar, ileriki yaşlarda oluşturdukları ilgi alanlarını toplumla bir araya gelerek sentezlemekte ve davranış ve algı örüntülerini oluşturmaktadır. Arkadaş grupları, kitaplar, oyuncaklar hatta ve hatta kitle iletişim araçları da bu kimlik inşası sürecinde etkin bir role sahiptirler. Bu etkin faktörler küçümsenmeyecek kadar önem arz etmektedir. Yetişkin olmaya hazırlanan bireylerin bakış açısı da bu etmenlere göre şekillenmektedir (Anderson, 2014).

1.1.1. Toplumsal Cinsiyetin Tarihsel Süreci

Toplumsal cinsiyet geçmişten günümüze sürekli değişim ve dönüşüm halinde bulunan, hayatın hemen her alanında belirleyici konumda yer alan bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. İkel toplum dediğimiz avcı ve toplayıcı dönemden beri cinsiyetler arasında toplumsal bir ayrımın olduğu görülmektedir. Bu dönemde erkek güç sembolü olarak avcılıkla uğraşırken; kadın toplayıcı konumda yer almış ve ayrımın temelleri toplumsal olarak atılmıştır. Toplumsal cinsiyet ayrımı, biyolojik ayrımla belirlenmekle beraber onun da önünde yer alan bir noktaya varmıştır. Avcı ve toplayıcı yaşamdan sonraki tarihsel süreçlerde de kadın neredeyse her daim erkeğin arka planında pasif olarak yer edinebilmiştir. Erkeklerin, toplumsal olarak basit şekilde tanımlanan kimi görevleri alçalmadan yerine getirmeye tenezzül etmelerinin mümkün olmaması bir yana, aynı işler bir erkek tarafından gerçekleştirildiğinde asil ve meşakkatli addedilirken, kadınlar tarafından gerçekleştirildiğinde basit ve değersiz olurlar (Bourdieu, 2015:80). Anaerkil düzen kendini belirli toplumlarda gösterse bile burada da toplumsal cinsiyet eşitliğinden söz etmek mümkün gözükmemektedir.

Dünya'nın önemli bir değişim ve dönüşüm süreci geçirmesinde büyük rolü olan ve günümüzde de etkilerini yaşadığımız Endüstri Devrimi, kadının toplumsal rolü ve statüsünde değişim ve dönüşüm yaratmada etkili olmuştur. İlk zamanlar kadın, sanayi ve hizmet sektöründe erkeğe göre daha fazla iş ve daha az ücretle çalışmaya adeta mahkûm edilmiştir. Kadınlar, kısmi zamanlı, geçici, kırılğan ve düşük ücretli işlerin olduğu sektörlerde çalışmaktadır. Buna karşılık yüksek gelir getiren ve yönetici olmaya olanak veren işlerde bulunma olasılıkları çok düşüktür (Ecevit, 2021:68). Hamile veya çocuğu olan kadınların işe alınmaması veya işten kolay çıkartılabilmesi kadının bir meta haline getirilmesini desteklemiş ve bu durum sermaye sahiplerinin lehine işlemiştir. Bu nedenle özellikle Avrupa ve Asya ülkelerinde ucuz iş gücü ve fazla iş amacıyla kadınların tercih edildiği görülmüştür. Günümüzde Asya ülkelerinin belirli kısımlarında bu durumun devam ettiği gözlenmektedir. Toplumsal cinsiyet ayrımının ortadan kaldırılması ve eşitliğin sağlanması sürecine giden yol ancak yüzyıllar sonra olabilmıştır. Dünya'nın çoğu yerinde halen daha egemen olan ataerkil toplum düzeniyle hem sorumsuzlaştırılan hem de sorunlaştırılan bir kimliğe sahip olan kadınlar tarihsel sömürü ile karşılaşmayla devam etmektedir. Kadın haklarına dair temel çabaların 1848 yıl dönümüyle yakın ilişkisine dikkat çekmek gerekir (Akkaş, 2019, s. 100-102).

Toplumsal cinsiyet kavramı temelde biyolojik ayırmadan ziyade kültürel ve sosyal ayrımı ifade etmektedir. Doğumdan itibaren birey, cinsiyet ayrımına dayalı toplumsal kodlarla karşılaşmaktadır. Toplumdan topluma kültürel farklılıklar bulunsa da toplumsal cinsiyete dair ayrımlar benzerlik göstermektedir. Güce dayanan işlerin erkek, yardımseverlik ve hoşgörüyü dayalı işlerin kadına ait görülmesi buna örnektir. Kadınlık ve erkeklığe ilişkin söylemler ve düşüncelerin değişimi 19.yy sonlarıyla değişmeye başlasa da dünya genelinde 1968 hareketleri olarak bilinen ve toplumsal cinsiyet eşitliğini de kapsayan toplumsal hareket girişimleri ile hızlanmıştır. O zamandan bugüne dek geçen zaman sürecinde kadınların toplumsal alandaki varlığını iyileştirmeye yönelik atılımların olduğunu söylemek mümkündür. Feminizm adı da verilen toplumsal cinsiyet eşitliğini ve pasifize olan kadın yerine aktif kadını amaçlayan bu düşünce üzerine zaman içinde farklı teorilerin eklendiğini ve ataerkil sistemi genel olarak temeline alan bir eleştiri ve çözüm üretimi sürecinin oluştuğunu ifade edebiliriz.

1.2. Toplumsal Cinsiyete Yönelik Kuramlar

1.2.1. Biyolojik Kuram

İnsan davranışlarının anlamlandırılmasına yönelik en eski yaklaşımlardan biri biyolojik kuramdır. Bu kuramın temsilcileri olarak kabul edilen Noam Chomsky ve Jean Piaget olmak üzere bilim adamları davranışların oluşmasında biyolojik yani doğuştan getirilen özelliklerin belirleyici olduğuna vurgu yapmaktadırlar. Kadın ve erkeğin doğuştan gelen bazı biyolojik farklılıkları bulunmaktadır ve her iki cinsiyetin farklı oluşu, farklı iki amaç için var oldukları düşüncesini desteklemektedir. Biyolojik kurama göre, toplumsal cinsiyete ilişkin farklılıklar üreme organları, hormonlar ya da beynin yapısı gibi biyolojik faktörlere dayanarak açıklanabilir. Biyolojik kuram destekçilerine göre, tüm psikolojik olaylar bir şekilde beynin ve sinir sisteminin etkinliği sonucu ortaya çıkmakta, davranış ve beden ile beyin ve sinir sistemi arasında güçlü bir bağlantı bulunmaktadır. Örneğin, kadınlarda yer alan annelik hissi vücudumuzun beyin yapısında veya üreme organlarında bulunmaktadır. Kadın vücudu, çocuk doğurmaya uygun şekilde iken erkeklerde durum daha farklıdır. İşte burada kadın ve erkeğin üreme organlardaki farklılık yani biyolojik farklılıkları devreye girmektedir. Biyolojik kuramın öne sürdüğü diğer bir düşünce ise davranışların farklı olmasındaki en önemli sebebin

erken yaşlarda kız ve erkek çocukları arasındaki değişikler olduğunu savunmasıdır. Anne ve baba bu değişime müdahale etmeden çocuklar kendiliğinden kimliklerini inşa etmektedirler. Biyolojik olarak açıklanabilecek bu farklılık, çocukların yetiştirilme tarzını da değiştirmektedir (Uluslan, 2016, s. 51)

Biyolojik kuramların amacı kadın ve erkeklerin hem biyolojik hem de psikolojik olarak birbirinden farklı olduklarını ortaya koymaktır. Bu kuramcılar doğumdan itibaren kadın ve erkek hormonlarıyla ilgilenmişlerdir. Kadın ve erkeğin toplumdaki davranışlarını içgüdüleri de içerecek şekilde fizyolojik nedenlere bağlı kalarak açıklamak istemişlerdir. Biyolojik kurama göre kadın ve erkeğe atfedilen rollerin temeli biyolojik etmenlerden kaynaklıdır. İşte bu sebeple kadın ve erkek arasındaki farklar ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kökenleri de biyolojik farklılıklarla oluşabilmektedir. Buna verilecek bir örnek şudur: Erkekler arasında başkalarını yönetme ve kendisine bağlamayı amaçlayan başat davranış şekli görülürken; kadınlarda ise olaylar ve durumlar karşısında edimsiz kalma ya da davranışta bulunmama hali olan edilgen davranış biçimini görmek mümkündür. Kadınlar ve erkekler arasında fizyolojik farklılıklar bulunmaktadır ancak bu farklılıklar toplumsal rollerdeki farklılıkları da aslında oluşturmaktadır. Kadınların biyolojik olarak erkeklerden daha zayıf görüldüğüne ilişkin genel kabul sebebiyle kadınlara erkeklerden daha az güç sarf edebilecekleri işler uygun görülmüş ve kadınlara çocuk bakımı, ev temizliği gibi özel alana ithaf edilecek işler sunulmuştur. Erkeklerin ise biyolojik olarak daha güçlü olduğu kabulü ile erkeklere kamusal alanda daha çok aktif olacağı işler verilmiştir. Böylelikle erkek kamusal alanda daha belirgin ve belirleyici hale gelirken kadın ikincil bir konuma itilerek arka planda kalmıştır. Biyolojik farklılığa dayandırılan toplumsal cinsiyet farklılığının temelleri burada yatmaktadır. Kadına ve erkeğe toplumda biçilen değer, verilen rol ve elde edilen statü temelde biyolojik farklılık kullanılarak oluşmaktadır. Bu nedenle toplumsal cinsiyet farklılığını irdelemek için biyolojik farklılık üzerinde değerlendirmeye başlamak uygun görünmektedir. Bir cümle ile toparlayacak olursak Freud'un "anatomi kaderdir" ilkesi biyolojik yaklaşımda "biyoloji kaderdir" ilkesine dönüşmüştür ve bu ilke toplumsal rolleri de belirlemiştir (Pehlivan, 2016:503).

1.2.2. Liberal Feminizm

18. yüzyılda İngiltere’de temelleri atılan, Fransız İhtilali ve Endüstri Devrimi ile başlayan ve 1968 toplumsal hareketleri ile ilgi çeken feminist kurumlarından birisi de ‘liberal feminist’ görüşüdür. Bu kuramın temelleri Aydınlanma düşüncesine ve felsefesine dayanmaktadır. Temsilcileri arasında Aydınlanma düşüncesinin önemli temsilcileri olan Mary Wollstonecraft, Frances Wright, Sarah Grimke gibi feministler bulunmaktadır. Bu kuram, felsefesini Locke, Kant, Mills gibi Aydınlanma düşüncesi temsilcilerinin fikirlerinden almaktadır. Liberal feminizmin temel görüşlerinden birisi aklın en temel belirleyici olması ve vicdanın ona bağlı oluşmasıdır. Bu düşünce, geleneksel veya muhafazakâr düşünce yapısından sıyrılmak ve hayatın her alanında akli temel almak üzerine kuruludur. Bu kapsamda toplumsal cinsiyet eşitliğinin oluşmasında akla dayalı rasyonel bir yaklaşımın esas alınmasını ve bu sayede geleneksel anlamdaki toplumsal cinsiyet farklılığının kalkmasında önemli bir adımın atılmış olacağını savunmaktadırlar. Liberal feministlere göre, kadın ve erkek biyolojik bir ayrım haricinde bir ayrıma sahip değildir. Toplumsal ve kültürel kodlar ayrıma neden olmaktadır ve bu yanlıştır, değiştirilmelidir. Kadın ve erkeğin ruhu ve akli aynıdır. Biyolojik farklar dışında ayrım olmasına gerek yoktur. Aklın temel alınması için toplumun eğitimi önem arz etmektedir. Kadının eğitim hayatına dâhil oluşu bireysel vicdanı oluşturması, akıl temelli hareket etmesi ve eşitliğe yönelik değişimi, dönüşümü sağlaması açısından büyük önem arz etmektedir. Toplumsal ve kültürel kodları eleştirmenin temeli de eğitime bağlıdır. Doğru yola bunla ulaşılabilecektir. Birey, eğitim yoluyla akıyla hareket edebilen bağımsız bir varlıktır. Toplumsal ve kültürel kodları eleştirebilir ve değiştirebilir. Bireysel başlayan bu dönüşüm topluma da sirayet edebilir ve eşitlik yolunda önemli bir adım atılmış olur. Aydınlanma düşüncesinin temelinde yer alan görüşlerden birisi de insanların temel hakları olduğu ve bu hakların ırk, dil, din, cinsiyet gibi ayrımlar içermemesidir. Kadınlar, bu temel hakları elde etmek için mücadele etmelidir. Bu haklar sadece oy kullanmak gibi siyasal haklarla sınırlı değildir. Ekonomik olarak özgürlüğünü elde etmek ve önce bireysel sonra toplumsal bağımsızlığını sağlamak da doğal haklarıdır.

Eşitlik, hayatın her alanında olmalıdır. Ataerkil yapıdan kurtulmanın yolu kadınların eğitilmesi, aklın temel alınması ve hakların eşit dağıtımı ile mümkündür. Bu sayede eleştirel bir yapıya kavuşan kadınlar, gerçek bir toplumsal eşitliğe kavuşacaktır.

Kadını pasifize eden toplumsal anlayışın yıkımı ancak bu şekilde mümkün olabilmektedir diyen liberal feminist kurama göre psikolojik kökenlere inmek sorunların çözümünde gereksizdir ve yetersiz de kalacaktır. Ataerkil yapıyı eleştirse de radikal ve sosyalist kuramlar kadar sert bir eleştiri yaptıklarını söylemek mümkün değildir (Özsöz, 2008, s. 51-55) .

1.2.3. Marksist Feminizm

Sosyolojinin önemli isimlerinden biri olan Marx'ın görüşlerinden beslenen kuramdır. Marx'a göre ekonomi, toplumda en belirleyici olan konudur. Ekonomik bileşenler, hayatın her alanında etken olmaktadır. Bu sebeple toplumu anlamak için ekonomiye ve buna bağlı oluşan sınıfsal yapıya bakmak gerekmektedir. Marx'ın oluşturmuş olduğu sınıfsal yapı ekonomiye göre oluşmuştur. Marx'a göre sınıflar arasındaki ilişki bir sömürü ilişkisidir (Giddens, 2012:347).

Tarihin her döneminde bu sınıfsal yapı mevcuttur. Geçmişte feodal düzenle oluşan bu yapı, kapitalist dönemde kendini proletarya dediğimiz işçi sınıfına ve onları yöneten patronlara bırakmıştır. Kapitalizmde sınıf sömürüsü, sanayi kapitalistleri artı değeri işçi sınıfının emeğinden çıkardıkları zaman yaşanır (Turner, 2014:348). Kapitalist düzenle proletarya üzerindeki hâkimiyet alanı artmış ve meta, büyük bir sömürü aracı haline gelmiştir. Bu sebeple işçi sınıfı daha çok ezilmeye ve baskıya maruz kalmıştır. Bundan kurtulmanın yolu Marx'a göre işçilerin örgütlenmesi ve sömürü düzenine son vermesiyle mümkündür. Marksist feminist kuram da işte bu düşünceden hareketle kapitalist düzen içindeki bu sınıfsal yapının kadınlar üzerinde de belirgin olduğunu ve kapitalizmin kadınlar üzerinde büyük bir sömürü yaptığını söyleyerek buna karşı çıkmaktadır. Kadınlar üzerinde oluşan sömürü düzenini biyolojik etkenlerle açıklamak yetersizdir. Toplumsal kodlar belirleyicidir ve ekonomik düzen bunda en etkili olandır. Engels'in aile ve özel mülkiyet düzeninin kadınlar üzerindeki belirleyici yönünden hareketle geleneksel aile düzenine karşı çıkışı da içermektedir. Zira geleneksel düzende kadın, doğumundan itibaren pasif bir hale bürünmekte ve bu süreç ölüme kadar devam etmektedir. Kadının evlenmesi ve aile içindeki rolü, sömürü düzeninde önemli rol oynamaktadır. Bu düzen, ekonomik etkenlerde de belirleyici olmaktadır. Kadın işi ve erkek işi ayrımı buradan beslenmektedir. Geleneksel düzende erkek, gücü ve sermayeyi elinde toplayan ve kadına hükmeden bir konumda yer alır. Kadın ise erkek yönetici

sınıfın hükmü altında ezilen ve pasif hale gelen bir konumdadır. Bu düzenin değişimi kadınların bilinçlenmesi ve özgürlükleri için harekete geçerek sınıfsız bir toplumu inşa etmesiyle mümkün olacaktır. Bu nedenle Marksist feministler, geleneksel düzene karşı çıkarak kadınların bilinçlenmesi ve özgürleşmesi için mücadele etmektedirler. Kadın, kamusal alanda daha belirgin hale gelmelidir. Kadına aile içinde görev alanı olarak görülen işlerde de eşitlik sağlanmalıdır (Özsöz, 2008, s. 51-55).

1.2.4. Sosyalist Feminizm

Marksist feminist teori ile aynı kaynaktan beslenmektedir. Toplumda kadın ve erkeğin rolleri arasında belirgin farklar olduğunu savunmaktadır. Marksist feminizm görüşünden farklı olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sadece sınıflarla özellikle de ekonomik sınıflarla açıklanamayacağını ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için siyasi hamlelere ihtiyaç vardır. Sosyalist düşünceyi benimseyen siyasi görüşler bu nedenle önemlidir. Kolektif şekilde bu hareketleri desteklemek gerekmektedir görüşünü savunan sosyalist feministler, kolektif bilincin ve hareketin toplumsal değişim ve dönüşümdeki önemine vurgu yapmaktadır (Özsöz, 2008).

1.2.5. Varoluşçu Feminizm

Varoluşçu felsefe düşüncesinden beslenmektedir. Bu felsefi görüşe göre, bireyler doğumlarından itibaren belirli düşünce ve normların oluşturduğu bir dünyada yaşamaktadırlar. Bu nedenle kadına ve erkeğe yüklenen belirli roller ve işler bulunmaktadır. Dünya genelinde uzun süredir hâkim olan ataerkil yapı, kadın ve erkek arasındaki rol ve iş farklılaşmasını besleyen ve büyüten bir yapıya sahiptir. Kadına ve erkeğe bunlar üzerinden bir kimlik inşa edilmektedir. Ataerkil yapıda, erkek güç gerektiren işlerde etkin ve kamusal alanda daha ön planda yer almaktadır. Bu alanda kadın üzerinde de bir baskı ve güç uygulamaktadır. Cam tavan durumu da buna bir örnektir. Kadın ise ev işlerinin de içinde bulunduğu özel alanda belirgin olmakta ve bu durum toplumsal anlamda erkeğe göre kadını pasif bir hale sokmaktadır. Bu nedenle ataerkil düzenin oluşturduğu yapı, kadının öznel dünyasında sorunlar yaratmakta ve kadınlar bu öznel dünyayı sorgulayıp değiştirerek eşitlik yolunda önemli bir adım atmış olacaktırlar. Kadın, ataerkil düzende ev işleri sorumluluğu taşımakta ve bu rolü onlara

dayatan da toplumsal düzenin kendisidir. Rabuzzi ise olaya farklı bir açıdan yaklaşmaktadır. Rabuzzi'ye göre kadına yönelik süregelen bu durum kadını erkekten farklılaştırır. Kadına yönelik verilen bu sorumluluk hali kadını erkekten aşağıda veya yukarıda göstermemektedir. Kadın ve erkeği sadece farklı yapmaktadır. Mary Daly ise kadınların öncelikle kendisine yüklenen rol ve sorumlulukların farkına varmasını ister. Bu kendini sorgulama ve var oluş nedenini kavrama anlayışı, kadını bilinçli bir yapıya kavuşturacaktır. Kendisine biçilen rol ve sorumlulukların farkına varan, eleştiren, değiştirmek için mücadele eden kadın yaratıcı bir hale kavuşacak ve eşitlik yolunda önemli bir adım atmış olacaktır. Varoluşçu Feminizme göre kadınlar öznel dünyalarının farkına varmalı ve bunu değiştirerek eşitlik için mücadele etmelidirler (Özsöz, 2008, s. 51-55).

1.2.6. Radikal Feminizm

Feminizm türlerinden birisi de radikal feminizmdir. Diğer feminist teorilere göre kapsamı daha geniş ve siyasetle daha yakın ilişki içindedir. Radikal feministe göre mevcut hiçbir siyasi yapı ve feminist kuram, kadınların tam anlamıyla özgürlüğünü sağlama yolunda gerekli düzenlemelere sahip değildir. Bu bağlamda radikal yani köktenci bir değişim şarttır. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamanın yolu mevcut düzeni tamamen değiştirici politikalarından geçmektedir. Ekonomik bağımsızlıkla başlayacak hareketle beraber toplumun diğer alanlarında da kadınların bağımsız olma ve eril düşünceye, hâkimiyete teslimi önlenmiş olacaktır. Kadına özgü görülen ve toplumun belirlediği her şey değişmelidir. Radikal feminist teoriye göre, kadın ve erkek ontolojik olarak birbirinden farklıdır. Bu farklılık, eşitlik sağlamaya engel değildir. Kadın ve erkeği farklılaştıran asıl neden toplumsal ve kültürel kodlardan gelmektedir. Kadın, toplumsal alanda hep arka plandadır. Eşitliği sağlamanın yolu kadınların her alanda konumunu güçlendirmekle mümkün olacaktır. Erkeğe ihtiyaç duymayan ve kendi ayakları üzerinde duran kadının varlığı ile bu durum değişebilir.. Bunun temeli de öncelikle maddi bağımsızlıkla olabilir. Kadınlar, geçmişten bu yana ikincil plana atılmaktadır. Bu durumu besleyen geleneksel kodlar, eşitliği sağlayacağı yeni toplumsal normlarla değiştirilmelidir. Erkek, toplumsal ve kültürel kodlar nedeniyle kadını kendisine hizmet edecek bir varlık olarak görmekte ve onun üzerinde egemenlik alanı

yaratmaya çalışmaktadır. Bu durum, kapitalizmden önce olan ve şu anda da devam eden bir süreçtir.

Erkekler, kadınları cinsel bir obje olarak da görmektedir. Porno sektöründe bunu görmek mümkündür. Kadını ikincil plana atan faktörlerden biri de budur. Erkeğin egemen olduğu düşünce şekli bunu beslemektedir. Ataerkil yapı geçmişten bu yana devam eden ve kadınları pasifize eden bir yaşam biçimi olduğu için karşı çıkılır. Bu nedenle kadınların kendi içinde bilinçlenip gerekirse sınıflanarak ataerkil yapıya veya var olan sisteme karşı çıkararak eril egemen yapıyı değiştirmeleri gerekmektedir. Dorothy Smith ise kadınlara özgü bir sosyolojinin varlığının öneminden bahsederek metodolojik açıdan ataerkil düzeni eleştirmeyi temel almanın öneminden bahseder. Gündelik hayat pratikleri ve eril düzeni besleyici söylemler incelenmelidir. Kadınlar, medya alanında da kendini belirgin hale getirmelidir. Bunun için kadınlara yönelik program ve kanalların varlığı önem arz etmektedir. Toparlayacak olursak, radikal feminizm temelde ataerkil ve eril düzene karşıdır ve radikal reformları hayatın her alanında istemektedir. Bunu yaparken kadının her alanda hep ön planda olması ve gerekirse erkeği ikinci plana atmasını da amaçlamaktadır (Çağır, 2020, s. 139-141).

1.2.7. Kültürel Feminizm

Kültürel feminist düşüncesine göre, kadını ikinci plana atan yapı kültürel kodlardan kaynaklanmakta ve anaerkil yapıya geçiş kadın için gereklidir. Kuramın yaratıcısı da olan Margaret Fuller'e göre, kadınlar hem duygusal hem de sezgisel anlamda güçlülerdir. Kadın, bunların üstüne eğitimi ve bilgiyi de eklerse güç kaynağı haline gelecek ve kültürel değişimi de yaratacaktır. Kadının bu güce erişimi eşitliği hatta erkeklerin de bilinçlenmesini ve değişimini sağlayacaktır. Kadın doğasının işe girmesiyle toplumdaki şiddet, işkence gibi olayların da sona erebileceği savunulmaktadır. Joselyn Gage'a göre ise din, cinsiyetçi değildir. Tanrı, iki cinsiyetli olup anaerkil yapıyı destekleyen bir yapıyı istemektedir. Varılması gereken nokta anaerkil fakat eşitlikçi bir kültürel yapı olmalıdır görüşünü savunmaktadır. Gilman 'a göre ise beyin cinsiyetli olmadığına göre akıl da değildir ve cinsiyetçi ayırım saçmadır. Aile, sadece ekonomik birliktelik hali değildir. Kadın da burada var olmalı ve erkekle birlikte eşit olmalıdır. Kadını sadece özel alana sıkıştırmak anlamsızdır. Kadın erkeğin malı gibi görülmektedir. Ailede söz sahibi genelde erkektir. Kadın, erkeğin ona izin

verdiği kadarıyla sosyal bir varlık olduğunu hissedebilmekte ve yaşamaktadır. Ev içi işlerin bölüşümü ile ailede başlayan bu değişim topluma da sirayet edecektir. Kadınların din dâhil hayata bakış açısı daha olumludur ve bu kültürlerle de yansımalıdır. Kadınların eğitimi de bu noktada önemlidir ve kadına güç ve bilgi sağlar. Kadın, kendi bedeni üzerinde belirleyici hakka sahip olmalıdır. Bu sebeple bedensel değişimler, gebelik ve kürtaj hakları ellerinden alınmamalıdır. Kadın, cinsel meta olarak görülmemelidir. Eşcinselliğe karşı çıkmamakta, desteklemektedir. Çağdaş yaklaşımlar ise anaerkil yapının tamamen iyi olmadığı görüşü ile ayrılmaktadır (Özsöz, 2008, s. 51-55).

1.2.8. Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal öğrenme kavramı ilk defa 1947 yılında Julian Rotter tarafından kullanılarak literatüre girmiştir. Rotter'a göre insan, hayatına etki eden yaşam deneyimlerini yönlendirebilme yeteneğine sahip bilinçli bir varlıktır. İnsanların davranışlarında çevresel faktörlerin de önemli olduğu bir gerçektir. Albert Bandura'nın yaptığı çalışmalarla gelişen ve çağımızda etkisi giderek artan öğrenme sürecinin nasıl gerçekleştiğini açığa çıkarmak için oluşturulmuştur. İnsan davranışları ile ilgili kuramların deneysel anlamda daha katı kurallar ile ortaya çıkartılması nedeniyle, sosyal öğrenme kuramı ortaya çıkmış ve böylelikle insanların bu davranışları nasıl öğrendiğine dair araştırmalar yapılarak daha sağlıklı sonuçlar elde edilmesi amaçlanmıştır. Kadın ve erkek arasındaki davranış farklılıklarının da sosyal öğrenme yoluyla elde edildiği düşünülmektedir. Bireyler küçük yaşlardan itibaren gözlem ve taklit etme yetenekleri sayesinde çevresindeki insanların davranışlarını gözlemekte ve bu yolla davranış şekillerini oluşturmaktadır. Bu öğrenme kuramına göre bireyler cinsiyet rollerine uygun görülen şekliyle kızlarda annesinin giyindiği kıyafetleri giymek isteme, bir erkek çocuğunun babası futbol izlediği için futbol oynamak istemesi ya da bir kız çocuğunun yine annesi mutfakta yemek yapıyor diye yemek yapmak istemesi örnek gösterilebilir. Bu cinsiyet farklılıklarının oluşması bireyler arasında oluşan iş bölümlerinin kadın ve erkek arasındaki biyolojik ayrımından ziyade davranışların toplumsal normlara göre kalıplaştırılmış olmasından meydana gelmektedir. Bu örnek alma biçimleri ileriki yaşlarda kendini tanımlama ve ilgi alanlarının oluşmasında cinsiyete göre farklılıkların oluşmasına neden olmaktadır. Sosyal öğrenme kuramı iki öğrenme metodu üzerinde

durur: (1) Edimsel koşullanma, (2) Model alma ve taklit. Bu ikisi davranışları oluşturan iki faktör olmaktadır (Uluslan, 2016, s. 51).

1.3. Erkeklik Kavramı ve Tarihsel Süreci

Toplumsal cinsiyet çalışmalarına bakıldığı vakit uzun süre genel olarak kadınların kimlik inşası, toplumda ve kültürlerde var olabilmelerinin yolları üzerinde durulmuş ve erkeklik kavramı, erkeklere yönelik çalışmalar daha arka planda kalmıştır. Erkeklik kavramı insanlık tarihi kadar eskidir zira ilk insandan beri erkek ve kadın olmak üzere iki cinsiyet vardır. Erkeklik kavramı 1980'lerin sonu 1990'ların başında ortaya çıkmıştır. (Connell, 2013:833).

Erkeklik kavramı; erkeğin ne olduğu veya olabileceğine yönelik atfedilen ve geçmişten günümüze süregelen, karşısında yer aldığı düşünülen dişilik yani kadınlıktan uzak tutum ve davranışların sergilenmesiyle bir araya gelen uygulamaların toplamı olarak tanımlanmaktadır. Erkeklik, en az tartışılan, en az görünür, hakkında gerek akademik dünyada gerek toplumsal hayatta belki hiç konuşulmayan, üzerinde kafa yorulmayan bir iktidar türüdür (Özbay, 2013:189). Erkeklik kavramı, tarihe ve kültüre göre farklılık göstermektedir. Farklılık gösterdiği gibi zamanla bu farklılıklar da değişime ve dönüşüme uğrayıp yeniden şekillenmektedir. Kadın söylemlerinin artması ve kadınlara dair bakış açısının ve davranışlarının değişmesine bağlı olarak erkekliğe dair söylemlerde, bakış açısında ve davranışlarda da değişimler yaşanmaya başlamıştır. Erkeğe yüklenen rollerin ana teması değişmemiş fakat yeni roller eklenmiştir. Cinsiyetlere bağlanan roller devam etmekte fakat artık eskisi gibi keskin sınırlar bulunmamaktadır. Ataerkillik kavramının erkeklik ile ilişkisi devam etse de kavramın anlamında değişimler meydana gelmiştir. Geleneksel toplumlardan modern sanayi toplumlarına kadar geçen süreçte, kadın ve erkek keskin sınırlarla birbirinden ayrılmış, toplumsal hayatta iş bölümü bu ayrımın en belirgin örneklerinden biri olmuştur (Çağırkan, 2018). Kadınlar kendilerini evde ya da diğer korunaklı alanlarda "güvende" hissederken erkekler diğer tüm kamusal alanların ve kapalı mekânların gerçek sahibi olarak görülmektedir (Özbay, 2013:193).

Modern öncesi döneme bakıldığı zaman erkekler güçlü, sağlam, ailenin başı, koruyucu rolleri olan bir cinsiyet olarak görülüyordu. Modern zamanlarda ortaya çıkan yeni erkeklik kavramı, kadına dair atfedilen özellikleri barındırmayan, kadınsı

davranışlar sergilemeyen hatta ve hatta kaba kimseler olarak görülmüştür. Fakat modern dönem içinde erkeklik kavramına yönelik anlamlar değişime ve dönüşüme uğramıştır. Avcı ve toplayıcı toplumsal yapının sona ermesi, feodal düzenin bitişini takip eden sanayi devrimiyle beraber erkeğe dair bakış açısında değişimler oluşmaya başlamıştır. Değişen ekonomik sistem ve iş bölümleri bu değişimin ana unsurları olarak gösterilebilir. Erkeklik kavramının modern zamanda hem pozitif hem negatif söylemleri oluşmuştur. Erkeklik kavramı da diğer kavramlar gibi zamanla değişip dönüşen bir sürecin parçası haline gelmiştir.

Erkeklik kavramının araştırılmasına vesile olan feminizm hareketlerinin 1950’li yıllarda artmasıyla, sosyologlar erkeklik kavramını da araştırmalarına dâhil etmişlerdir. Bu dönemde feminizmin üretmeye çalıştığı ve yeni erkeklik algılarını anlamaya yardımcı olan ve topluluk içinde değişen sosyal ilişkiler bağlamında ortaya çıkan bu yeni erkeklik eleştirileri, erkeklerin psikolojik ve sosyolojik gelişimini anlama ve açıklamada, ayrıca erkeğin bir kimlik ögesi olarak yeniden incelenmesi yolunda yeni kuramların ortaya atılmasında önemli bir faktör olarak değerlendirilebilir. Erkeklik kavramının sosyolojik olarak ele alınmasında bireysel anlamda erkeklerin davranışları, hayata dair perspektifleri, değer ve tutumlarını ortaya çıkarma isteği belirleyici olmuştur. Erkeklik kavramının ikinci eleştirisi, sosyolojinin post modern süreçten etkilendiği ve erkeklik kavramının güç imgesi olarak bu dönemin şartları ile 1950’lerle beraber erkeklik kavramına ilişkin eleştirel teoriler ortaya çıkmıştır. Bu eleştirilerden ilki, Joseph Pleck’in (1995) “erkeklik” cinsiyet rolünü “tutarsızlık” olarak adlandırdığı eleştirisidir Erkeklik kavramının değişmez kurallara sahip olduğu ve erkeğin değişmez bir yabancı içgüdüğü içerdiği ilk olarak kabul edilen görüş olmuştur. Üçüncü eleştiri 1980’li yıllarda gelmiştir. Bu eleştiri ataerkilliğe erkeklerin bağımlı olmasını değil, erkeğin iktidarının erkek olma yolunda egemen olduğunu vurgulamaya çalışmasıdır şeklinde değerlendirilmesi gerektiği düşüncesi olmuştur. (Çağırkan, 2018)

Son zamanlarda erkeklik kavramının değerlendirilmesinde erkeklerin konumu, toplumsal anlamda onlardan beklentiler ele alınarak geniş perspektiften bakma durumu yaygındır. Tekilci bakış açısı bir kenara atılıp çoğulcu bir bakış açısı kazanılmaya çalışılmaktadır. Geçmişten günümüze erkeğe yüklenen anlam ve koşullar beraber değerlendirilmiş, bireyi ön plana koyacak toplumsal normlar ele alınmıştır. Erkekler günümüz koşullarına bağlı olsunlar ya da olmasınlar kendilerinin var ettiği bir organizma içerisinde egemenliklerini sürdürmektedirler. Bireylere dayatılan düşünce

erkeklerin başrolde olduğu bir toplumsal yapının var olduğudur. Hegemonik erkekliğin mekânsal bir boyutu olduğu yadsınamaz. Bir toplumda hegemonik erkekliğe meyleden, ona öykünen erkek bu yapının getirdiği mekânsal şartlara da uymalı, onlarla çelişkiye düşmemelidir. Örneğin; aşçıysa ya da kuaförse sadece işyerinde çalışmalı, evde kadınların meşgul olduğu işlerle ilgilenmemeli, erkeklikle kadınlığın sınırını evle dışarısı arasında da muhafaza etmelidir (Özbay, 2013:192).

Erkekliğin hegemonya olarak inşa edildiği erkek otoritesi toplum tarafından endişe ile takip edilmektedir. Özellikle de feminist hareketler ve çalışmalarda bu durum daha belirgindir. Erkeklik kavramına ve toplumsal cinsiyete yönelik çalışmalarda da amacın eşitliği sağlamak ve toplumsal düzeni değiştirmek olduğu görülmektedir (Akkaş, 2019, s. 100-102).

2. BOURDİEU'NUN ALAN VE SERMAYE KAVRAMLARI KAPSAMINDA BEDEN, CİNSİYET VE SPOR

2.1. Alan Kavramı

Bourdieu denildiğinde akla ilk gelen kavramlardan birisi ‘alan’ olmaktadır. Bourdieu, yapmış olduğu sosyolojik araştırmalarının merkezine daima alan kavramını dahil etmiştir. Bourdieu’ya göre alanı, oyun metaforu şeklinde ele alıp incelemek anlamı kolaylaştıracaktır. Ayrıca kavramın anlaşılmasını sağlayacaktır. Oyun oynanan yer alandır. Oyuncuların bu oyunlarda yer alan bir veya birden fazla rolü bulunmaktadır. Oyuncu, genellikle oyunu sorgulamadan oynamakla uğraşmaktadır. Oyun oynanan yer olan alan aslında toplumun genel anlamda ise dünyanın ta kendisidir. Toplum, alanın bizzat kendisidir. Oyunu oynayan oyuncular ise bireylerdir. Bireylerin her birinin oyun sahnesinde bir rolü bulunur. Toplumsal roller oynanır ve alanın anlamı ortaya çıkar. Alan kavramı içerisinde topluluklar da yer almaktadır. Bu topluluklar, oyunu ve oyunu oynayan oyuncunun rolünü belirleyicidir. Alanı direkt gözlemlemek mümkün değildir. Bu ancak bilimsel metodolojik yollarla mümkün olabilmektedir. Burada da karşılıklı etkileşime dayalı iletişim ve rol ağlarını inceleyip ortaya çıkarmak gerekir. Alanın oluşumu için belirli şartlar bulunmaktadır.

Bourdieu’ya göre alanı oluşturan üç aşama bulunmaktadır. Bunlardan birincisi özerklik haline kavuşmaktır. Birey, özerk bir varlık hüviyetine kavuşarak alanın içinde kendini var edebilmelidir. Bunu yapamadığı takdirde oyunun içine bir oyuncu olarak dâhil olması mümkün olmayacaktır. Özerkliğe kavuştuğu takdirde oyuncu olma hakkını elde edecek ve alanda var olacaktır. Alanın içinde oyuna ve oyuncuya ihtiyaç vardır. İkinci aşama yapıların ortaya çıkışıdır ve ilkinin oluşumuyla ortaya çıkacaktır. Üçüncü aşama ise sermayenin çıkışıdır. Bu üç aşamanın tamamlanması süreci ile de habitus oluşur.

Alanın kendisi tarihsel süreçlerden bizzat etkilenmektedir. Zira tarihsel olaylar ve olgular, alanın kendisini bizzat oluşturur. Alan, kendini sürükleyen ve yenileyen yapısı ile tarih aşırı bir özelliği de barındırmaktadır. Alanın kendisi, kitleleri yönlendirmek isteyen herkesin bizzat dikkatini içermektedir. Zira alanı yönlendiren, oyunu bizzat belirleyecek ve oyuncuyu da oluşturacaktır. Çatışmaya dayalı bir kitle

yaratma hevesinde olanlar ve ekonomik çıkarlar elde etme gayreti taşıyanlar durumun farkındadır ve alanın oluşumunda veya değişiminde rol oynamak için çaba sarf etmektedirler. Alanın kendisi rekabet ve çatışma da içermektedir. Alan üzerinde belirleyici olmak isteyen güçlerin rekabeti ve çatışması her daim görülmektedir.

Oyun üzerinden inceleyecek olursak oyunu bizzat oluşturmak isteyenler yani liderler bulunmaktadır. Oyunun oluşumu sonrası oyuncular belirlenecek ve rolleri olacaktır. Oyunun kendisi rekabet ve çatışmaya dayalıdır ve sadece biri kazanacaktır. İşte Bourdieu da alanın kendisini bizzat oyun ve oyuncularla açıklamanın işi kolaylaştıracağını bu nedenlerle ifade etmiştir. Alanların çeşitli olduğu unutulmamalıdır. Bilgiyi ve bilimi elinde bulundurarak güçlü olacak ve bilimsel alanı oluşturacaktır. Örneğin akademisyenler ve öğretmenler, bilgiyi elinde bulunduran güçler kabul edilebilir ve bilimsel alanda söz sahibi kabul edilebilirler. Sanatçılar ise sanatsal alanı belirleyebilir. Sosyal, kültürel ve ekonomik alanlar gibi toplumda birçok alan bulunduğu göz önüne alınmalıdır. Alanların içerisinde her daim bir rekabet ve çatışma bulunur. İktidarı elinde bulunduran güç, alanı da elinde tutar ve belirler. Bu sebeple siyasi ve ekonomik güçler, diğer alanlarda da belirleyici olabilir. Bu iki gücü elinde bulunduranlar, tüm alanlardaki güç dengelerini de oluşturanlar olacağı için siyasi alan rekabet ve çatışması daha güçlü hale gelmektedir. Ekonominin hayatın her alanına dâhil olması nedeniyle bu gücü elde edip oyun lideri olanlar da alanlarda söz sahibi olmaktadır. Bouerdiu'a göre toplumu anlamamanın yolu alanları ve alan mücadelesini anlamaktan geçmektedir. Oyun üzerinden değerlendirmek anlamı kolaylaştırmaktadır. Sosyal hayattaki rolleri, toplumsal cinsiyeti ve güç mücadelesini de alan üzerinden değerlendirmek gerekmektedir. (Yardımcıoğlu, 2020, s. 25-26).

2.2. Habitus Kavramı

Habitus, Bourdieu'dan önce kullanımda olan ve fakat anlamları taşıyan bir kavramdır. Aristo, habitus kelimesini hexis olarak kullanmış ve kelime huy, yetenek gibi anlamlardan olmuştur. Mauss ise kelimeyi bireyin ve toplumun ortaya çıkarmış olduğu, eğitim yoluyla kazandırılan pratik akla ve hareketlere dayalı şeyler olarak kullanmıştır. Bu alışkanlık biçiminin toplumdan topluma hatta bireyden bireye değiştiği görülmektedir. Kültürler, toplumların yaşam ve düşünme biçimleri, güncel pratikler ve bireye etkileri habitusu belirlemekte ve etkilemektedir.

Bourdieu'nun oluşturduğu habitus kavramı, Mauss'un oluşturduğu anlamdan etkilense bile ondan neredeyse tamamen farklıdır. Bourdieu'nun habitus kavramı çok daha kapsayıcı ve geneldir. Pratikleri ve pratiklerin algısını örgütleyen, yapılandıran bir yapı olarak habitus, aynı zamanda yapılandırılmış bir yapıdır (Bourdieu, 2015:255). Habitusu sadece alışkanlıklar dizisi olarak görmek kavramın kendisini sınırlandırmaktadır. Habitus, anlam olarak alışkanlıkları içinde barındırmaktadır fakat bu alışkanlıklar birey ve toplum nezdinde uzun süredir devam eden, kültürel kodların içine işlemiş, bedenselleşmiş hareketler ve düşüncelerle kendini belli eden şeyler olarak anlamlandırılmalıdır. Habitusun her yeni durumla karşılaştığında devam eden bir uyarlanma süreci vardır; ama bu yavaş, bilinçdışı şekilde işleyen bir süreçtir; ilksel yatkınlıkları temelden değiştirmektense şekillendirme eğilimindedir (Swartz, 2011:153).

Kültürlere ve topluma işleyen bu alışkanlıklar, bireyi hayatın her alanında etkileyen ve belirli kalıplar içine sokan alışkanlıklar olduğu zaman habitus kavramı içine dâhil olabilmektedir. Toplumsal kodlar, bireyi her haliyle etkilemeye ve yönlendirmeye başlar. Tek bir eyleyicinin pratikleri ve hatta daha kapsayıcı olarak aynı sınıfın tüm eyleyicilerinin pratikleri kendi aralarındaki, içlerinden her birini diğerlerinden herhangi birinin metaforu haline getiren stil benzerliği, aynı eylem kalıplarının bir alandan diğerine naklinin ürünü olmasından kaynaklanır (Bourdieu, 2015:258) Bir zorunluluk haline dönüşür. Bireyler yaş, cinsiyet, roller, statüleri kapsamında topluma bağlı varlıklardır ve bu durum habitusları belirler. Toplumların kendini koruyarak var etmesi bu sayede sağlanır (Yüksel, 2019, s. 502-509).

Toplumlar değişime ve dönüşüme uğradıkça habituslar da değişecektir. Habitus kavramını tarihsel yönüyle de değerlendirmek gerekmektedir. Toplumların ve kültürlerin oluşumu belirli bir tarihsel süreç sonunda oluşmaktadır. Habitus tarihsel süreçle meydana gelmektedir. Geçmişten günümüze hatta geleceğe taşınan habituslardan söz etmek mümkündür. Bireysel ve toplumsal her hamle, habitusa katkı sağlamaktadır.. Toplumların hemen hepsinde belirli sınıflar ve hiyerarşi düzenler bulunmaktadır. Bu durum tarihsel süreçlerde oluşmuştur. Habitus bunları da içermektedir. Birey nasıl ki zaman içinde yaşadığı şehre, mekâna alışıyor ise doğmuş olduğu veya yaşadığı topluma da normları ve yaşam biçimleri ile uyumluluk göstermekte ve burada habitus devreye girmektedir. Yapılan hareketler, bu habitustan etkilenerek oluşabilmektedir. "El alem ne der" düşüncesi işte buradan gelmektedir.

Yaşadığı toplumu ve habitusu bilen bireyler, bir sorunla karşılaşmamak için hareket edeceklerdir. Bir sorunla karşılaştıklarında ise pratik çözüm yollarını topluma uygun normlarla bulacaklardır. İşte bu durum sağlandığı vakit alışkanlık ve habitus devreye girmiş demektir. Bourdieu'a göre birey hem şimdiyi yaşarken hem de geleceği düşünüp planlarken habituslardan faydalanmaktadır. Habitus, davranışları şekillendirmektedir. Bireyin topluma uyumunu sağlamaktadır. Habitus değiştiği vakit birey kendini güvensiz hissedecek ve habitusu öğrenerek ona göre davranmaya çalışacaktır. Birey, topluma bağlıdır diyen Bourdieu "Toplum bir orkestradır ve birey, orkestradaki bir elemandır" der Orkestraya uygun hareket ederse uyum olacak aksi halde uyumsuz görünecektir. Topluma uyumsuzluk hali bireyde güvensizlik, aidiyetsizlik ve buna bağlı korku haline yol açacaktır. Birey, farklı bir habitus içine dahil olduğunda o habitusa da zaman içinde uyum sağlama özelliğine sahip bir varlıktır. Alışkanlık hali bu nedenle bireylerin genel karakteristik bir özelliğidir. Habitus, bireylerin kimliğini belirler.. Kişinin kendini değerlendirmesi habitusla mümkün olmaktadır ve doğru olan da budur. Her toplumun kültürü benzerlikler yanında farklılıklar göstermektedir. Küreselleşen dünyada kültürler birbirine de benzemeye başlamıştır. Kültürlerin hızlı değişimi habitusları da hızlıca değişime uğratmaktadır. Örneğin gıda tüketim alışkanlıkları küresel piyasaların da etkisiyle değişime uğramış ve yerel bazı gıdalar küresele açılarak tüketim alışkanlıkları barındıran habitusta değişimlere yol açmıştır. Fast food kültürü buna bir örnektir. Toplumsal cinsiyet, spor gibi birçok kültürel kod ve habitus da değişime ve dönüşüme uğramaya devam etmektedir. Toplumlar içinde bulunan sınıflar habitus üzerinde etkilidir. Ekonomik açıdan düşük gelirli olan bireyler ile yüksek gelirli olan bireyler arasında habitus farkı bulunur. Cinsiyete dayalı olarak kadın ve erkek arasında da habitus farkları bulunmaktadır. Bu durum toplumdan topluma da değişmektedir. Toplumsal cinsiyete dair çalışmalarda habitusları incelemek doğru bir araştırma için önemlidir. Habitus hayatta her şeyi belirlediği ve değiştirdiği gibi bu alanda da etkindir. Alanların belirleyen ve buradaki mücadeleleri anlamlandırmayı sağlayan da habitustur. Alanlar arasındaki uyumu veya çatışma halini belirleyici konumdadır.

Bourdieu; alan, habitus ve sermaye kavramlarının birbirlerinden ayrı incelenemeyeceğini belirtmektedir. Habitus, bireyin dünya ile bağlantısını sağlayan bir köprü gibidir ve alan ile sermaye de bu köprünün içindedir. Bireyin ve toplumun var oluş sebebini dahi anlamlandırırken bu üçünü birlikte incelemek gerekmektedir (Yardımcıoğlu, 2020, s. 25-26).

2.3. Sermaye Kavramı

Bourdieu'nun alan ve habitusla birlikte kullandığı ve merkeze aldığı kavramlardan birisi de sermayedir. Bourdieu'a göre, alanlar içerisinde mücadele ve rekabet bulunmaktadır. Bu duruma yol açan ise farklı sermayelere sahip olanların alana veya alanlara hükmetme isteğidir. Bourdieu; dört sermaye türünün olduğundan bahseder. Bu dört sermaye türü alan hâkimiyetine belirleyici durumdadır. Sermayesi güçlü olanlar, alanlara hükmeden ve belirleyen konumdadır. Sermayenin belirleyici olduğu görüşü Bourdieu'nun Weber'den izler taşıdığını da göstermektedir. Weber'in sınıfsal çalışmaları ve toplumdaki güç otoritelerini ayırmasına benzer şekilde Bourdieu da toplumları sınıflara ve sermaye çeşitlerine ayırmıştır. Sınıflar arası çatışma, sermaye güçlerinin çatışması nedeniyle oluşmaktadır. Her konumun ve sermayenin alandaki gücü birbirinden farklıdır. Dört sermaye türünden biri olan "ekonomik sermaye", ekonomik güç odaklarını ifade eder. Bazı toplumlarda ekonomik sermaye gücü diğer sermayelerden üstündür ve topluma hâkimdir. "Sosyal sermaye", sosyal ilişkiler ağlarının toplumda önemli bir güç kaynağı olmasından ileri gelir ve toplumda belirleyici bir unsur halindedir. "Kültürel sermaye", eğitime verilen önem ve buna dayanan güçten gelir. "Simgesel sermaye", belirli toplumsal önemdeki simgelere sahip kişilerin elinde bulunan ve toplumda önem arz eden bir yapıyı bize sunar. Tıpkı Weber'in karizmatik otoritesi gibi. Her toplumda bir sermaye türü daha belirgin haldedir. Bazı toplumlarda liderlere ve ona atfedilen simgeler önemli iken bazılarında ise eğitim veya ekonomik güçler belirleyicidir. Bourdieu'nun belirlemiş olduğu bu dört sermaye dışında da toplumlara göre yeni sermaye türlerinin olabildiği unutulmamalıdır. Ayrıca Bourdieu, çalışmalarını yaşamış olduğu Fransa'nın toplumsal yapısından yola çıkarak da yapmıştır. Bourdieu'nun sermaye kavramıyla alanlar arasındaki iktidar mücadelesini anlamlandırmaya ve bu sayede toplumsal yapıyı çözümlene isteğinin olduğu görülmektedir. İktidar mücadelesini sadece ekonomiye bağlamayarak Marx'tan da ayrı bir değerlendirmeye giriştiği anlaşılmaktadır. (Hunyadvarı, 2019)

2.4. Ekonomik Sermaye

Özellikle Marx'ın toplumları anlamlandırma çabasında ekonomiyi merkeze aldığı görülmektedir. Marx'a göre toplumlar, tarihi zamanlardan bugüne kadar çeşitli ekonomik sınıflar içinde iktidar mücadelesine sahne olmuştur. Feodalite zamanında

feodal beyler ile serfler arasında olan ekonomik mücadele, günümüzde kapitalist zenginler ile işçiler arasında devam etmektedir. Toplumdaki eşitsizliklerin temeli Marx'a göre ekonomik ayrımlardan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle ekonomiyi incelemek ve sınıfları çözümlenmek Marx'ın ve onun izinden gidenlerin temel noktası olmuştur. Marx'a göre ekonomik anlamda alt kesimde olan ve çoğunluk halinde bulunan işçilerin örgütlü mücadelesi ile bu eşitsiz düzen sona erecektir. Hedef ise ekonomik anlamda komünal yani sınıfsız bir toplumdur. Sosyalist feminist kuram da bu görüşten beslenmektedir. Bu kurama göre işçi yani proletarya olan kadınlar, ekonomik anlamda güçlü değil ve sömürülmektedir. Örgütlü yapı ile bu düzene son vermek mümkündür ve sınıfsız yapı ile kadınlar da eşit olacaktır. Bourdieu'a göre, ekonomi toplumda önemli bir belirleyicidir. Ekonomi de bir alandır ve bu alanda ekonomik sermaye sahibi olan sermayedarlar arasında bir mücadele alanı bulunmaktadır. Bourdieu, olayı Marx gibi değerlendirmemektedir. Marx olaya sömürü açısından bakarken Bourdieu olaya ekonomik sermayeye sahip güçlerin alan mücadelesi ve toplumu belirlemesi üzerinden yaklaşmaktadır. Ekonomik düzen içinde kadınların, erkeklere göre dezavantajları bulunmaktadır. Özellikle kapitalizmin ilk evresinde kadınlar, ucuz emek gücü ve kadınlık halleri (doğum, çocuk emzirme vb.) gibi nedenlerle işten kolayca çıkarılır halde olmuştur. Kadınların çalışma hayatına yönelik yapılan düzenlemelerin henüz istenilen seviyeye gelmediği görülmektedir. Zamanla şartların eşitlik kısmına doğru evrilmeye başladığı da bilinmektedir. Bourdieu 'a göre topluma sadece ekonomik yönden bakmak eksik kalacaktır. Bu sebeple diğer sermaye türleri ile beraber incelemek gerekmektedir (Hunyadvarı, 2019).

2.5. Kültürel Sermaye

Bireyler doğumlarıyla beraber bir kültürün içinde var olurlar. Eğitim ailede başlar. Doğan birey, kültüre dair ilk izleri ailesinden görüp almakta ve bu izler çevre tarafından desteklenerek şekil almaktadır. Okul hayatı ile beraber sistemli bir hale kavuşmaktadır. Aileler ve bireyler açısından kuşaklararası aktarımda kültürel sermaye ekonomik sermayeye kıyasla daha yüksek risk altındadır. Bourdieu kültürel sermayenin, ekonomik sermaye kadar stabilize ya da kozmik bir akçe olmadığını da kabul eder ve kültürel sermayenin daha istikrarsız olduğunu düşünür. Çünkü eleştiri ya da şüphe nedeniyle birikiminin altı oyulabilir (Swartz, 2011:117). Birey, doğumuyla birlikte bir

toplumsal yapı ve sınıfın içinde bulunur. Bulunmuş olduğu yapı hem sosyal hem de ekonomiktir. Kültürel sermaye, ekonomik sermaye ile de ilişkilidir. Bu durum bireyin yaşantısı üzerinde önemli belirleyici olmaktadır. Birey, istese de istemese de ilk yaşlarında kültüründen izleri alıp ileriki yaşantısında sergilemiş olmaktadır. Örneğin bireyin doğmuş olduğu ülkedeki ve bölgedeki dil yapısı bireyin hem dil gelişimi hem de kültürel yapısı üzerinde son derece etkilidir. Bir dilin kazanılması ve konuşulması yaşanan coğrafya ve kültürle doğrudan ilişkilidir. Dilin kazanımı, bireyin kültür dünyası üzerinde de etkiler bırakmaktadır. Dil, belki de en önemli kültürel öğedir. Bourdieu' a göre kültürde dil önemlidir ve aile ile kazanılmaya başlanmaktadır. Bu nedenle ilk yaşlarda ebeveynlerin çocuğa aktardığı ve uyguladığı her şey bireyin kültür dünyasında kalıcı izler bırakmaktadır. Ebeveynler, çocuklara kültürel izleri aktarır. Bu nedenle her birey bir kültür içinde doğup yaşamakta ve ölmektedir. Eğitimli ve belirli ekonomik koşullar üstünde olan bireylerin çocukları kültürel anlamda daha şanslı olmakta ve kültürel sermaye açısından güçlü olma şansına sahip olmaktadır.

Toplumlarda farklı sınıflar, statüler bulunmaktadır. Bu sebeple bu sınıfları, bu sınıfların sahip oldukları ve aktardıkları kültürleri incelemek toplumsal yapıları çözümlenmek için önemlidir. Ebeveyn yönünden şanslı olan bireyler, eğitimle kendini geliştirme ve kültürel sermayeye sahip olma imkânına sahip olmaktadır. Bourdieu'a göre, devletler resmi okullar vasıtasıyla verdikleri eğitimler sonrası sınavlar yapmakta ve bu sınavların sonucuna göre bireyi başarılı veya başarısız olarak yaftalamaktadır. Birey başarılı olursa uygulanan eğitim politikasının başarısına bağlanırken başarısızlık ise bireye yıkılmaktadır. Devlet, herkese eğitim vererek hakkı gözettiğini ve başarılı olanların üst kademelere ilerleyebileceğini fakat başarısız olanların bu hakkı bireysel başarısızlıklarla kaybettiğine bireyleri ve topluma inandırma gayretindedir. Bourdieu, kültürel sermayenin üç şekilde kendini gösterdiğini söyler: Bedenselleşme, nesneleşme ve kurumsallaşma. Birey, doğumuyla beraber kültüründen dil dâhil birçok şeyi alıp içselleştirecektir. İşte burada bedenselleştirme olmaktadır. Toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin temeli de burada atılmaktadır. Geçmişten günümüze aktarılan eşitsizliğe dayalı kültürel kodlar, bireyin kültürü bedenselleştirmesi ile olur. Bu nedenle feminist kuramcıların çoğu, eşitsizliği engellemenin yolu olarak bireyleri ve toplumları eğitimle bilinçlendirmek görmektedir. Bu sayede eğitimli bireyler olacak ve kültürel kodlar haline gelerek eşitlikçi hatta bazı kuramcılara göre anaerkil yapı ve kadın egemenliği olacaktır. Bu nedenle eğitim, toplumların değişiminde önemli bir bileşen olarak

görülmektedir. Ve bunun temeli de ailede atıldığı için ebeveyn eğitimleri önemli haldedir. Bunu okullar ve resmi müfredatlar takip etmektedir (Yanıklar, 2010, s. 123-129).

İçinde bulunduğu kültürü bedenselleştiren birey, toplum tarafından da desteklenip ödüllendirilmektedir. Bu durum kültürün devamını sağlayan önemli bir hadisedir. Kültürel sermayenin ikinci bileşeni olan nesneleştirme ise kendini kültürün ve eğitimin ürettiği nesnelere olan kitaplar, dergiler gibi eşya hüviyetindeki nesnelere kendini gösterir. Bir toplumda sanat eserinin ve basılı materyalin fazla oluşu önemli bir gelişmişlik noktası olarak kabul görmektedir. Aynı zamanda kültürel sermayenin toplumsal gücü ve belirleyiciliğinde önemli bir dayanak sayılır. Üniversiteler bu noktada önem arz etmektedir çünkü eserler ve basılı materyallerde büyük bir bileşeni oluşturur. Üniversite ve okul sayısı fazlalığı eğitime verilen önem açısından bir gösterge kabul edilmektedir ve kültürel sermaye için önemli bir değerlendirmedir. Toplumsal cinsiyet açısından ise kadınların eğitime katılımı, yükseköğretimde kadın akademisyen ve öğretim görevlisi sayısı gibi değerler önemli bir eşitlik veya eşitsizlik göstergesidir. Gelişmiş toplumlarda bu noktada da eşitlik olacağı düşüncesi bulunmaktadır. Kültürel sermayenin üçüncü bileşeni olan kurumsallaşma ise eğitim ve kültürün devlet eliyle resmi hale dönüşmesini içerir. Bu, her ülkenin yaptığı bir şeydir. Eğitim ve kültür, toplumun devamı olarak kabul edilir ve devlet eliyle kurumsallaşır resmi hale gelir. Bu, kontrol altına almayı da sağlar. Toplumsal eşitsizliğin veya eşitliğin temelinde kurumsallaşmış eğitimin de rolü büyüktür. Kurumsallaşma eğitimde cinsiyetler arası eşitlik yanında eşitsizliğe dayalı kültürün yayılımında da etkili olur. Konuyu tezimize de uygun şekilde bir örnekle açıklayacak olursak sporun özellikle de futbolun, geçmişten günümüze erkeğe dayalı bir alan olduğu görüşü yaygındır ve günümüzde bu durum azalsa da varlığını halen sürdürmektedir. Bu görüşün oluşumunda kültürün ve eğitimin etkisi asla göz ardı edilemez. Bu sebeple kültürel sermaye, cinsiyete dayalı eşitsizlikleri incelemek için önemli bir dayanak noktası oluşturmaktadır (Hunyadvarı, 2019).

2.6. Sosyal Sermaye

Bourdieu'a göre sosyal sermaye, bireyler arasındaki sosyal ilişkiler ağı neticesinde ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda gruplar ve kurumsallaşmış ilişkiler ağı önem arz etmektedir. Birey, doğumundan itibaren ilk temasını aile ile kurmaktadır. Bu

nedenle aile, bireyin sosyalleşmesinde ve sosyal sermayeyi elde etmesinde önemli yer edinmektedir. Aileyi bu yönüyle incelemek Bourdieu'a göre sosyal sermayenin kökenlerine inmeyi ve doğru bir araştırma yapmayı da sağlayacaktır. Ailenin bir diğer önemli işlevi ise bireyleri okul hayatına yönlendiren işlevde olmasıdır. Bu durum önemlidir. Dolayısıyla, Bourdieu'a göre eğitim eşit olmamaktadır. Bunun nedeni kültürlerin ve yaşanan çevrenin farklı oluşudur. Bireyler aynı ülkedeki resmi okullarda eğitim görse de yaşanan çevre, kültür ve okulun yapısı farklılaşmaktadır. Eğitim yönündeki bu farklılaşma, bireyleri üst sınıflara sokacağı gibi kapasite altına da itebilmektedir. Örneğin ülkenin ve dünyanın prestijli sayılan okullarında eğitim gören ve mezun olan bireyler, sosyal ve kültürel yönden sermayesi de güçlü kişiler olmaktadır. Bunun tam tersi de mümkün olmaktadır. Bu yönleriyle eğitim, fırsat eşitliği sağlar gibi gözükse de gerçekler öyle olmamaktadır. Sosyal yönden sermayesi güçlü olan bireylerin çocukları da böyle olmakta ve fark nesilden nesile devam eden bir sürece evrilmektedir.

Eğitim alanındaki bu eşitsizlik en alt kademe eğitimden en üst kademeye devam etmektedir. Eğitim alanındaki farklılaşmaya yol açan önemli nedenlerden biri de erkek ve kız çocukları arasındaki eğitim imkânına sahip olma arasındaki farklılaşmadır. Bu durum üzerinde kültürlerin etkisi asla göz ardı edilmemelidir. Toplumların kültürel ve sosyal kodları kadın erkek eşitliği veya eşitsizliğini yarattığı gibi eğitime ulaşma ve kariyer durumunu da etkilemektedir. Eşitsizliğin belirgin olduğu toplumlarda kız çocuklarının eğitimden faydalanma oranı da düşmekte ve bu durum sosyal hayata entegre olma sürecini de olumsuz etkileyecektir. Kadınların toplumsal hayatta sosyal sermayesinin düşüklüğünü tespit etmek için eğitimden faydalanma ve kariyer oranlarını incelemek önemli bir veri sağlayacaktır. Kadınların eğitimden faydalanmasını artırmak ve önüne cam tavanda olduğu gibi engeller koymamak, sosyal sermayesini artıracaktır. Bu durum toplumsal cinsiyet eşitliğine de olumlu katkı verecektir. Feminist kuramcılardan bazıları da eğitimin kadınlar için öneminden bahsetmiş ve bilinçli kadınlar yoluyla toplumsal değişimin başlayarak eşitlikçi bir toplumun mümkün olacağını söylemektedirler. Eğitim sayesinde bireyler yeni gruplara, topluluklara üye olmakta ve sosyalleşmesi artmaktadır. Sosyal sermayesini artan birey toplumda da saygın bir konuma evrilir. Eğitim, kültürün devamını sağladığı gibi kültürel değişimlerin de önünü açar. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini önlemek noktasında sosyal sermayesi yüksek kadınların varlığının artışı önemli olmaktadır (Hunyadvarı, 2019).

2.7. Simgesel Sermaye

Bourdieu'nun dördüncü sermaye çeşidi olarak nitelendirip ele aldığı simgesel sermaye, diğer sermaye türlerinden farklı özellikler barındırmaktadır. Simgesel sermaye diğer sermaye biçimlerinin etkin bir şekilde kullanılmasıyla elde edilir (Swartz, 2011:133). Simgesel sermaye, diğer üç sermaye türünün simgesel anlamını barındırır. Algı burada önemli belirleyicidir. Bu sermayeyi kullanmak isteyenler algıları kullanır. Diğer sermaye türlerinde iktidar konumunda bulunanlar bu sermaye türünü de kullanarak etkilerini artırır. Habitus, sermaye ve alan üçlüsü güçlü bir şekilde kullanılmaktadır. Toplumsal anlamda dönüşümün ve değişimin başlatılmasında bu sermaye türü önemli yer edinir. Bu sebeple toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması noktasında işlev sahibi olabilir. Kültürel sermayeye sahip kadınların bilinçli hareketleri bu sermaye türü ve güç ile birleşirse önemli gelişmeler kaydetmeye açıktır. Feminizm hareketinin toplumdaki algılar üzerine çalışmalar yaptığı gerçektir. Bu çalışmaların başarısı sorgulanabilir fakat geçmişten günümüze toplumsal cinsiyete yönelik olumlu gelişmelerin olduğu da görülmektedir. Tezimizin de konusu olan spor özelinde futbol, geçmişten günümüze erkek egemen alan olarak kabul edilen bir alan olarak algılanmıştır. Kadın futbolunun ortaya çıkışı, liglerin kurulması, sporla ve futbolla ilgilenen kadınların sayısında artışın yaşanması sporu ve futbolu erkek egemen alandan çıkarmaya yönelik gelişmelerdir. Bu yönde medya aracılığıyla da bir algı oluşturduğu görülmektedir. Kısacası simgesel sermaye, algılar ve çeşitli güçler etkisiyle toplumda değişim ve dönüşümde önemli role sahiptir (Hunyadvarı, 2019).

2.8. Bourdieu Sosyolojisinde Beden ve Toplumsal Cinsiyet

Beden, sosyolojinin son zamanlarda ele almaya başladığı bir konudur. Bunun sebebi ise kültür ve iktidarla neredeyse doğrudan ilişkisi olması ve toplumsallığının göz önünde oluşudur. Toplumların geçirdiği tarihsel değişimler ve dönüşümler, kültürler üzerinde de değişim ve dönüşümü yaratmaktadır. Kültürlerin değişime uğraması toplumsal bir konu alanı olarak beden üzerinde de özellikle iktidar ve denetimi değiştiren bir noktadadır. Elias'a göre kültür değişime uğradıkça bedene yönelik algılar da değişir. Kültür sosyolojisi bağlamında bedenin de sosyolojisini incelemek bu nedenle elzemdir. Foucault'a göre ise bedene iktidar üzerinden yaklaşmak önemli olacaktır. Toplumsal yaşamda iktidar, gücünü her alanda ortaya koymaktadır. Kültürün ve

toplumun bir parçası olarak beden, iktidar üzerinden şekillenmektedir. Bu nedenle beden ve iktidarı birlikte irdelemek gereklidir. Bourdieu ise bu iki görüşten de etkilenerek bedeni birçok bakış açısıyla beraber incelemiş ve üçüncü bir bakış açısı ortaya çıkarmıştır. Bourdieu'nun sosyolojisinde beden ve spor ilişkisini anlayabilmek için geliştirdiği kavramları irdelemek gerekmektedir (Akkaya, 2015:269).

Bourdieu'a göre bedeni habitus, eril tahakküm, alan ve sermaye türleri ile incelemek doğru bir bakış açısı olacaktır. Hepsinde beden, merkezi konumdadır. Beden, habitusun oluşumunda ve şekillenmesinde etkiye sahiptir. Bedene yönelik düşünceler ve hareketler, habitusla kendini göstermektedir. Kültürün anlaşılması için habitusu incelemek gereklidir ve beden burada önemli bir yerde durmaktadır. Kültürel ve sosyal sermaye, sosyal ilişkilerin ve kadının toplumsal alandaki yerini ortaya çıkarmakta önemli bir gösterge olduğu için bedene yönelik algıları ve anlamları da çıkarmaya yardımcı olur. Beden, önemli bir kültürel ve sosyal göstergedir. Sembolik şiddet, eril tahakkümle kendini hayatın her alanında gösterir ve beden de bunun içinde yer alır. Erkek egemen alanın ortaya çıkarılıp anlaşılmasında sembolik şiddetin incelenmesi önemli yer tutmaktadır (Hunyadvari, 2019).

Bourdieu'a göre, toplumsal hayatı anlamak için bilişsel yapıları ve bunların oluşturduğu bedene yönelik anlamları ve algıları ortaya çıkarmak gerekmektedir. Foucault'nun ve Elias'ın görüşüyle benzer şekilde Bourdieu' da bedenin tarihsel süreçlerden etkilendiğini belirtir. Ona göre zihinsel süreçler algıları ve o da bedeni yöneten ve yönlendiren noktadadır. Tarihsel süreçler içindeki algılar ve söylemler, bedeni etkilemektedir. İktidarın bedene bakış açısını da bu şekilde anlamak mümkündür. Bourdieu'a göre habitus, toplumsal pratiklerle şekillenen bir şeyi ifade ettiği için bedeni de bu yönüyle incelemek gereklidir. Beden tarihin bir ürünüdür ve bu kapsamda değerlendirilmelidir. Kadına yönelik toplumsal anlamları ve algıları ortaya çıkarmak için habitusa bakılmalıdır ve buna beden de dâhil edilmelidir. Eylemler üzerinde habitusun etkili olması bunun önemini ortaya koymaktadır. Bilinçli veya bilinçdışı yapılan söylemler ve eylemler habitusta kendini gösterir. Bedene yönelik eril söylemler ve hareketler, kendini habitusta da gösterir. Beden, kültürün önemli bir göstergesidir. Beden, bir toplumsal hafıza ürünüdür ve tarihsel süreçler önemli bir belirleyicidir. Toplumsal sınıfları ve eşitsizlikleri de göstermektedir. Bedene bakış açısı ve eylem, toplumsal sınıfı gösteren bir turnusol kâğıdı işlevine sahiptir. Kent ve köy kültürü olarak adlandırılmanın olduğu günümüzde bedene yönelik bakış açısı ve eylemlerde bundan

nasibini almaktadır. Bourdieu'a göre köylü, bedeninden utanç duyan bireylerdir. Köylünün bedene yönelik algısı ondan utanç duyulan, çekinilen bir konumda yer alır. Toplumsal pratikleri de bu doğrultudadır. Kentli ise bu kadar keskin sınırlara sahip değildir ve beden anlamında daha rahat düşüncede ve harekettedir. Kent hayatı okul ve iş yaşamında dahi kıyafetler üzerinden rahatlık sağlamaktadır. Günümüz hayatında genellikle belirgin olan kent hayatıdır. Görüldüğü üzere beden, kent ve köylü ayrımını oluşturmada önemli göstergedir. Beden, kent hayatında da ayrımlar gösterir. Bazı meslekler kadına veya erkeğe atfedilir. Öğretmenliğin veya hemşireliğin kadına, futbolculuğun veya yöneticiliğin erkeğe ait meslekler gibi görülmesi buna örnektir. Bu ayrımlar günümüzde varlığını hala sürdürmektedir. Kadınların voleybol veya tenisle daha çok ilgilenen, fitness ve egzersiz yapan, diyet uygulayan bir cinsiyet olarak algılanışı ya da erkeğin futbol ve basketbolla daha çok ilgilenen, güce dayalı sporlar yapan bir cinsiyet olarak algılanışı da yine yukarıda bahsedilen durumlarla ilişkilidir (Yüksel, 2019).

Bourdieu'a göre bedenin her iki cinsiyet arasında farklı algılanmasının en büyük nedenlerinden birisi doğallaştırmadır. Eril tahakküm, bedeni yönlendirmekle kalmamakta ve her iki cinsiyet arasındaki biyolojik farkları kullanarak mevcut düzeni de doğallaştırma çabasına girişmektedir. Her iki cinsiyet arasındaki anatomik farklılaşmanın mesleklere de bu şekilde yansıdığını görebiliriz. Erkek sosyal hayatta aktif hale gelirken; kadın hem pasif hem itaat edendir. Bu durumu cinsellik üzerinden görmek de mümkündür. Kadın, erkeğin aktif eril erotik arzusuna itaat eden konumundadır. Erkek doğası, dişiye elde etme ve ona her anlamıyla sahip olup itaat ettiren olarak kabul edilmektedir. Beden üzerindeki bu cinsel anlayış, giyim üzerinde de belirgindir. Ataerkil ve geleneksel topluma göre kadın baştan aşağı iffetini daha fazla koruması gereken ve bu nedenle dikkat etmesi gerekli görülen bir cinsiyettir. Erkek ise sadece alt kısmına dikkat etmelidir. İşte bu düşünce bazı feministlerce eleştirilen bir konudur. Kadınların üstü çıplak eylemlerinin temeli de bu düşünceye karşı çıkışı içermektedir. Bu eylemleri beden üzerindeki eril tahakkümü sonlandırma isteği olarak görmek mümkündür. Feminist söylemcilere göre, kadının da erkek gibi cinsel sermayesi bulunur ve toplumda bu yönde de bir eşitlik olmalıdır. Beden üzerinden bir eşitsizlik hâkimdir. Kadın bedeni, erkeğe hitap eden ürünlerin veya programların içinde de görseelliği (çekiciliği) ön plana getirilmektedir. Araba ve kişisel bakım ürün reklamlarında kadın bedeninin meta haline getirilerek kullanıldığını görmekteyiz. Bu

şekilde erkekleri tüketime yönlendiren sermaye sahipleri, kadını metalaştırır. Medyada bu durum yıllardır görülmektedir. Reklam piyasası, kadınlara yönelik olarak da kişisel bakım ve güzellik reklamları ile çekici kadın imgesi yaratmakta ve eril tahakkümü bu yönüyle yine beslemektedir. Kadın bedeni erkek için çekici gelmeli ve erkek, kadına sahip olarak onu kendine itaat ettirmelidir. Bu durum simgesel şiddeti de yaratır ve besler. Simgesel sermaye üzerindeki erkek egemen yapı da bunun göstergesidir. Medyada kadın imgesi, spor üzerinden de oldukça belirgindir. Spor programlarının büyük çoğunluğunu futbol, basketbol ve voleybol oluşturmaktadır. Bu üç spor türünde erkek ve kadın ayrımı belirgindir. Özellikle futbol, yıllardır en çok tercih edilen spor dalıdır ve burada erkek egemen yapı bulunmaktadır. Futbol programlarında kadın sunucuların son yıllarda artış gösterdiği görülmektedir. Bunun en temel sebeplerinden birisi kadınlar vasıtasıyla programı çekici kılmak, reyting artırmak ve erkeklerin ilgisini çekmektir. Futbol programı sunan ve futbolla ilgili bir kadın, erkeğin ilgisini çeker görüşü medyada uzun yıllardır hâkim bir görüştür. Kadın bedeni de burada önemli bir yerde durmaktadır. İlgi çekici bir kıyafete sahip kadın medyada önemlidir. Bu nedenledir ki beden algısı üzerinden en güzeli, en çekici olanı kadın spor yorumcusu ve spikeri yapma çabası sadece ülkemizde değil dünyada uzun süredir yaygındır. Bu durumun başarılı olduğu görülmüş olacak ki neredeyse her spor programında kadının varlığı artmıştır. Elbette ki bunu sadece buna bağlamak yanlıştır. Kadına yönelik toplumsal algılarda değişim ve dönüşüm her geçen gün artmaktadır. Kadınların futbolla, basketbolla ve diğer sporlarla ilgisi amatör veya profesyonel şekilde artmaktadır ve bu sporcu ya da izleyici sayılarında görülmektedir. Kadının sporla ve özellikle de futbolla medyayla da ilişkili olarak görünürlüğüünün artmasının nedenlerinden biri de budur. Toplumsal cinsiyet eşitliğinde spor önemli bir göstergedir ve eşitlik açısından kadınların varlığının daha da artması elzendir. Fakat eşitsizliği besleyen ve kadını meta haline getiren az önce de bahsettiğimiz durumun sona ermesi de gerekli gözükmektedir. Kısacası hayatın her alanında beden üzerinden bir eril tahakküm hâkimdir ve eşitlik açısından bunun sona ermesi gerektiği hemen her düşüncede ortak görüştür (Arpacı, 2020, s. 246-253).

2.9. Bourdieu ve Spor Sosyolojisi

Fransız sosyolojisinin en önemli temsilcileri arasında kabul edilen ve alan, habitus ve sermaye kavramlarıyla dünya sosyoloji literatürüne çok önemli katkılar veren Pierre Bourdieu, spor sosyolojisinin oluşumunda ve gelişiminde de ehemmiyete sahiptir. Üretmiş olduğu kavram ve teorilerin gerçek hayattaki yansımaları üzerinde önemle durmuştur. Temeline aldığı alan, habitus ve sermaye kavramlarını spor üzerinden de incelemiştir.

Bourdieu'ya göre alan, bireylerin belirli örüntülere sahip noktalarda olmasını ifade eden ve mekânın içinde gerçekleşen her şeyi içine dahil eden bir kavramdır. Doğumla beraber her birey birer alan içinde yer alır. Spor da bir alandır. Zira sporun da kendine özgü kuralları, işleyişi ve sosyal karşılığı bulunmaktadır. Bourdieu kendi toplumsal hayat anlayışını aktarmak için 'oyun' metaforunu kullanır. Ancak Bourdieu 'oyun'la salt oyalayıcı şeyleri veya eğlenceleri değil, daha ziyade ciddi bir sporcunun oyun anlayışını kasteder. Dolayısıyla ortada, bireylerin çeşitli stratejiler geliştirmesini gerektiren bir durum vardır. Yeri geldiğinde kendini oyuna kaptırmak ve ödül kazanmak için başkalarıyla ve kendi sınırlarımızla mücadele ve yoğun rekabet etmek gerekmektedir (Akkaya, 2020:271). Sporun kendisi rekabete ve kazanmaya odaklı mücadele içerdiği için alan kavramının kendisini zaten karşılar. Sosyal sınıfların mücadele alanı içinde spor önemli yer tutar ve bu sınıfları incelemek için de önemli bir araştırma sahası sunmaktadır. Spor, kurumsal yapılanmaları da içerir ve buranın incelenmesi için de sosyolojik bir katkı sunar. Her alan, tarihsel süreçler sonucunda meydana gelmektedir. Sporun da kendine has tarihi bulunmaktadır ve incelemelerde bu da kullanılmalıdır. Tarihsel süreç içinde sporun kendisi de değişime uğramaktadır. Her alanda yaşanan değişim gibi bu da normal bir durumdur. Örnek olarak İngiltere'de spor belirli bir dönem toplumsal sınıfları gösteren önemli bir alan olarak varlığını sürdürmüştür. Günümüzde bu durumun geçerli olduğunu söylemek mümkün değildir. Spor, günümüzde her toplumsal sınıfın ilgilendiği ve içinde yer aldığı bir alan halindedir. Fakat bazı spor dallarının toplumsal sınıfları gösteren bir araç olduğu halen geçerlidir. Golf buna örnektir. Elias'a göre sporun gelenekselleşmesi ve halka yayılması tarihsel bir kırılma kabul edilmektedir. Ona göre sporun kendisi zaman içinde değişmiştir. Geleneksel ve modern hayatın kendisi bir ayrım olduğu gibi sporda da benzer bir ayırmadan söz etmek mümkündür. Bourdieu'a göre ise sporda tarihsel kırılma

yerine adım adım bir değişim ve dönüşüm süreci olmuştur. Modern denem spor aslında geleneksel sporların kültürlerle girdiği etkileşim sonucu yaşadığı değişim ve dönüşümle meydana gelmiştir ve bir tarihsel süreçle olmuştur. Spor, sadece bedensel faaliyet olarak görmek sığ bir bakış açısı olacaktır. Spor, sosyal hayatta önemli bir işleve sahip alandır. Spor, Bourdieu'a göre tarihsel ve ekonomik değişimleri yansıtsa da kendine özgü kuralları ve yasası olan özgün bir alan hüviyetine sahiptir. Fakat günümüzde spor, sosyal ilişkiler ağını daha çok gösteren kozmopolit bir yapı haline de gelmiştir. Sınıfsal yapıları göstermeye devam etmektedir. Bedensel faaliyet hüviyeti halinden değişim geçirerek içine sağlıklı olma, güzel ve fit gözükme gibi amaçları da dâhil olmuştur. Yoga ve pilates gibi faaliyetlerin spora dâhil olmasını belki de bu açıdan okuyabiliriz. Elit tabaka, kendini sportif dallardaki farklılaşma ile göstermeye devam eder. Golf, elit tabakanın kendine ait gördüğü ve sınırlar çizerek korumaya çalıştığı bir alandır. Golfle uğraşmak, elitlik göstergelerindedir. Kayak ve binicilik de bu tarz bir göstergedir. Sporun kitlelere yayılımı arttıkça sınıfsal ayrımlar azalmaktadır. Günümüzde spor denince akla ilk gelen spor şüphesiz futboldur. Futbol, kitlelere yayılmış ve her toplumsal kesimin ilgilendiği spor dalıdır. Sınıfsal ayrımı futbol kulüpleri taraftarlığı üzerinden görebilmekteyiz. İspanya futbol kulüplerinden olan Barcelona ve Real Madrid arasında böyle bir durum bulunur. Barcelona, Katalan halkının takımı olarak kabul edilmekte iken Real Madrid futbol sermayedeki zengin kesimin takımı olarak bilinmektedir ve hem İspanya hem de dünya üzerinde taraftar yapıları bunun üzerinden şekillenmeye devam etmektedir. Bu tarz örnekleri çoğaltmak mümkündür. Fakat futbolda toplumsal anlamda sınıf ayrımının golf veya kayak kadar keskin olduğunu söylemek mümkün değildir. Spor, toplumsal cinsiyet eşitliği veya eşitsizliğini de gösteren önemli bir alandır. Futbol, uzun süredir erkeğin egemenlik alanı halindedir. Kadın futbolu son yıllarda gelişim göstermeye başlasa da aradaki fark hala keskindir. Kadın bedeni ve imgesi de erkekler üzerinden şekillenmeye devam etmektedir. Kadın spiker ve yorumcu sayısı artışında kadınların futbola artan ilgisi yanında erkekleri futbola ve medyaya çekmek amacı da bulunur. Sadece futbol değil diğer spor dalları arasında da toplumsal cinsiyet ayrımı da vardır. Voleybolun kadınlara özgü bir spor dalı görülmesi buna örnektir. Günümüzde her spor dalında kadınların faaliyeti ve görünürlüğü artsa da sorunlar yaşanmaya devam etmektedir. Bu nedenle alanların mücadelesinde spor önemli gösterge alanıdır (Hunyadvarı, 2019).

Bireylerin hayatta gerçekleştirdikleri davranışlar ve düşünce biçimi habitusun içinde yer almaktadır. Toplumsal normların ve kabullenin farkında olan birey, habitus bilgisine sahiptir ve ona göre hareket etmeye çalışır. Sporun değişimi ve dönüşümünde, yeni spor dallarının ortaya çıkışında habitusun etkisi bulunmaktadır. Sporun gerçekleşmesinden onu uygulayan ve izleyen bireylerin davranışlarının anlamlandırılmasına kadar birçok etkeni habitusla anlamlandırabiliriz. Sporun bu kadar çok hayatımızda olması ve yine futbolun en çok takip edilen, beğenilen spor olması habitusla ilintilidir. Taraftarlık da yine bunla anlaşılabilir. Bireyler, habitus beklentileri ile hareket ederek spora katılmaktadır. Toplumlarda futbolcu olma isteğinin fazlalığı habitusla ilgilidir. Futbolun popüler, kazançlı bir spor oluşu önemli etkenlerdir. Erkek egemen yapıyı sporda besleyen damarlardan birisi de şüphesiz habitustur. Bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitsizliğini sporda incelemek için toplumsal habituslara bakmak gerekmektedir. Golfün itibar sporu görülmesi yine bundandır. Sınıfsal yapılar habitus üzerinde etkilidir. Toplumsal sınıfların oluşumunda habituslar etkindir ve spor bunun en önemli göstergelerindedir. Güce dayalı bir spor olan halterin de uzun süre spor dalı olarak görülmemesi habitusla ilişkilidir. Yine futbolun, olimpiyat oyunlarından ayrı tutulan ve çok fazla organizasyona dâhil edilen tutumunda da bu belirgindir. Günümüzde UEFA, FIFA gibi uluslararası organizasyonlar futbolun bu kadar popüler olması nedeniyle düzenledikleri organizasyon sayısını artırma girişiminde bulunmaktadır. Avrupa Konferans Ligi uygulaması buna örnek olarak verilebilir. Yine bu tarz uluslararası organizasyonlar, kadın futbolunu destekleyip popüler hale getirmek ve futbolu, erkek egemen yapıdan çıkarmak için organizasyonlar yapmakta ve ülkelere bu konuda gerekli maddi destekleri de sunmaktadır. Futbol, tüm sınıflar arasında popüler olan bir spor olması bakımından önemlidir. Basketbol ve voleybol da onu izler. Fakat golf, kayak, binicilik gibi spor dalları için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Bu sporlar elit kesime ait sporlar olup itibar aracı olarak görülmektedir. Sağlık ve güzellik temalı sporlar ise güzel ve fit kadın yaratma amaçlı olarak düşünülmekte ve bu nedenle kadınlara aitmiş olarak düşünülmektedir. Bu konudaki bedensel spor algısı habitusla ilintilidir. Görüldüğü üzere spor, habituslar açısından önemli bir gösterge alanıdır ve incelenmesi gerekmektedir (Yüksel, 2019, s. 502-509).

Toplumsal hayattaki beklentiler, istekler, beğeniler bireyler üzerinde belirleyici etkilere sahiptir. Tüketim toplumu dediğimiz günümüzde spor, önemli bir tüketim aracı haline gelmiştir. Sadece ekonomik açıdan değil; itibar, kültür gibi çoğu konuda sporun

yeri önemlidir. İşte bu noktada spor, bir sermaye konusu haline almaktadır. Spor sermayesine sahip kişiler veya gruplar, toplumda saygınlığı artan kişiler veya gruplar haline gelmektedir. Spor yapan kişi amatör veya profesyonel şekilde yaparak maddi sermayesini artırabilir. Bu işi profesyonel şekilde yapan sporcuların kazandıkları birçok iş kolunda kazanılardan oldukça yüksek olabilmektedir. Özellikle Avrupa ve Güney Amerika ülkelerinden çıkan futbolcular iyi liglerde ve kulüplerde oynamakta ve yüksek ücretler almaktadır. Transferleri de yüksek ücretlerle olmaktadır. ABD’de ise basketbolcular için aynı şeyi söylemek mümkündür. Görüldüğü üzere spor, maddi kazanç kaynağı olması yanında bir statü ve prestij aracıdır. Sporun kadınlar üzerinde etkisinin artmasında özellikle de bunun futbol üzerinden yaşanmasında popüler erkek futbolcuları takip ve beğeni durumu da etken görülmektedir. Örnek verilecek olursa Messi ve Ronaldo, popüler iki futbolcu olup kadınlar tarafından da bilinip maçları takip edilmektedir. Bu iki futbolcu vesilesiyle futbolla tanışan, barışan ve sadece onları değil diğer takımları, ligleri ve ülke maçlarını izleyen kadın taraftar sayısı da fazladır. Stadyumlarda kadın taraftar sayısının artışı da kadınların futbola olan ilgilerinin artışında etkindir. Kadın spiker ve yorumcu sayısının medyada artışı da kadınları ve erkekleri futbola çeken önemli etkenlerden biri görülmektedir. Bu sayılanlar hepsini Bourdieu’nun alan, habitus ve sermaye kavramları ile değerlendirdiğimizde spor sosyolojisinin ne kadar değerli ve önemli bir alan olduğu karşımıza çıkmaktadır. Bourdieu, spor sosyolojisinin kurucularındandır ve sporun toplumsal pratiklerini incelememiz için açtığı yol önemlidir (Yüksel, 2019).

3. TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA FUTBOL VE MEDYA İLİŞKİSİ

3.1. Popüler Bir Spor Dalı Olarak Futbol

Gündelik hayatta futbol, sadece bir spor dalı olarak değil aynı zamanda sosyoloji gibi sosyal bilimler alanlarının önemli bir inceleme konusudur. Futbol da hayatın her alanında olduğu gibi tarihsel süreçlerden etkilenecek günümüze ulaşmakta ve değişimler, dönüşümler yaşamaktadır. Spor ve özelde futbol, hayatın her alanı ile bağlantı içindedir. Tıptan ekonomiye kadar birçok yapı veya kurum, futbolla ilişki içerisindedir. Spor denince akla ilk gelen spor dalı futboldur. Popüler olarak kabul edilmesinin nedeni hem en yaygın spor oluşu hem de her kesimden insanın bizzat uğraşması veya izleyici olarak sürece dâhil olmasından ileri gelmektedir. Kadınların da bu sürece dâhil olması futbolu daha da yaymış ve popülerliğini artırmıştır. Futbol, bu nedenle bir spor dalı olmaktan çok ötedir.

Futbolun bir oyun olarak başlangıcı bundan tam 5000 yıl öncesine dayanmaktadır. MÖ 3000'li yıllarda Çin'de oynanmaya başlayan futbolun ilk ismi *ts 'u kü* olarak kayıtlara geçmiştir. Futbol ta bu zamanlardan itibaren toplumsal işlevlere sahiptir. Oyun olarak ortaya çıkışında mistik ve dini etkiler, askeri birlik ve düzeni sağlama istekleri bulunmaktaydı. Çin'den tüm dünyaya yavaş yavaş yayılma gösteren futbol, 12. yüzyıl itibarıyla Avrupa'ya da gelmiş ve oynanmaya başlamıştır. Özellikle İngiltere ve Fransa'da popüler hale gelen futbol, ilk başlarda sadece ayakla değil ellerle de oynanan ve şiddeti de içeren kuralsız bir düzen halinde olmuştur. Yani günümüz futbolundan oldukça farklı bir hüviyettir. İngiltere'de ciddi sakatlanmalar ve ölümlerin yaşanması sebebiyle Kral II. Edward'ın 13 Nisan 1213 tarihli fermanı ile yasaklanmıştır. Bu yasağın nedenlerinden biri de futboldaki olayların ve taşkınlıkların oyun alanı dışına da taşarak toplumsal olaylar yaratmasıdır. Burası önemli bir dönüm noktasıdır. Zira futbol ve iktidar ilişkisinin başlangıcı bu olay olmuştur.

Futbolun daha sistemli ve kurallara dayalı bir oyun oluşunda İtalya'da oynanan ve *calcio* adı verilen hali önemlidir. Fakat buradaki oyun daha çok soylular tarafından tercih edilen bir oyun olarak da bilinmektedir. Hâlbuki İngiltere ve Fransa'da halkın daha geniş kısımlarınca oynanan bir oyun halinde olmuştur. Günümüzde de futbolun

beşiği ve Avrupa'daki temsilcisi olarak İngiltere'nin kabul edilmesinde Avrupa'da ilk futbolun bu ülkede oynanması ve halkın her kesimi tarafından ilgi görmesi etkili kabul edilebilir. Günümüzde de İngiltere, halen bu unvanını korur yapıdadır. Futbolun popüler hale gelişinde İngiltere'nin payı paha biçilmezdir (Özsoy, 2009, s. 21-40).

İngiltere'de futbol, ilk başlarda özel okullarda oynanan ve ilgi gören bir spor olmuştur. Hatta bu durum uzun süre bu okullarda okuyan öğrencilerin ve ebeveynlerin diğer kesimlere karşı öncelik ve liderlik kurma yoluna da neden olmuştur. Futbol, elit bir spor olarak kabul görmüştür. Soylular, futbolu diğer kesimler üzerinde iktidar aracı olarak kullanmışlardır. Bu durum bir süre sonra toplumsal tabakalaşma sorunlarını da beraber getirmiştir. Bir kolej yöneticisi olan Thomas Arnold, bu durumu fark ederek bir reform planı hazırlamış ve bu planın uygulanması ile tabaka farkları yavaş yavaş ortadan kalkarak futbolun her kesime yayılan bir spor olmasının önünü açmıştır. Bunu 1848'de Cambridge Kuralları takip etmiş ve İngiltere'de futbol kurumsal bir kimliğe bürünmüştür. Futbol, artık elin yasak olduğu ve ayakla oynanan bir spor halini almıştır. İngiltere'de hızla futbol kulüpleri kurulmaya başlamış ve oyuncu transferleri yapılarak ekonomiyle ilişkisi kurulmuştur. Futbol, profesyonel bir spor halini almıştır. Futbolun halka yayılıp profesyonelleşmesi İngiltere'den başlayıp önce Avrupa sonra diğer tüm ülkelere yayılmış ve küreselleşmenin temelleri atılmıştır. 19. yüzyılın sonlarında stadyumlar inşa edilmiş ve organizasyonlar düzenlenerek seyircili maçlar oynanmaya başlamıştır. Seyirci sayılarının hızla artışı yeni stadyumların inşa edilmesine ve yeni kulüplerin kurulmasına zemin hazırlamıştır. 20. yy başlarında İngiltere'de on binden fazla futbol kulübünün ve yüz binlerce futbol lisanslı oyuncunun olduğu kaydedilmiştir. Futbol, ekonomi dünyasının da dikkatini çekerek iş insanlarının kulüpleri satın alma ve küresel hale getirme sürecini de yaratmıştır. 20. yüzyılla birlikte futbol, İngiltere'den başlayarak en popüler ve küresel spor dalı olmaya başlamış ve günümüzde de devam etmiştir. Avrupa'nın bazı ülkelerinde işçiler ya da öğrenciler vasıtasıyla futbol halka yayılmıştır. Futbolun bu kadar küresel hale gelmesi neticesinde 1904 yılında Uluslararası Futbol Federasyonu Birliği olan FIFA kurulmuş ve 1930 yılında ilk dünya kupasının düzenlenmesine karar verilmiştir. Futbolun, Endüstri Devrimi sonrasında İngiltere başta olmak üzere işçilerin bir araya gelmesi ve örgütlü davranması sürecinde etkisi de yadsınmaz. Taraftarlık halinin oluşumunun zemini bu şekildeki aitlik hissi ile atılmıştır. İngiltere'de işçi takımlarının çıkışı ve taraftarlık olgusunda bunun örnekleri

görülebılır. Avrupa’da ve dünya genelinde de bu şekilde örnekler günümüzde de bulunmaktadır (Ak, 2019).

Futbolun küresel hale gelişinde dünya genelindeki organizasyonlar büyük öneme sahiptir. 1930’da başlayan ilk dünya kupası sonrasında kıtaların kendi kurdukları birlikler ve oluşturdukları organizasyonlar ile devam etmiştir. UEFA’nın kuruluşu, Avrupa Şampiyonlar Ligi gibi kıta ülkeleri futbol organizasyonlarının düzenlenişine bunlara örnektir. Kulüplerin öne çıkışı küresel oyuncu transferlerini de çıkarmış ve ekonomiyle futbol bağlantısı giderek artmıştır. Yerelin küreselleşmesi böyle başlamıştır. Ülkemizde ve dünyada radyo yayıncılığı ile başlayan futbol anlatımı ve dinleyicilik kültürü, yerini ilerleyen süreçte TV’ye günümüzde ise internete bırakmıştır. Medya, günümüzde farklı iletişim kanalları vasıtasıyla futbolun kendisinde ve taraftar kültüründe belirleyici olma etkisini devam ettirmektedir. Futbol, medya kanalları yayınları aracılığıyla diplomatik ilişkiler yaratmakta veya gerginliği yaratıcı bir hüviyete sokmaktadır. Medyadaki imaj ve dil, bunda etkilidir. Futbol programlarının da bundaki payı fazladır. Ülkemizde her geçen gün futbol programı sayısında artış yaşanmaktadır. Yine günümüzde kadın spiker ve yorumcu sayısı giderek artan seviyededir. Toplumsal cinsiyet bağlamında futbol, sosyoloji gibi sosyal bilimler için önemli bir inceleme alanı sunmaktadır ve medya da bu noktada konuya dâhil olmaktadır (Ak, 2019) .

3.1.1. Türkiye’de Futbol

19. yy. itibariyle dünyaya yayılmaya başlayan futbol, ülkemizde de benzer bir tarihsel süreçle başlamıştır. Sağlıklı birey, spor yapan güçlü ve çevik yapıda olur anlayışı ile spora teşvik politikası uygulanmıştır. Türkiye’de futbol, bazı spor dallarından daha geç yayılma imkânı bulabilmiştir. Faydalı spor olarak nitelendirilen diğer branşlar; havacılık ve yüzme gibi sporların devlet destekli yürümesi etkilidir. Futbolun örgütlü ve kaotik bir yapıda olduğu inancının Almanya gibi ülkelerde yaygın görüş olması da bir diğer faktör olmuştur. Yine de ülkemizde üç büyük kulüp olarak nitelendirilen Beşiktaş, Galatasaray ve Fenerbahçe gibi kulüpler bu aşamada kurulmuştur. 2. Dünya Savaşı sonrası özellikle tarafsız konumdaki ülkeler birbirleriyle dostluk maçları düzenlemiş ve futbol, ülkemizde gerekli iktidar desteği de arkasına alarak yayılım göstermeye başlamıştır. Tüm bu gelişmelere ülkemizdeki ilk profesyonelleşmenin futbolda yaşanması da eklenince 1960’lı yıllarla beraber futbol kulüplerinin kuruluşunda adeta

büyük bir patlama görülmüştür. 1950’li yıllarla ülkemizde kırdan kente büyük göç dalgasının başlayışı ile kentlerde örgütlü yapılanmalar çıkmış ve bu durum Anadolu’da birçok ilin kendi futbol takımını kurmasına vesile olmuştur. Ülkemizde günümüzde de devam eden liglerin kurulmasına da bu dönemlerde rastlanır. Kulüp sayısı çoğaldıkça ikinci ligler ve onun altındaki amatör ligler de kurulmaya başlamıştır. Cumhuriyetle beraber kurulan Türk Futbol Milli Takımı da 1950’li yıllarla uluslararası organizasyonlarda yer almaya başlamıştır. Futbol, dünyada olduğu gibi ülkemizde de erkek sporu olarak başlayıp yaygınlık göstermiştir. Bahsettiğimiz gelişmelerde kadının futbolda varlığı neredeyse hiç yoktur (Ak, 2019).

1970 ‘li yıllarla beraber futbol kulüpleri üzerinde siyasetçilerin ve iş insanlarının yönetim kademesinde varlığı başlamış ve futbol, sadece en popüler spor dalı olmakla kalmayıp bizzat siyasetin içinde olup destek çıktığı yer haline gelmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı dâhil spor olarak futbolu temel alacak yatırım planları hazırlanmıştır. Ülkemizde ilk maç yayını 1930’da radyo aracılığıyla başlarken 1970’ler ile yerini televizyona bırakmaya başlamıştır. Türkiye’nin ilk radyo televizyon kurumu olan TRT bu süreçte önemli yere sahiptir. Hem radyo hem de televizyonda ilk maç yayını TRT’de verilmiştir. 1980 darbesi ile futbolun önemi daha da artmıştır. Boş zaman etkinliği olarak görülen futbol, aynı zamanda farklı görüşteki toplulukları birleştiren ve toplumsal dayanışmayı artıran bir spor olarak görülmüştür. 1980’li yılların ortası ve 1990’lı yılların başları ile kulüp takımlarımız uluslararası organizasyonlara katıldıkça liberalleşmiş ve serbest piyasa ekonomisinin uygulandığı bir spor dalı haline dönüşmüştür. Bu durum neticesinde dış transferler başlayarak kulüplerimizin uluslararası piyasası artış göstermiştir. Galatasaray’ın hem UEFA kupasını alması hem de Şampiyonlar Ligi başarıları, Türk Futbol Milli Takımının Avrupa Şampiyonası’na katılması futbolun ülkemizde daha popüler hale gelmesi için önemli gelişmeler olarak kabul edilmektedir. 2002’de Dünya Kupası’nda elde edilen üçüncülük başarısı ile Türk futbolu, dünyanın da ilgisini çekmiş ve Türkiye o günden bugüne dek dünyanın önemli futbol ülkelerinden biri olarak görülmeye devam etmektedir. Bu gelişmeler futboldaki erkek egemen yapıyı gösterirken kadının ikinci plana atılışını da gözler önüne sermektedir. Günümüzde ülkemizde Kadınlar Ligi bulunsa da futbol, dünyada olduğu gibi ülkemizde de erkek egemen spor olarak varlığını sürdürmektedir. Her geçen gün kadınların futbola hem sporcu hem de izleyici olarak katılımı artsa da istenilen düzeyde olduğunu söylemek mümkün değildir (Ak, 2019)

3.1.2. Erkeklik Kavramı ve Futbol

Erkeklik kavramı, erkeklerin toplumsal hayatın her alanında oluşturmuş oldukları hiyerarşiye dayalı yapı ve bunun kültürü de içine alacak şekilde toplumsal anlamda söylemler ve eylemlerle yansımaları olarak nitelendirilebilir. Tarihsel süreç içerisinde erkeğin, kadına göre hayatın hemen her alanında egemen olduğu görülmektedir. Bunun hayattaki yansımalarından biri de hiç şüphesiz spor ve onun özelinde futboldur. Sporun ortaya çıkışında erkeğin varlığı söz konusu olduğu gibi futbolda da durum aynıdır. Futbol, ilk olarak ortaya çıkışından bugüne dek erkeğin egemen olduğu bir spor olarak karşımıza çıkmaktadır. Futbol üzerinden cinsiyetçi okuma yapmamızı sağlayan dayanak da bu olmaktadır. Kadının futbola dâhil olabilmesinin tarihi oldukça yakındır. Günümüzde futbol, erkeğin egemen olduğu bir alan olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Spor kanallarında erkekliğin ‘‘göstergesi’’ gibi kalıplar bedenlerin silah olarak kullanılması güç temsili canlılar (Connell, 2013:837). Profesyonel ve amatör futbolcu sayısında erkek egemenliği bulunmaktadır. Taraftarlık açısından da bunu söylemek mümkündür. Futbol, ortaya çıkışından bugüne dek erkek söylemleri üzerinden devam etmektedir. Erkeklik, adamlık, delikanlılık gibi kavramlar futbol üzerinden erkek egemenliğinin görünen söylemleridir. Futbolun erkeklere ait bir spor dalı olduğuna dair inanç vardır. Geçmişten beri devam eden bu anlayış günümüzde de sürmeye devam etmektedir. Futbolun sert bir spor oluşu da erkeklik yapısına bağlanmaktadır. Toplumsal kabullere göre erkek sert ve güçlü bir yapıya sahip kabul edilmekte ve rekabetçi olduğuna vurgu yapılmaktadır. Futbolun da buna uygun bir spor olduğu belirtilerek erkek oyunu olduğu ifade edilir. Bunu hem söylemler hem eylemler üzerinden görmek mümkündür. Futbol oynayan futbolcular, futbolu takip eden seyirciler ve medyadaki futbol yorumcularının da buna uygun hareket ettiği ve beklentinin de bu yönde olduğunu söylemek mümkündür. Cinsiyete dayalı söylemlerde kadını ikinci plana atan ve bedeni ifade eden argo kelimeler ve küfürler kullanılması buna örnek verilebilir. Bu nedenle futbol üzerinde erkek hegemonyası sürekli artarken kadının varlığına gölge düşürülmektedir (Akkaş, 2019, s. 100-102).

Futbol, popüler bir spor olmasının yanında erkekler için önemli bir gösterge alanıdır. Bourdieu'nun alanlar üzerindeki sermayeleri açısından değerlendirme yapılacak olursa futbol üzerinde erkek egemenliğini görmek mümkün olmaktadır. Futbol, toplumlarda küçük yaşlardan itibaren erkeklerin uğraşması gereken bir spor

olarak görülür. Bu sebeple de okul yaşlarında ebeveynleri tarafından erkek çocukların futbol oynamaya teşvik edildiği ve buna yönelik eğitimlere gönderildiği örneğine bol miktarda rastlanmaktadır. Hemen her toplumda bunu görmek mümkündür. Fakat kız çocukları için aynı durumu söylemek mümkün değildir. Toplumda futbol üzerinden cinsiyetçi ayrımı gösteren önemli bileşenlerden birisi budur.

Futboldaki erkek egemen söylem ve hareketlerden birisi de hem ülkemiz hem de dünyada şiddeti destekleyici ve körükleyici noktaların oldukça fazla olmasıdır. Erkeğe toplumsal olarak yüklenen roller de bunda etkilidir. Rekabete dayalı erkek yapısı futboldaki şiddeti artırmaktadır. Futbol maçlarında futbolcular, stadyumlarda taraftarlar, sokaklarda ve günümüzdeki internette, sosyal medyada izleyicilerin sataşmaları, kavgaları ve ölümlerle de sonuçlanabilen şiddet olayları erkeğe toplumda biçilen veya kabul görülen toplumsal rollerle bire bir ilişkili durmaktadır. Sosyolojik açıdan da futbol, toplumsal kutuplaşmaları erkeklik üzerinden göstermesi açısından büyük öneme sahiptir. Futbol kulüpleri üzerinden rekabet ve ayrımcılık, kupa gibi uluslararası organizasyonlarda ise milliyetçilik üzerinden hareketleri görmek mümkün ve bu durumlar da erkekliği besleyen durumlardan birisi olarak göze çarpmaktadır. Milliyetçilik üzerinden başka ülkelerle rekabet, sataşma, çatışma hali ülkemizde oldukça yaygındır. Bu durumun erkeklik hareketleri ve söylemlerini besleyen bir yapısı bulunur. Ülkemizde milliyetçilik erkeklere yüklenen bir kavram olarak karşımızda durmaktadır. Tarihsel süreç boyunca milliyetçilik üzerinden savaş hali de erkeğe yüklenen bir görev halini almış ve günümüzde de bu durum geçerliliğini sürdürmektedir. Futboldaki milliyetçiliği bu tarihsel gerçeklik üzerinden okumak da erkeklik ve futbol ilişkisini anlamamıza yardımcı olacaktır. Toplumsal sermayeler ve hiyerarşiler açısından erkeklerin egemenliği futbolda kendini belirgin eder haldedir. Erkeklerle başlayan, günümüzde de erkeklerin egemen olduğu bu alan erkekliğin en önemli gösterge alanlarından biri ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini anlamamız için bizlere önemli veriler sunmaktadır (Karaca, 2019) .

3.1.3. Kadın ve Futbol İlişkisi

Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımların anlaşılabilceği toplumsal alanlardan biri de hiç şüphesiz spordur. Toplumsal hayata dair anlamlandırmaların da yapılabileceği yerlerden birisidir. Bireyler için ilgilenilen ve bizzat yapılan sporlarda en belirgin

belirleyici husus genellikle toplumsal cinsiyet kalıpları olmaktadır. Yetenek ise ikinci plana atılmaktadır. Kadınsı ve erkeksi olarak nitelendirilen spor dalları hemen her toplumda önemli bir cinsiyetçi ayrımı yaratmaktadır. Metheny, toplumsal cinsiyet bağlamında sporun incelenmesi gerektiğini ve bu ayrımın sporda çok belirgin olduğunu ortaya çıkaran ilk araştırmacı olarak kabul görmektedir. Toplumlar, kadınlar için uygun olan ve olmayan sporları belirler. Bu kapsamda üç sınıflandırma yapmıştır. Kadınlar için fiziksel temasın fazla olduğu futbolun da dâhil olduğu boks, halter, tekvando gibi sporlar uygun bulunmazken; estetik ve güzelliğe dayalı jimnastik, buz pateni, egzersiz, golf gibi sporlar uygun bulunmaktadır. Benzer cinsiyetçi kalıpların tersini ise erkeklere yönelik olarak görmek mümkündür. Kadınlık ve erkeklik rolleri yanında kadın ve erkek bedeni üzerinden de bir ayrım yapılmaktadır. Bu ayrımlar nedeniyle futbolun ortaya çıkışından bugüne dek erkek egemen yapıyı ve kadınların daha az katılımını görmek mümkündür. Futbolun rekabete dayalı yapısı, dayanıklı olma ve savaşılabilmek özellikleri ile bir erkek sporu olduğu genel görüşü günümüzde halen geçerli olan bir görüş olarak karşımızda durmaktadır. Erkeklik ispatında da futbolun bu yapısı kullanılmaktadır. Futbolla ilgilenmek isteyen küçük yaşta kız çocuklarına erkek futbolu dayatması yapılması ve çeşitli lakaplar takılmaya çalışması da cinsiyetçi normları göstermesi açısından önemlidir. Futbolla ilgilenmek isteyen kadınlara erkeksi yakıştırması da yine önemli bir örnektir (Yaşar, 2016, s. 120-121) .

Geçmişten günümüze gelene dek futboldaki erkek egemenliği devam etmektedir. Erkek sporu olarak görülen futbolda, kadın sporcuların sayısı her geçen gün artsa da sayı istenilen düzeyde değildir. Futbolun sportif yapısı ve kuralları erkeklere ait olarak görülmeye devam etmektedir. Futbol, bir takım oyunu ve kadınların ikinci planda olduğu bir spordur. Güçlü, rekabetçi erkek mücadelesi olarak görülen futbolda erkek iktidarını besleyen unsurların oluşu da kadınların ikinci plana atılışında etkilidir. Okul çağındaki erkek çocuklar güçlü olduklarını göstermek için futbola yönetirken; kız çocuklar ise başka sporlara yönlendirilir. Futbolla ilgilenen kız çocuklarının erkeksi olarak nitelendirildiği toplumlardan biri de ülkemizdir. Futbolun yapısı ve geçmişten gelen kültürel kodlar bunda belirleyicidir. Kadın bedeninin futbolun yapısına uygun olmadığı erkek oyunu nitelendirmesinden de anlaşılmaktadır. Günümüzde bu düşünce yapısında ve kültürde yaşanan değişim ve dönüşüm neticesinde kadınlar her spor alanında olduğu gibi futbolda da kendine yer bulabilmeye başlamıştır. Ülkelerin kendi içindeki organizasyonları, kurulan ligler, uluslararası müsabakalar kadınların da futbol

içine dâhil oluşu açısından önemli gelişmelerdir. Futbolun ağır fiziksel şartlar taşıması kadınların ağır antrenmanlar yapmasına da neden olmaktadır. Bu sebeple futbolun her kadın için bir cazibe niteliği taşımadığı da görülmektedir. Futbol oynayan kişi kadın veya erkek fark etmeksizin fiziken belli bir güç ve yapıda olmalıdır. Futbolun yapısı bunda etkilidir. Futbolla bizzat ilgilenen ve oynayan kadın futbolcuların, erkeklere benzer yapıda antrenmanlar yaparak erkeksi özellikleri zaman içinde kazanma çabasına giriştikleri görülmektedir. Kadınlara toplumsal anlamda verilen ev işleri ve çocuk bakma gibi sorumluluklar da kadınların spora ve futbola ilgisini azaltan durumlar olarak göze çarpmaktadır. Bu durumun geleneksel kültürel kodlardan kaynaklandığı görülmektedir. Futbol veya sporla uğraşan kadınların aile bireyleri de içine katarak bu geleneksel kalıplardan sıyrılmaya çalıştıkları bilinmektedir. Geleneksel muhafazakâr düşüncenin de bunda etkisi göz ardı edilmemelidir. Zira kadınlar kendini güvence altına almaya çalışmakta ve bu nedenle de aile başta olmak üzere desteğe ihtiyaç duymaktadır. Bilhassa İslam ülkelerinde kadının spor ve futbola dâhil oluşu dini nedenlerle daha zor olmaktadır. Bu ülkelerde kadına verilen sorumluluk ve görevler, erkek egemenliği besleyici konumdadır. Kadının toplumsal hayatta görünürlüğünün daha az olması neticesinde kadının spor ve futbol alanına girişi de zor olmaktadır. Kıyafete dair yasaklar da önemlidir. Bazı İslam ülkelerinde kadınların bedenini örtmesi zorunlu olarak görülmekte ve bu durum bazı sporların yapılmasına engel teşkil görülmektedir. Şort giyilmesinin yasak oluşu futbol ve voleybol gibi sporların yapılmasına engel olabilmektedir. Futbol camiasında yönetici sınıfın ve antrenörlerin genelde erkek oluşu da cinsiyetçi dil ve hareketleri artırarak kadınları ikinci plana atmaktadır. Kadın futbolunda da sporcular kadın olsa da genellikle yönetici ve antrenörler erkek olmaktadır. Bu kapsamda kadınların futbolcu olmasının önemi yanında futbolda yönetici kesim olarak da görev almasının gerekli olduğu anlaşılmaktadır. Kadın hem futbolcu hem de yönetici olarak futbolda daha belirgin oldukça toplumsal cinsiyet eşitliği açısından önemli bir adım atılacaktır (Küçükdere, 2019).

3.2. Medyanın Tarihi

Medyanın tarihsel süreçteki yeri gününüze oldukça yakındır. Fakat gündelik hayatımızda yeri ve önemi giderek artmaya başlayan medyanın tarihsel süreçlerle ilişkisine yönelik çalışmaların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Tarihçilerden ziyade

iletişim alanında çalışmalar yapan uzmanların bu konu üzerinde durduğu görülmektedir. Her koşulda medyanın yeni oluşu medyanın tarihini de yakın gelecekte aramamız gerektiğini bizlere göstermektedir.

Medyanın tarihine yönelik ilk çalışmalar 1950’li yıllara rastlar. Fakat medyanın kendisi çok daha öncelere dayanır. 19.yy’da telgraf da medya aracı olarak kimi araştırmacılarca kabul edilmektedir. Yine radyonun icadı 1950 öncesine dayanmaktadır. Dünya üzerinde medyanın önemli bir güç olarak kabulü İkinci Dünya Savaşı yıllarında olmuştur. Radyo kullanımının yaygın oluşu bunda etkilidir. Savaş zamanı halklar bilgileri radyo aracılığıyla öğrenmişlerdir. Bu noktada radyo, önemli bir kitle iletişim aracı vazifesi görmüştür. 1960’lı yıllarla televizyonun gündelik hayata girişi, medya kavramının önemini artıran ve medya tarihi araştırmalarının başlamasına neden olan önemli bir gelişme olmuştur. Televizyonun halka yayılması ile “kitle kültürü ve toplumu” adlarını verdiğimiz bir döneme girilmiştir. İngiltere’de medya tarihi çalışmaları sosyolojik ile yakından bağlantılı ilerlemiştir. Fakat bu yaklaşımın da tarihsel gerçekliklerle bağı sorgulanmış ve tarihçiler devreye girmiştir. Medyaya yönelik tarihsel çalışmaların hem az hem zor olma sebebi yakın tarihli olması ve günümüzde tek tip medyaya doğru ilerleyiştir. Bu sebeple teknoloji, medya tarihini belirleyen önemli bir belirleyici halini almıştır. Habermas gibi sosyologlar ise medyayı, kamusal dünyayı değiştiren ve dönüştüren bir yapı içerisine dâhil ederek üzerinde durmuşlardır. Telgraf ile başlayıp radyoyla devam eden, arkasına televizyonun dâhil olduğu medya günümüzde teknoloji etkisiyle yeni medya araçları adını da verdiğimiz internete bağlı sosyal medya araçlarına bırakmıştır. Medyanın varlığı da ancak teknoloji içeren araçlar vasıtasıyla mümkün olabilmektedir. Teknolojinin yaratmış olduğu değişim ve dönüşüm denilince aklımıza medya araçlarının kendisi gelmektedir. İşte bu nokta, sosyolojinin iletişim ve medya çalışmaları için önemli bir bilim olmasını sağlar. Medyanın teknoloji dışındaki iktidarı ve söylemleri belirleyici etkisi de bir başka önemli noktadır. Bir diğer önemli noktası da tezimizin konusunda olduğu gibi toplumsal cinsiyet ve futbolla ilgili önemli veriler sunmasıdır. Radyodan televizyona ve günümüzde yeni medya araçları her konuda olduğu gibi bu konuda da sosyoloji için önemli inceleme alanı halindedir (Özsoy, 2009, s. 21-40).

Ülkemizde ise medya denilince aklımıza gelen ilk olarak hiç kuşkusuz TRT olmaktadır. 1920’li yıllarla medya çalışmaları başlasa da 1960’lı yıllar TRT Radyosu ülkemiz için önemli bir dönüm noktası oluşturmaya başlamıştır. TRT, bu dönemde

Ülkemizde yayıncılık hayatını başlamakta kalmamış aynı zamanda toplumu yönlendirme görevini de üstlenmiştir. 1980’li yıllarla birlikte ise yine TRT, lkemizde ilk televizyon yayınına başlatan devlet destekli kurum olmuştur. Televizyon, bu noktadan itibaren önemli bir kitle kültürü aracı olmuştur. Sporla ilişkisi bağlamında uluslararası olimpiyatlar ve futbol müsabakalarının da ilk olarak TRT aracılığıyla yayımlandığı görülmekte ve bu gelenek 2022 yılında Katar’da düzenlenen FIFA Dünya Kupası’nın da burada yayınlanmasıyla halen devam etmektedir. 1990’lı yıllarla ise ülkemizde ilk olarak niversiteler olmak üzere internet kullanımı başlamıştır. Zaman içinde internet kullanımı kurumlara yayılmış ve her kurum kendi sitesini kurma yoluna gitmiştir. 2000’li yıllar bazı sosyologlar ve sosyal bilimciler tarafından milenyum ağı olarak da nitelendirilmektedir. Bu nitelendirmenin hakkını vericesine internet, bilgisayarlar vasıtasıyla her eve girmeye başlamıştır. Bu gelişmeleri artık hemen herkeste var olan ve temel ihtiyaç malzemesi olarak kabul görmeye başlayan cep telefonları ve tabletler takip etmiştir. Onunla bağlantılı akıllı saatlerin varlığının artışı da dikkat çekici düzeydedir. İnternetin hayata bu kadar dahil oluşu yeni medya araçları olarak da nitelendirilen Facebook, Instagram, Twitter gibi araçları ve YouTube gibi video paylaşım araçlarını ortaya çıkarmıştır. Günümüzde bu medya araçlarının geleneksel medya araçlarından daha çok izlendiği ve kullanıldığı bilinmektedir. Bu noktada tezimizin konusu olan toplumsal cinsiyet ve medya ilişkisinin incelenmesi açısından da bize önemli veriler sunmaktadır (İlaslan, 2015, s. 207-211).

3.3. Futbol ve Medya

Toplumlar arası ilişkileri sağlayan en önemli Şey dildir. Dil sayesinde bireyler, birbiriyle iletişim haline girmekte ve kültürel aktarımı sağlamaktır. Bireyler, dil sayesinde söylemler üretmekte ve ideolojiler yaratmaktadır. Kitle iletişimin oluşmasının temel bileşeni olan bu durum, medyanın kendisini de çıkarmaktadır. Kitle iletişim araçlarına yazılı medya, radyo, televizyon, internet ve günümüzde sosyal medya araçları olarak nitelendirdiğimiz araçlar örnek olarak verilebilir. Medya, gerçeklikleri ideolojik ve iktidar destekli olarak sunabilmesi nedeniyle her zaman tartışmaların içinde de yer alan ve sübjektif de olabilen bir yapı halindedir. Kamuoyu oluşturma süreci de bu Şekilde olmaktadır. Medyanın kullanmış olduğu dil, kitleleri yönlendiren bir yapıya sahiptir. Bu nedenle medya, toplumu yönlendirmek isteyen tarafların elinde bulunan ve kitleleri

yönlendirmeye çalışan yapıdadır. Bir kitle iletişim aracı olarak medya, söylemlerin ve içeriklerin halka yani geniş kesimlere yayılmasını sağlamada önemli bir görev üstlenmektedir. Etkisini artırarak kitleselliğini yükseltmektedir.

Futbol medyasının ortaya çıkışı, medyanın ortaya çıkışıyla benzer tarihsel süreçlere sahiptir. Medya nasıl ki endüstriyel hale gelerek kitlelere yayılmışsa futbol da endüstrileşme ile kendini medyanın içinde bulmuştur. Kapitalist toplumlarda “ boş zaman “ algısını değerlendirme noktasında futbolun yeri önemlidir. İşte bu durum da futbolun yaygın spor oluşunda öneme sahiptir. Boş zamanın futbol ile değerlendirilmesi, medya aracılığıyla futbol izleyicisiyle hitap etmeyi de içinde barındırmaktadır. Futbol günümüz dünyasında çok önemli bir yere ve etkiye sahip. Televizyonda futbol maçları çok reyting alıyor (Akkaya, 2018:2). Toplumsal yaşamda sporun rolünün artması ile medya sporla daha çok ve yakından ilgilenmeye başlamıştır. Bu ilgi, sevindiricidir. Ancak sporun, daha doğrusu futbolun medyadaki sunuluşu, spor kültürüne olumlu katkılar yapmamaktadır (Akkaya, 2015:118).

Medya, futbol üzerinden izleyicileri boş zamanı iyi değerlendirme etkinliği olarak kendine bağlamakta ve futbolun popülerliğini de aynı zamanda artırmaktadır. 20.yy. ile futbol, medyada kendine yer bulmaya başlamıştır. Futbol, medya için boş zaman etkinliği izleyicisi sağlamaktan çok öte önemli bir piyasa mekanizması hüviyetindedir. Futbol medyası özellikle günümüzde izleyici kesime yoğun hitabı yanında önemli gelirlerin elde edilmesi için kullanılan bir spor halindedir. Futbol, İngiltere’de Taylor Raporu ile birlikte gösterinin egemen olduğu bir alan halini almıştır ve piyasa değeri artmıştır. Taylor Raporu’na göre futbol statları gösterilerin bizzat merkezidir ve futbolun kendisi bizzat soylu bir spordur. İşte bu durumun İngiltere’de futbolun medya ile endüstriyel hale gelmesi ve kapitalleşmesinde etkisi büyüktür. Günümüzde bu durum halen devam etmektedir. Futbol denince akla ilk gelen ülke İngiltere’dir. Futbolun endüstrileşerek medya eliyle kitleselleşmesi neticesinde seyirci kültüründe değişimler olmuş ve kadının da futbola ilgisi ve ilgilenişi yönünde pozitif katkılar olmuştur. Medya eliyle futbol hem daha görünür hem daha popüler hale erişmiştir. Her geçen gün medyada futbolun etkisi artış göstermektedir. Sadece spor hatta futbol maçları ve programları yayınlayan televizyon ve sosyal medya araçları kanalları sayısı artmaktadır. Sporun özellikle de futbolun medyada bu kadar çok görünür oluşu canlılığı artırarak futbolun kitleselliğine olumlu katkılar vermektedir (Özsoy, 2009, s. 21-40).

Medya, futbolun ekonomik değerlerini artıran önemli bir bileşendir. Seyirci kültürü oluşturmada haricinde futbol kulüplerinin borsa değerlerini ve satış gelirlerini de artırmaktadır. Futbol, küresel pazarı medya aracılığıyla büyütür. Dünya çapındaki önemli küresel markalar futbolda reklamlar ve sponsorluklar yoluyla kendilerini belli etmektedirler. Bu durum aynı zamanda küreselleşmenin de artışına yol açmaktadır. Futbol, medya piyasası için çok kârlı bir yatırımdır. Spor medyası ticari amaç güden spor-medya döngüsü etrafında tanıtım yapar(Cooky, 2013:22). Küresel bir spordur ve popülerdir. Reklam gelirleri de oldukça fazladır. Bu nedenle de futbolun medyada gücü her geçen gün giderek artmaktadır. Gelişen teknoloji, medyayı doğrudan etkilediği gibi futbol medyasının da teknolojiyle daha uyumlu hale gelişine sebep vermiştir.

Futbol, sadece medyadaki piyasa değeri ile açıklanamayacak boyutta önemli bir spor dalıdır. Futbol, bir kültür aracıdır. Toplumsal değerleri bizzat yansıtan ve etkileyen konumdadır. Bu sebeple de futbol, bize toplumun değerlerini bizzat gösteren yapı halindedir. Günümüzdeki küresel ve popüler kültürde futbol önemli bir noktada yer alır. Futbol kulüpleri artık küresel seyircilere sahiptir. Önemli futbolcular, medyanın da etkisiyle görünürlük ve popülerliklerini her geçen gün artırmaktadır. Futbolcuların özel yaşamları bile medyanın önemli gündem konuları olabilmektedir. Cristiano Ronaldo ve Lionel Messi gibi dünya çapındaki önemli futbolcular, her daim futbol medyasında kendine yer bulmaktadır. Bu durum futbolun popüler hale gelmesinin yolunu açmakla kalmayıp aynı zamanda kadınların da futbol izleyicisi olması yönünde önemli bir gelişme olarak karşımızda durmaktadır. Futbol, medya etkisiyle eril zihniyeti de artıran ama kadınların futbola ilgisi ve katılımını da artıran karmaşık bir yapıda durmaktadır. Ülkemiz gibi milliyetçiliğin yoğun olduğu ülkelerde futbol; erillik, savaşçılık, rekabet ve milliyetçiliği artıran ve besleyen noktada yer alır. Bu sebeple ülkemizdeki futbol medyası da söylemler ve hareketler bakımından bu noktaları kendisinde taşır. Kadın spikerlerin, yorumcuların, seyircilerin ve taraftarların artışına rağmen futbolda hem ülkemizde hem de dünyada erillik halen belirgin haldedir. Kadın bedeninin medyada metalaştırılmasının yanında futbolu daha popüler hale getirmek ve medya kanallarını kâr elde ederek ekonomik olarak beslemek amaçlı yaygınlaştırılmaya çalışıldığı da önemli bir sosyolojik gerçekliktir. Futbol, bu şov dünyasında gerekirse kadını bir meta olarak kullanarak kendi amaçları doğrultusunda popüler hale getirmeye vesiledir. Bu durum özellikle feminist kuramcılarca eleştirilen bir noktadır. Futbolun siyasetle yakından ilişkisi, medyayla ilişkisini de artırır. Bu sebeple futbolun siyasi ilişkilerden

uzak tutmak mümkün görülmemektedir. Milliyetçi söylemler dahi futbol medyasının siyasetle bizzat ilişkisini gösterir. Yine futbolun endüstrileşmiş hali kulüplerin gerektiğinde siyasetçiler tarafından kurulup yönetilmesini de sağlamıştır. Bu durum kulüplerin medyada kendi kanallarını kurmasını da sağlamıştır (Ak, 2019).

3.4. Futbol Medyasında Kadın

Gündelik yaşamın tüm noktalarında hâkim belli başlı ideolojik düşünceler ve söylemler mevcuttur. Medyada da bu nedenle hâkim ideolojiler bulunur. Bu kapsamda televizyon ve yeni medya araçları, toplumu değiştirip dönüştürme noktasında önemli bir paya sahiptir. Kadının futbol medyasındaki yerini belirleyen husus da kadının toplumdaki yeri ve hâkim ideolojiler olmaktadır. Futbol medyası, kadının futboldaki yerini de belirleyen ve algıları oluşturan yapıdadır. Medya sektöründe genel olarak kadın istihdamı noktasında sorunların olduğu da aşikârdır.

Kadınların spor öyküsü, kendisinden önceki bir dizi erkek öyküsü tarafından kısmen gölgede bırakıldı (Messner, 2021:20). Medyada hâkim olan bu yapı eril dili besleyen ve cinsiyetçi söylemleri, hareketleri artıran bir konuma yol açar. Medya sektöründe hâkim olan yöneticilerin büyük çoğunluğu erkektir. Bunu futbol medyası için de söylemek mümkündür. Günümüzde yeni medya araçları vasıtasıyla erkek egemen medya, daha baskın ve bu durum kadının ikinci plana atılmasını artırmaktadır. Toplumsal cinsiyete yönelik eşitsizlik üzerine kurulu düzenin devamında medya ve özelinde futbol medyası etkili olmaktadır. Kadın, bir meta aracı haline gelmektedir. Medya araçlarının özellikleri de kadının yerini belirleyici konumdadır. (Kaplan, 2014, s. 177-180)

Haber kanallarında sunucular genellikle kadınlardan tercih edilirken; spor kanallarında özellikle futbol programlarında erkek egemenliği söz konusudur. Kadına toplumsal bakış açısı ve beden algısı da bu durum üzerinde belirleyicidir. Kadının varlığını sembolik nesnelere halinde oluşturan eril tahakküm, onları daimi bir bedensel güvensizlik, hatta sembolik bağımlılık halinde tutmak gibi bir etkiye sahiptir: her şeyden önce başkalarının bakışı tarafından var edilir ve o bakış için var olurlar, sıcakkanlı, çekici “kadınsı”, yani güler yüzlü, sempatik, dikkatli olmaları beklenir (Bourdieu, 2015:88). Kadın bu gerçeklikle izleyici kitlesine hitap eder ve reyting yoluyla kâr edilmeye çalışılır. Bu nedenle spor ve özelinde futbol medyası, kadını bu noktada dışılık

düşüncesiyle sunucu ve spiker gibi farklı alanlarda toplum önünde gösterme düşüncesine sahiptir. Tüketimin yoğun olduğu günümüz kapitalist düzende futbol da önemli bir tüketim aracıdır. Futbolun popülerliğini de artıran bu durum, kadının bir meta olarak futbol medyasında kullanılma derecesinin de artmasına neden olur. Kadın futbol spikeri, sunucusu veya yorumcusu erkek tüketicilerin ilgisinin de her daim çeken ve tüketimi artıran bir noktadadır. İşte bu nedenle hem futbolun hem de kadının bir meta olarak medya aracılığıyla nasıl tüketildiği noktası karşımıza çıkmaktadır. Futbol medyasındaki eril düzen ve cinsiyetçi söylemlere kadınların da dâhil olabildiği ve etkilendiği de bir gerçektir. Kadın, futbol medyası için önemli bir pazarlama stratejisi içerir. Bu nedenle de futbol programlarında son yıllarda kadının görünürlük seviyesinin artış gösterdiği görülmektedir. Kadınlık ve erkeklik rollerinin en belirgin olduğu alanlardan biri de futboldur. Bu sebeple futbol medyası önemli sosyolojik verileri bizlere sunmaktadır (Karkış, 2018, s. 116-119) .

Futbol medyasında kadının, cinsel çekicilik amacıyla sıklıkla kullanıldığı bir gerçektir. Kadın bedeni, spor medyasında bir gösteriş malzemesi olarak kullanılmaktadır (Akkaya, 2014:177). Erkek izleyicilerin hem kadın sunucu, spiker ve yorumcuya arzu duyması hem de ilgi çekmesi medya kanallarında kadının ön planda oluşunu son yıllarda artırmıştır. Güzel ve çekici bir kadın, medya kanalları için önemli bir görsel oluşturup ilgi çekmektedir. Son yıllarda kadınların futbol medyasında etkin hale gelişinin en önemli nedenlerinden birisi budur. Dünya çapında belli bir üne sahip futbolcuların özel hayatı da her daim futbol medyasının ilgisini çekmektedir. Bu nedenle futbolcuların eşleri, sevgilileri veya gece hayatında kadınlarla geçirdikleri vakit haber niteliği taşımakta olup kadını yine beden üzerinden cinsel bir obje olarak görmemize sebep olmaktadır. Futbol medyasında kendine yer bulmak için kadının bakımlı, güzel ve seksi çekiciliğinin olması genellikle aranan şartlardır. Bu kapsamda mankenlerin de futbol medyasında kendilerine kolaylıkla yer bulabildikleri görülmektedir. Futbol medyasının magazinsel kısmı oldukça ilgi çekici olup futbolcular ve eril dil üzerinden de medyada kendine yer edinmektedir. Kadına yönelik toplumsal görüşlerden biri de annelik ve iyi bir ev eşi rolünün kadınlar için önemli görülmesidir. İşte bu noktada futbolcuların eşleri için iyi bir ev eşi veya anne rolü üzerinden değerlendirmeler olduğu görülür. İyi bir kadınla evli olmanın mutlu olmanın yolu olduğu ve futbolcuların mutlu, başarılı olmasının bu tarzda bir kadınla evli olması ile mümkün olacağına dair toplumsal inanış bulunmaktadır. Evli olmayan veya özel hayatı karmaşık olan futbolcuların

performansının da düşük olacağı kabul edilmektedir. Yine futbolcuların eşlerinin veya ailede futbolla profesyonel anlamda ilgilenen birilerinin olması halinde kadınların futbolla daha ilgili olduğu ve bizzat içinde yer aldığı görülür. Futbol medyası içinde de kendilerine sunucu, spiker ve yorumcu gibi unvanlar ile yer buldukları da hem ülkemiz hem de dünyada görülmektedir. Sporla ve futbolla ilgili kadının, modern bir insan olduğu görüşü de bir diğer yaygın inanıştır. Bu sebeple futbolda kadının önemi ve görünürlüğü arttıkça modern topluma yaklaşıldığı düşünülür (Küçükdere, 2019).

Sonuç olarak futbol medyasında kadın ya cinsel bir meta ya da iyi bir eş, anne figürü olarak görülmektedir. Erkekliğin ve eril dilin yaygın olduğu bir spor dalı olarak futbol, kadınlar üzerinden de bu algı ve imajı devam ettirmektedir. Kadın bedenine duyulan ilgi ve arzu, futbol medyasında kadının görünürlüğünün artışıyla önemli bir faktördür. Futbol medyasında kadının kendine yer edinebilmesi de ancak bunla mümkün olmaktadır. Siyasi iktidarların futbolla yakın ilişkisi de erkek hegemonyayı besler ve kadını ikinci plana atar. Zira iktidarlara erkek egemenliği geçmişten bugüne devam etmektedir. Erkeklik imajına uymayan erkeğe kadınsı özellikler yüklenmekte ve eril ataerkil dil beslenmektedir. Futbol medyası genel olarak kadını ilgi çeken bir meta olarak kullanıp erkekliği beslemektedir. Bu durumun kadınların bir yandan da futbola olan ilgisini artırdığı ve son yıllarda kadın futbolcularının izleyici oranı arttırdığı da bir gerçekliktir.

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Tablo 1: Katılımcıların demografik özellikleri

	YAŞ	EĞİTİM DURUMU	MESLEK	CİNSİYET	GELİR DURUMU (TL)
G.1	28	Üniversite	Şef Garson	Erkek	5500
G.2	26	Üniversite	Öğrenci	Kadın	1.000
G.3	24	Üniversite	Mezun	Kadın	1.000
G.4	29	Üniversite	Müzik Öğretmeni	Kadın	5500
G.5	33	Lise	Ev Hanımı	Kadın	1.000
G.6	23	Lise	Host	Erkek	5500
G.7	37	Üniversite	Güzellik Uzmanı	Kadın	15.000
G.8	50	Ortaokul	Emlakçı	Kadın	10.000
G.9	42	Lise	Kuaför	Kadın	10.000
G.10	25	Lise	Uzman Çavuş	Erkek	15.000
G.11	53	Lise	Güvenlik	Erkek	5500
G.12	35	Üniversite	Mali Müşavir	Kadın	10.000
G.13	47	İlkokul	Apartman Görevlisi	Kadın	5500
G.14	38	Lise	Hastane Görevlisi	Kadın	5.500
G.15	20	Lise	Öğrenci	Kadın	1.000
G.16	48	İlkokul	Ev Hanımı	Kadın	1.000
G.17	51	Üniversite	Polis	Erkek	10.000
G.18	42	Üniversite	Memur	Erkek	10.000
G.19	28	Yüksek L.	Uzman Yardımcısı	Kadın	25.000

Not: Veriler 2022 yılının 3. çeyreğinde elde edilmiştir.

Araştırma kapsamında futbol medyasını takip eden toplam 19 katılımcı ile görüşülmüştür. Katılımcıların yaş aralığı 20 ilâ 53 arasındadır. Farklı yaş gruplarından katılımcı seçilmesine araştırmanın güvenilirliğini artırmak için önem verilmiştir. Katılımcıların 13'ü kadın, 6'sı erkektir. Futbol medyasında kadın spor spiker ve yorumcu sayısındaki belirgin artışa ilişkin erkek takipçilerin görüşünün yanında kadınların da nasıl bir görüşte oldukları, çalışmanın futbol medyasındaki toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerinden kurgulanması açısından önem taşımaktadır. Yine 19 katılımcının tamamı da farklı meslek gruplarından seçilerek mesleklerin kişilerin düşüncelerinde değişimler yaratıp yaratmadığı merak edilmiş ve güvenilirliği sağlamak da amaçlanmıştır. Katılımcıların 9'u üniversite, 7'si lise, 3'ü ise ilkokul veya ortaokul mezunudur. Herhangi bir işte çalışmayan katılımcı sayısı 5 iken, katılımcıların büyük çoğunluğu asgari ücret veya biraz üstünde gelire çalışmaktadır.

4.1. Bulguların Yorumlanması

Çalışma kapsamında katılımcılara 7 adet yarı-yapılandırılmış soru yöneltilmiştir. Elde edilen veriler çerçevesinde ‘*sporda toplumsal cinsiyet ilişkilerinin dönüşümü*’ ve ‘*mücadele alanı olarak spor*’ şeklinde iki tema belirlenerek bulgular analiz edilmiştir.

4.1.1. Sporda Toplumsal Cinsiyet İlişkilerinin Dönüşümü

Günümüzde kadınların toplumsal alanındaki varlığı ve etkisi giderek artmaktadır. Bu artış, spor gibi alanlarda da kendini göstermektedir. Kadınlar spora izleyici ve aktif sporcu olarak katılarak, aynı zamanda medyada spikerlik ve yorumculuk gibi görevlerde bulunarak etkilerini giderek daha fazla hissettirmektedir. Bu süreçte, spor alanında kadınların varlığının değerlendirilmesi ve algılanış biçimlerinin sosyolojik analizi -özellikle futbol medyası gibi erkek egemen olarak ele alınabilecek bir alanda- bu dönüşümü ortaya koyma açısından önem arz etmektedir. Bu anlamda araştırmaya katılan 19 katılımcının tamamı, kadınların spor haberlerini sunma ve yorumlama konusunda olumlu düşüncelere sahip olduklarını ve kadınların spor medyasında daha fazla görünürlüğe sahip olmalarının olumlu bir gelişme olduğunu belirtmişlerdir. Bu bağlamda dikkate alınması gereken, toplumsal cinsiyet eşitliğine yapılan vurgudur. Katılımcılar, kadınların spor ve medya gibi alanlarında daha fazla görünürlüğe sahip olmasının toplumsal cinsiyet eşitliği açısından önemli bir ilerleme olacağını ifade etmişlerdir. Ayrıca medyadaki bu görünürlüğün artmasıyla, kadınların spor spikerliği ve yorumculuğuna daha fazla ilgi gösterebileceği düşünülmüş ve bu durumun normalleşmesinin önemi üzerinde durulmuştur. Hem erkek hem de kadın katılımcılardan bazıları buna ilişkin şu ifadelerde bulunmuşlardır:

Erkek spikerler sunabiliyorsa kadınlar da sunabilir hatta farklılık da olabilir. Bir kadın spiker olduğunda kadınların bile dikkatini çekebilir. İyi olacağını düşünüyorum. (27y, Erkek, Garson)

Bence kadınlar da aktif olmalı ben yakışacağını düşünüyorum. Hep erkek duyduğumuz için çok fazla alıştık sanırım. (25y, Kadın, Öğrenci)

Bence daha çok artmalı ülkemizde maalesef spor denilince akla ilk futbol geliyor ve erkeklere ait spor dalı gibi lanse ediliyor. Bence sporun cinsiyeti olmamalı. (25y, Kadın, Öğrenci)

Özellikle futbol gibi geniş -çoğunlukla erkek- kitleler tarafından takip edilen bir alanda spikerlik ve yorumculuk özelinde kadınların daha fazla görünür olmasının önemi, sporun cinsiyetsiz bir alan olma vurgusuyla büyük bir anlam kazanmaktadır. Sporun ve

medyanın herhangi bir alanında kadınların daha fazla yer almasını engelleyen herhangi bir faktörün olmamasının gerektiği katılımcıların ortak görüşü olarak ifade edilebilir:

Yorumlayabilir sunabilir illa erkek yapacak diye bir kanun yok. (23y, Erkek, Hostes)

Güzel bir gelişme bence, güzel sunduklarını da düşünüyorum. (50y, Kadın, Emlakçı)

Bence güzel bir gelişme... Eskiden spor haberlerini sunanlar erkekti, son zamanlarda kadınlar da spor spikerliği yapıyor. Ben çok beğeniyorum. (42y, Kadın, Kuaför)

Kadın-erkek diye ayırmamak gerekiyor, herkes her mesleği yapabilir. (25y, Erkek, Uzman Çavuş)

Çok olumlu düşünüyorum. Erkeğin spor alanında egemen olması gerektiğini düşünmüyorum. Kadınları spor kanallarında veya radyoda görmek ve duymak benim için keyif verici oluyor. (35y, Kadın, Mali Müşavir)

Hayır, tabii ki sporun cinsiyetle bir alakası yok beceriyle ilgili olduğunu düşünüyorum. (29y, Kadın, Müzik Öğretmeni)

Demek ki kadın spor spikerleri izlemek insanların hoşlarına gidiyor ki; artmış. (25y, Erkek, Uzman Çavuş)

Kadınlar da yapabiliyormuş demek ki... (24y, Kadın, Mezun)

Açıkçası kadınları her yerde görmek bizi mutlu ediyor. Eşitlik anlamında... (19y, Erkek, Öğrenci)

Görüşmelerde, sporun cinsiyet açısından nasıl algılandığına ilişkin düşünceler vurgulanmıştır. Toplumun kadınları kabul etme ve takdir etme konusunda ilerleme kaydettiğine yönelik farkındalığın arttığına dikkat çekilmiştir. Katılımcılar sporun sadece erkekler için özel bir alan olmadığını, özellikle voleybol gibi sporlarda kadınların başarılı olduğunu ve hatta bazen erkeklerden bile daha başarılı olduklarını ifade etmişlerdir. Bu noktada toplumsal cinsiyet normlarına karşı direnmenin gerekliliği vurgulanmaktadır. Özellikle sporun evrenselliğine ve gerekirse pozitif ayrımcılıkla da olsa kadınların sporda olması gerektiğine yönelik vurgu bir katılımcı tarafından dile getirilmiştir:

Kesinlikle benim şahsi görüşüm o değil yani; spor insanlar içindir. Kadın erkek ayrımı olmaz herkes spor yapabilir ama işte bizim ülkemizde dediğim gibi yani kültür farkından mı diyelim, ne diyelim... Ama erkek ağırlıklı maalesef yani kadınlara bu aralar pozitif ayrımcılık var ama onu hissediyorum yani özellikle voleybol takımlarımız var şu anda... Başarı da gösteriyor. Yeniden işte değerlendirilmesi gerekiyor, bayanların sporla ilgilenmesi olumlu diye düşünüyorum. (51y, Erkek, Polis)

Katılımcıların da ifade ettiği gibi toplumsal cinsiyet kalıplarının kırılması gereken en önemli alanlardan biri spor ve özelde de futboldur. Kadınların spor alanında başarılı olmaları ve bu alana ilgi göstermeleri, toplumsal kabulü artırmaktadır. Spor alanında her iki cinsiyetin de başarılar sergileyebileceği etkinliklerdir, toplumsal normlara

dayandırılarak oluşturulan cinsiyet ayrımcılığı dönüşüm eğilimine girmiştir. Son dönemlerde, kadın sporculara verilen destekle birlikte başarılı kadın sporcuların sayısı artmıştır. Bireysel ve milli düzeyde büyük başarılar elde edilmiştir. Katılımcılar da kadınların sporda daha fazla görünür olmasını ve yeni başarılar elde etmesini istemektedir:

Kadınlar çok aktif milli maçlarda filan dünya şampiyonu vardı. Ben maçlara baktım erkekleri bile ezerler on numaraydı. (42y, Erkek, Memur)
Tabi ki de hayır! Bence hem kadın hem erkeklerin birbirinden farkı yok. Çoğu branşta da erkekleri geçtiğini görüyorum. (19y, Erkek, Öğrenci)

Bir başka katılımcı da kadınların spor medyasında yer almasının erkeklerin düşünce ve davranışlarına bağlı olduğunu hatta kadınların stadyumlarda maç izleyebilmesinin de buna bağlı olarak gelişebileceğini ifade etmiştir. Bu noktada erkeklerin de sorumluluğuna vurgu yaparak, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında gerekli olan toplumsal mutabakata dikkat çekmiştir:

Benim bu durum hoşuma gider çünkü eşitlik diye düşünüyorum. Kadın ve erkek eşittir... Ama benim düşünmem... Gerçeklerden maalesef kaçamayız! Bir şeylerin sorumluluğunu ben genelde erkeklerde diye düşünüyorum. Erkekler ne kadar düzgün davranışlar sergilerse kadınlar o kadar o ortama girebilirler; yani spiker de olabilirler, bir maç seyretmeye rahat gidebilirler. Bir televizyon seyrederken eşiyse rahat seyredebilirler ama birçok şeyi ben erkeklerden bekliyorum... Sorumluluğu... (48y, Kadın, Ev hanımı)

Toplumsal kodlar, bir toplumun yaşam biçimini şekillendiren önemli etkenlerdir ve toplumsal cinsiyetle ilgili kodlar da bunun parçasıdır. Türkiye dahil dünyanın birçok yerinde, kadınların spor konusunda bilgisiz olduğu ve sporla erkekler kadar aktif olarak ilgilenemeyecekleri inancı yaygındır. Bu olumsuz yargıların son yıllarda azaldığı görülse de özellikle futbol gibi branşlarda kadınlara yönelik negatif algılar hala varlığını sürdürmektedir. Bu bağlamda katılımcıların kadınların sporla ilgilenmesine ilişkin düşünceleri değerlendirildiğinde, bu inancın yanlış olduğunu ancak yine de kadınların spor; özellikle de futbol konusunda bilgisiz olduklarına dair yaygın bir düşünce olduğunu ifade etmişlerdir. Öte yandan son yıllarda bu algının yavaş yavaş değişmeye başladığını ve olumlu gelişmelerin yaşandığını da belirtmişlerdir:

Kesinlikle yanlıştır. Kadınlar da çok iyi spordan anlar. Çok da başarılı kadın sporcularımız var beceriyle alakalı olduğunu düşünüyorum. (29y, Kadın, Müzik Öğretmeni)

Katılmıyorum mesela ben ofsaytın ne demek olduğunu biliyorum. Babamdan ve eşimden dolayı ben anlıyorum hepsini... taç, ofsayt, penaltı... (37y, Kadın, Güzellik Uzmanı)

İzlemeyen kadın anlamaz! İzleyen kadın, takip eden kadın anlar. Genel olarak kadınlar spordan anlamaz düşüncesine katılmıyorum. (23y, Erkek, Hostes)

Genel olarak böyle bir kanı olduğuna katılıyorum. Ama doğru bir düşünce olduğuna katılmıyorum. (35y, Kadın, Mali Müşavir)

Cinsiyet, yaş, meslek, ekonomik gelir fark etmeksizin, kadınların futbol dâhil her spor dalında daha görünür olmasının desteklenmesi gerektiği ve erkeklerden de başarılı olabileceklerini yönelik düşünce, katılımcılar tarafından ortak bir şekilde dile getirilmiştir. Spor, toplumsal cinsiyet eşitliği için önemli bir alan olarak kabul görmektedir.

Mücadele Alanı Olarak Spor

Katılımcıların kadın spikerlerin artışının erkek izleyicileri nasıl etkilediğine yönelik görüşleri incelendiğinde; tamamı başta futbol programları olmak üzere tüm spor branşlarındaki programlarda kadın spiker ve yorumcu sayısının artışını olumlu bir gelişme olarak görmektedir. Kadınların varlığına yönelik bu önemli gelişme eşitlik açısından da değerli bulunmaktadır. Zira sporun ve özelde de futbolun, herkesin ilgilenebileceği bir alan olarak görülme potansiyeli artmaktadır. Ancak kadın spiker ve yorumcu sayısındaki artışın ötesinde; katılımcıların ısrarla bahsettiği başka bir önemli faktör olarak beden algısı, kadın spiker ve yorumcu sayısının medyadaki artışında etkili unsurlardan biri olarak öne çıkmaktadır.

Özellikle de belirli özelliklere dış görünüş olarak sahip olma, erkeği futbol programına daha çok çekme ve kâr arttırma politikası olarak karşımıza çıkmaktadır. Son yıllarda spor medyasında kadının bu kadar çok görünür olmasının en önemli yanını da bu durum oluşturmaktadır. Kadına yönelik toplumsal yargılar burada devreye girerek, kadınların erkeklerden daha kibar ve hoşgörülü olduğuna yönelik düşünce ve bunun yanında güzel olma kaygısı ve giyimi üzerinden de değerlendirme yapıldığı görülmektedir. Katılımcılar kadınların spor medyasında yer almasını toplumsal eşitlik yönünden önemli bulmakta ve aynı zamanda; kadının dış görünüşü ve giyimi nedeniyle erkeklerin ilgisini çektiği gerçeğini de vurgulayarak, kadın bedeninin meta haline gelmesine yol açan bir düzenin varlığına da dikkat çekmektedirler:

Bunun daha çok fiziksel özellikleri ve ses tonlarıyla alakalı olduğunu düşünüyorum. Ayrıca bir kadın spikerin spor alanında yer alması için spor alt yapısı olması gerektiğini düşünmüyorum. (35y, Kadın, Mali Müşavir)

Televizyon karşısına koyuyorsa bir spiker olarak ya... Güzel olması lazım. Hande Sarıoğlu diye bir kadın spiker vardı. Hangi kanalda çıkıyordu bilmiyorum ama kadın çok güzel açık

saçık da giyiniyordu. Bu yüzden işinden oldu, işinden kovuldu diye duymuştum. (25y, Erkek, Uzman Çavuş)

Ancak katılımcıların vurguladığı bir diğer dikkati çeken nokta; kadınların medyada bedensel/fiziksel özellikleriyle yer alsa da bu durumun aslında belli bir noktadan sonra geri planda kaldığı, bilgi ve birikimin daha baskın olacağı yönündeki görüş olmuştur. Kadın bir spor spikeri ya da yorumcusu konuyla alakalı olarak bilgili ve birikimli olduğunu gösterdiğinde kendini kabul ettirecek ve dolayısıyla bedensel güzellik, çekicilik gibi unsurlar devre dışı kalacaktır. Kadınlar sporu bir mücadele alanı olarak görüp orada kadınsı özellikleriyle var olmayı reddedip, bilgileriyle saygınlık kazanıp kendini ispatlayarak metalaştırılan varlıklar olmaktan çıkacaklardır.

Bu bağlamda bazı katılımcılar bilinçli izleyicinin kadın spiker veya yorumcunun konu hakkındaki bilgisi ve yorumuna bakacağını ve kadını bir meta malzemesi olarak görmeyeceğine vurgu yaparken, bazı erkeklerin ise bu programları kadınları beğendikleri ve hoşlarına gittikleri için takip ederek izlediklerini ifade etmişlerdir. Ancak yine de kadınların erkekleri bilgileriyle çekebileceklerine yönelik vurgu dikkat çekicidir:

Büyük bir ihtimal Türk toplumu olarak baya bir etkiler. Kadınların sunuşu, kibarlığı, dış görünüşü etkiler. Sarışındır, yeşil gözlüdür... Etkiler. (23y, Erkek, Hostes)

Güzel etkilemektedir. Dış görünüş olarak da geçer. Akıllı olan erkekler kadının bilgisi ve açıklamasıyla ilgilenir. Diğer erkekler de kadınların dış görünüşü ile ilgilenir. (37y, Kadın, Güzellik Uzmanı)

Erkekler de farklı buldukları için ilgilenebilirler. Kadın spiker daha iyi bir aktarım sağlarsa erkeklerin de ilgisini çekecektir. (29y, Kadın, Müzik Öğretmeni)

Güzel bir şey bilgisi varsa daha görünür olmasında bir sakıncası yoktur. (28y, Erkek, Garson)

Başka bir katılımcı ise kadın spikerlerin erkeklerin ilgisini çekmesinin yanında kadın spikerlerin daha akıcı ve düzgün bir anlatıma sahip olduklarını düşündüğünü ve bu nedenle de tercih edileceğini, kadına yönelik toplumsal algılardan olan kibarlık ve nezaketin de burada egemen olacağına yönelik inanişe de vurgu yapmaktadır:

Erkekleri de olumlu etkilediğini düşünüyorum. Maalesef görsel açıdan da hoşlarına gidiyor. Onun dışında da daha düzgün ve akıcı konuşuyorlar, spor programlarını izlediğimiz zaman o kavgalar vs. gereksiz kargaşa kadınların olduğu yerde daha kolay çözülüyor. (33y, Kadın, Ev hanımı)

Görüldüğü gibi toplumsal cinsiyetle ilgili önyargılar, spor ve futbol medyasında kadın spikerler hakkındaki düşünceleri şekillendirmekte ve kadınlar spor medyasında bir meta haline getirilerek, cazibe nesnesi olarak görülmektedir. Bu nedenle, kadınların kendilerini kanıtlayarak bu tür olumsuz etkilere karşı mücadele etmelerinin gereği

ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda katılımcılardan bazıları sporda ve spor medyasında kadınların görünürlüğüünün artmasının sporla ilgilenmeyen kadınları da teşvik ederek, kadınlar adına olumlu bir durumun yaratılmasına yardımcı olabileceğini belirtmişlerdir. Bu durumun kadınların toplumsal hayattaki özgüvenlerini arttırdığı, medeniyet göstergesi olduğu ve buna bağlı olarak hayatın her alanında kadınların olması gerektiğine vurgu yapılmıştır:

Bence güzel bir gelişme... Benim gibi kadınlar, daha çok sporda kadınları gördükçe daha çok ilgilenmek isteyeceklerdir. (29y, Kadın, Müzik Öğretmeni)

Bence iyi bir gelişme, kadınlar futbol spikerliği yaptığı zaman mesela toplumsal olarak şu konuda iyi olabilir; kadınların daha özgüvenli olmasını sağlayabilir. Başka bir kadın gurur duyar. Aaa! Bir kadın sporla ilgili spikerlik yapıyor! Bence iyi bir düşünceye gelebilir. (28y, Erkek, Garson)

Toplumsal anlamda sadece kadın spiker olarak değil kadın çalışanların artması da ülkemizin geliştiği anlamına gelir. Mesela geçen, kadın otobüs şoförü gördüm çok hoşuma gitti. Kadınların her yerde erkeklerin yaptığı işleri yapmaları çok güzel. (25y, Erkek, Uzman Çavuş)

Sadece erkeğe has bir durum olarak kalmamalı. Kadınlar da ortak olmalı. Toplumsal olarak olumlu olur. (53y, Erkek, Güvenlik)

Güzel bir gelişme medeniyeti gösterir. (37y, Kadın, Güzellik Uzmanı)

Bence doğru; ama şöyle! Kadınların bazıları anlamıyor, bazıları anlıyor. Herkesi kastetmiyorum ama ilgilenmedikleri için konuşmuyorlar. Sporu çok takip eden bir kadın kendisi gibi bir kadını bulup konuşamadığı için kendini bu alan da geliştiremiyor. İlgilenmek ile ilgili... Şimdi kadınlar spordan anlamaz dersem kadının geri zekâlı olduğunu ima etmiş olurum ama öyle değil. İlgilenmiyorlar, takip etmiyorlar... Ondan dolayı. (25y, Erkek, Uzman Çavuş)

Görüşmelerden elde edilen ortak bir görüş, sporu bilen kişilerin medya sektöründe spor spikeri olarak görev yapmasının daha uygun olduğudur. Bu düşünce, toplumsal cinsiyet normlarından kaynaklı önyargıları devre dışı bırakmaktadır. Bazı katılımcılar tarafından, kadınların mankenlik gibi farklı mesleklerden gelmelerinin spor spikerliği gibi bir işi tam anlamıyla yapamayacakları ve kadının bu alandaki varlığına zarar verebileceği şeklinde düşünceler dile getirilmiştir. Bu bağlamda, özellikle spor bilgisi olan kadın spikerlerin sayısının artmasının olumlu bir gelişme olduğu genel bir görüş olarak ifade edilmiştir.

Benim düşüncem şöyle; eğer bir kadın spikerlik yapıyorsa, bana öyle geliyor ki o konuda bilgisi olan, eskiden bir hevesi, araştırması olan insanlar spikerlik yapsa daha mantıklı olur. Hani mesela şuradan örnek vereyim eski bir manken kadın; spordan anlamayan, futboldan anlamayan gelip spikerlik yaparsa o duyguyu veremez topluma. Sadece kameranın orda dönen monitörden okur, oradan okuyarak bir duygu vermeden diksiyonlu okumuş olur. Hangi spor dalında spikerlik yaparsa yapsın bir geçmişi olmalı. Daha iyi spikerlik yapar. (28y, Erkek, Garson)

Kadınların bu alana girmeleri daha iyi olur. Başka alanlardan gelmeleri bir şey ifade etmez. Önemli olan girmeleri biraz çalışıp ilgi duyarlarsa yapabilirler. (53y, Erkek, Güvenlik)

Yani o kişinin bence o şeye ilgisi varsa zaten onu yapar, yani ilgisinin dışında olmayan bir insan geçip başka şeye yönelemez zaten. Demek gerçekten seviyordur ki, yapıyordur yani; ben bunu düşünüyorum. İnsan kendini geliştirdikten sonra senelerini vermiş bir spikerle aynı duruma bile gelebilir. Önemli olan insanın kendini vermesi, geliştirmesi yani. İstedikten sonra belirli bir amaca, belirli bir şeye gelebilir. Spikerlik de yapabilir, sunuculuk da yapabilir. Her türlü şeye katılım sağlayabilir; yani, bu mankenlik vs. başka hiçbir şeyle hiçbir alakası yok. (28, Kadın, Uzman Yardımcısı)

Bu önemli değil başka alanlardan da gelebilir. Erkeklerden; daha sonradan bu alana geçiş yapsa bile, başarılı olabilirler. (20, Kadın, Öğrenci)

Genel olarak ifade edilirse; katılımcılar kadınlarla ilgili spor ve medya alanındaki olumsuz algıların yavaş yavaş değişmeye başladığı ve olumlu gelişmelerin yaşandığını, kadınların spor medyasında daha fazla görünmesini desteklediklerini ve bu gerekliliği önemsediklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca kadınların spor medyasında bilgi ve deneyimleriyle var olmalarının; sadece fiziksel özellikleriyle orada bulunuyor algısını yıkma değil, aynı zamanda şiddet gibi olumsuz gelişmeleri de engelleme potansiyeline sahip olduğunu belirtmişlerdir.

5. SONUÇ: BULGULARIN YORUMLANMASI

Spor denildiği zaman akla gelen ilk olarak genellikle futbol olmaktadır. En popüler spor dalı olarak futbol sadece bir oyun ve spor dalı olmanın ötesinde anlamlar taşımaktadır. Bu nedenle futbol hem bir spor dalı olarak hem de izleyici kitlesi açısından toplumsal anlamda birçok şeyi içermekte ve sosyolojik olarak önemli verileri de içinde barındırmaktadır. Tüm dünyada her kesimden insanın ilgilendiği bir spor olmasıyla incelenmeye açıktır.

Futbol, erkekler açısından kimlik sergileme aracıdır. Dolayısıyla toplumsal cinsiyete dair önemli kodları içinde barındırır. Erkek egemen kültürün kendisini gösterdiği, öte yandan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin görüldüğü bir alandır- Erkeğin egemen olduğu bu alanda, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya katkı sunma adına kadınların varlığının artışı dikkat çekicidir.

1960lı yıllarla hayatımızda önemli bir yer edinmeye başlayan medya içerisinde, zamanla toplumda popüler olan futbol odaklı bir alt medya alanı da oluşmuştur. Her geçen gün önemi giderek artan futbol medyasında eril söylemler ve hareketler yaygın olsa da ve kadınların varlığı geri planda kalsa da günümüzde bu durum değişmektedir.

Futbol medyası, beden algısı üzerinden erkek izleyicileri cezbetmekte ve bu şekilde gelir elde etmektedir. Kadınların futbol medyasındaki varlığı, kadınları erkeksi dil ve tavırlara maruz bırakarak onları arka plana itebilirken, aynı zamanda kadın futbolunu teşvik ederek kadın futbol izleyicisini beslemekte ve toplumsal cinsiyet eşitliğine katkı sunmaktadır. Bu bağlamda, futbol medyasında çalışan kadın spikerlerin önemli bir rolü vardır.

Kadın spikerlerin bir dönem futbol medyasında genellikle fiziksel/kadınsı görünümleri üzerinden kullanılması, kadın beden algısının tarih boyunca nasıl ele alındığının incelenmesini gerektirir. Geleneksel anlamda erkek egemen olan toplumsal yapıda, kadınlar sıklıkla erkeğin ilgisini çekmeye yönelik bir meta olarak görülmüşlerdir. Futbol medyası da bu erkek egemen yapının etkisinde kalarak kadınları 'güzellik' ve 'çekicilik'leriyle sunarak, kadınların ikincil planda kalmasına katkıda bulunmuştur. Eril söylem ve tavırlar, bir anlamda kadın spikerler aracılığıyla yeniden üretilmiştir. Ancak günümüzde kadın spikerlerin sayısındaki artış, kadınların futbol dünyasındaki rolünün sorgulanmasına ve değişmesine neden olmuştur. Bu artış, erkek

ve kadın futbol izleyicileri arasında olumlu geri dönüşler almaktadır. Futbol hala eril bir yapıya sahip olsa da kadın spiker, futbolcu ve izleyicilerinin sayısının artması futbolun daha eşitlikçi bir yöne doğru evrilebileceğinin işaretlerini taşımaktadır.

Futbol izleyicilerinin kadın spikerlere ilişkin bakış açılarının incelendiği ve temele alındığı bu çalışmada ulaşılan sonuçlar şu şekilde özetlenebilir:

Biyolojik cinsiyet bireyin doğumundan itibaren erkek veya kadın kimliğini kazanması ve sürdürmesi olarak kabul edilirken, toplumsal cinsiyet ise erkeklik veya kadınlık gibi toplum tarafından yüklenen norm ve inançlarla ilgilidir. Sosyolojik açıdan değerlendirilmesi gereken, toplumsal cinsiyete atfedilen anlamların davranışları nasıl şekillendirdiğidir. Toplumsal cinsiyet rollerine göre, pek çok toplumda erkeklere güç ve rekabet odaklı “görevler” atfedilirken, kadınlar daha çok hoşgörü, nezaket ve insan ilişkilerine dayalı işlerle ilişkilendirilmektedir. Ülkemizde de bu kültürel normlar nedeniyle kadınlar, sporun ve özellikle futbolun dışında bir alanla ilişkilendirilmiştir. Bu alandaki faaliyetler genellikle erkekler için ayrılmıştır ancak son yıllarda bu düşünce değişmeye başlamıştır.

1960'lı yıllardan itibaren dünya genelinde çeşitli toplumsal hareket dalgaları başlamıştır. Toplumsal cinsiyet eşitliğini savunan hareketler de bu dalgalardan biridir. Bu çerçevede, günümüzde temsilcileri giderek artan feminist düşüncelere ilişkin kuramlar ortaya çıkmıştır. Bu kuramlardan bazıları kadınların ekonomik hayatta daha etkin bir rol oynamalarını desteklerken, bazıları ise kültürel kalıpların değişimine vurgu yapmaktadır. Ancak tüm feminist kuramların temel amacı, toplumsal cinsiyet eşitliğinin her alanda önemini vurgulamaktır. Bu bağlamda, feminist kuramların spor ve futbol medyasındaki toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin sorunlara daha fazla odaklanması önem taşımaktadır.

Son yıllarda toplumsal cinsiyet araştırmaları içinde önemli bir kavram haline gelen erkeklik sadece güç ve rekabeti ifade etmekle kalmaz, aynı zamanda toplumun tüm alanlarına yayılarak kadınların ikinci plana atılmasına gönderme yapar. Toplumsal eşitliği sağlamanın kritik yollarından biri, erkeklik kavramına yüklenen toplumsal normları dönüştürerek cinsiyet eşitliği yolunda önemli bir adım atmaktır. Toplumsal cinsiyet eşitliği için, herhangi bir işin cinsiyeti olmadığına dair anlayışın geliştirilmesi gerekmektedir. Bu konudaki sosyolojik araştırmalarda erkeklik kavramının göz ardı

edilmesi, toplumsal cinsiyet araştırmalarını eksik bırakabilir; bu nedenle erkeklik kavramına daha fazla dikkat ve önem verilmesi gerekmektedir.

Spor, Bourdieu'nün alan, habitus ve sermaye kavramlarıyla analiz edilebilecek olgulardan biridir. Tarihsel olarak spor, erkeklerin hâkim (baskın) olduğu bir alandır ve bu hakimiyet habitus ve sermaye ile ilişkilidir. Özellikle spor ve futbol gibi alanlarda erkek hâkimiyeti, kişinin toplumsal sermayesini ve alandaki konumunu etkileyebilir; buna bağlı olarak toplumsal cinsiyet ayrımcılığını görünür kılabılır. Bu nedenle, kadınların spor genelinde ve özellikle futbol dünyasında daha fazla görünür olması, bu alanda kendilerine ait bir habitus ve sermaye oluşturmasına bağlıdır. Kadınların medya (spor, futbol) aracılığıyla, kendi habitus ve sermaye ilişkileriyle daha fazla görünür olması, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için önemli bir adım olarak görülmektedir.

Toplumsal cinsiyet olgusu beden üzerinden incelendiğinde, kadının fiziksel çekiciliğinin erkek futbol izleyicileri için bir çekicilik unsuruna dönüştüğu ve bu şekilde kadınların belirli kalıplara sıkıştırılarak eşitlik çabalarına zarar verildiği görülmektedir. Bu durumdan kadınların yanı sıra, erkekler de rahatsızlık duymaktadır. Ancak medya kanalları, özellikle kadın bedenini kullanarak gelir elde etmeye (reytinglerini arttırmaya) devam etmektedir. Spor ve özellikle futbol medyasında kadınların bedenleriyle değil, bilgi ve uzmanlıklarıyla öne çıkması büyük bir öneme sahiptir.

Spor/futbol medyası büyük bir sektör olarak toplum üzerinde geniş etkilere sahiptir. Kadınların futbol medyasında fiziksel özelliklerine göre var olduğuna yönelik toplumsal algının yıkılması ve kadınların bilgi ve birikimleriyle bu alanda varlığının artması, toplum tarafından kabul gören bir gelişmedir. Katılımcılar özellikle spor geçmişi olan kadınların, mankenlerin yerine futbol medyasında daha fazla görünmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Bu bağlamda medya kuruluşlarının kadın spiker ve yorumcu seçiminde kriter olarak “kadınısı” özelliklerden ziyade liyakata dayalı bir yaklaşım sergilemesi önem arz etmektedir. Bu durum toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına önemli katkılar sunacaktır.

KAYNAKÇA

- Ak, M. D. & Çakır, D. S. (2019). *1980 Sonrası Türkiye’de Futbol ve Erkeklik İnşası*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Akiner, N. (2020). Türkiye’de Medyanın Toplumsal Cinsiyeti: Kadın Medya Profesyonellerinin Erkek Egemen Medya Yapısına Dair Algıları. *Researcher*, 8(2), 40-61.
- Akkaş, İ. (2019). Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları çerçevesinde ortaya çıkan toplumsal cinsiyet ayrımcılığı. *Ekev Akademi Dergisi*, 23(77), 97-118
- Akkaya, C. (2020). Kimliğin cisimleşme mekanı olarak beden ve spor tartışmaları: Bourdieucu bir okuma. Demez, G. Timurturkan, M. & Ertan, C. (Editörler). *Bedenin sosyolojisi: Gündelik hayatın cisimleşme deneyimleri, tbbileştirme ve dijital gözetim*, içinde (s. 263-280). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Akkaya, C., & Kaplan, Y. (2014). Toplumsal cinsiyet bağlamında spor medyasında kadın. *International Journal of Sport Culture and Science*, 3, 177-182
- Arpacı, M. (2020). Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisinde Beden, Cinsiyet ve Cinsellik . *İmgelem Dergisi*, 2(3), 245-264
- Bourdieu, P. (2015) *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*, (çev. D. Fırat Şannan, A. Günce Berkkurt), Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P.(2015). *Eril Tahakküm*, (2.Baskı), çev. B. Yılmaz, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Connell, R. W., & Messerschmidt, J. W. (2005). Hegemonic masculinity: Rethinking the concept. *Gender & Society*, 19(6), 829-859
- Cooky, C., Messner, M. A., & Hextrum, R. H. (2013). Women play sport, but not on TV: A longitudinal study of televised news media. *Communication & Sport*, 1(3), 203-230
- Creswell, J. (2016). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çağıl, A. (2020). Feminizm ve Politika İlişkisi Bağlamında Radikal Feminizm. *Ağrı İslami İlimler Dergisi*, 6, 137-143.
- Çağırkan, B. (2018). Kimlik Ögesi Olarak Erkeklik Kavramı ve Postmodern Toplumlarda Farklı Erkeklik Algıları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(5), 93-105

- Çakır, C. (2015). *Hegemonik Erkelğin Yeniden Üretildiği Bir Alan Olarak Spor Medyası: Spor Haberlerinde Erkeklik Söylemlerinin Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ecevit, Y. (2021). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Temel Kavramları*. Erişim tarihi: 10.08.2022, <https://ceidizler.ceid.org.tr/dosya/toplumsal-cinsiyet-esitliginin-temel-kavramlaripdf.pdf>
- Giddens, A. & Sutton, P. W. (2016) *Sosyoloji*, (7. Baskı), çev. M. Şenol, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Hargreaves, J., & Anderson, E. (Eds.). (2014). *Routledge handbook of sport, gender and sexuality*. New York: Routledge.
- İlaslan, S. (2015). İletişim Araştırmaları ve Medya Tarihi Yazımı: Türkiye'de Yayıncılık Hayatı Araştırmaları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(1), 203-214
- Kaplan, Y., & Akkaya, C. (2014). Spor kültürü ve Türkiye'de spor. *International Journal of Sport Culture and Science*, 4(2), 114-119
- Karaca, U. (2019). *Televizyonlarda Yayımlanan Futbol Programlarında Kullanılan Hegemonik Erkeklik Söylemlerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karasar, N. (1994). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Yayınevi.
- Karkış, Ö. B. (2018). Sosyal Medya Reklamları Üzerinden Kadının Toplumsal Konumlandırmasına İlişkin Bir İçerik Analizi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(10), 114-134
- Küçükdere, A. N. (2019). *Toplumsal Cinsiyet Ekseninde Sporda Kadın ve Sporları: Mentеше Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Messner, M. A., Cooky, C., Council, L. D. & Mears, M. A. (2021). One and done: The long eclipse of women's televised sports, 1989–2019. *Communication & Sport*, 9(3), 347-371.
- Özbay, C. (2013). Türkiye' de Hegemonik Erkekliği Aramak. *Doğu Batı* 63, 185-204.
- Özsoy, S. (2009). Futbol ve Medya: Hedef Kitleden Kaynağa Dönütler. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21-40.
- Özsöz, C. (2008). Kültürel feminist teori ve feminist teorilere giriş. *Sosyoloji Notları*, 6, 51-55.
- Serd Hunyadvarı, F. (2019). *Bir Eğitim Sosyoloğu Olarak Bourdieu*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

- Swartz, D. (2011). *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*, çev. E. Gen. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Timurturkan, M. (2020). Özel Sektörde Çalışan Yönetici Kadınların Annelik Anlatıları: Deneyimler, Beklentiler ve Annelik İdeolojileri. *İnsan ve Toplum*, 10(1), 9
- Turner, B. S. (2014). *Klasik Sosyoloji*, (1.Baskı), çev. İ. Çetin. İstanbul: İletişim Yayıncılık, 348
- Keskin, F., & Uluşan, A. (2016). Kadının toplumsal inşasına yönelik kuramsal yaklaşımlara dair bir değerlendirme. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (26), 47-68.
- Vatandaş, C. (2011, Eylül 13). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 35, 34-35.
- Yanıklar, C. (2010). Kültürel Sermaye, Eğitim ve Toplumsal Tabakalaşma: Pierre Bourdieu'nun Yeniden Üretim Kuramına Eleştirel Bir Bakış. *Sosyoloji Dergisi*, 22, 123-129.
- Yardımcıoğlu, M. K. (2020). Alan, Habitus ve Sermaye Kavramlarıyla Pierre Bourdieu. *habitus Toplumbilim Dergisi*, 1, 23-37
- Yaşar, İ. K. (2016). Toplumsal Cinsiyet Normlarının Dışındaki Sporcular. *Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi*, 27(3), 120-121.
- Yüksel, M. (2019). Pierre Bourdieu ve Spor Sosyolojisine Katkıları. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 502-509.

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Katılımcıların demografik özellikleri	63
---	----

EKLER

ARAŞTIRMA SORULARI

Soru 1: Kadınların spor haberlerini sunması veya yorumlaması hakkındaki düşünceğiniz nedir?

Soru 2: Sporu erkeklere ait bir alan olarak mı görüyorsunuz? Bu konudaki fikirleriniz nelerdir?

Soru 3: Kadın spiker sayısının artışının erkek izleyicileri nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?

Soru 4: Son yıllarda kadın spikerlerin daha görünür hale gelmesi hakkında düşünceleriniz nelerdir?

Soru 5: Kadın spiker sayısının artışı toplumsal anlamda nasıl bir gelişme olarak görünmektedir? Düşüncelerinizi belirtir misiniz?

Soru 6: Toplumumuzda kadınların spor yapamayacağına dair bir inanış olduğunu düşünüyor musunuz?

Soru 7: Kadın spikerlerinin çoğu spor dışı alanlardan gelmektedir. Bu konudaki fikirleriniz nelerdir?

ÖZGEÇMİŞ

İlkokul, ortaokul ve liseyi Ankara’da okudu. Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü’nden 2019 yılında mezun oldu. 2020 ile 2021 yılları arasında Karaağaç Yayıncılık, 2021 ile 2022 yılları arasında ise Formül Kurs merkezinde çalışmıştır. Güzel hitabet kursu, Microsoft Office programı, yaşam koçluğu, tıbbi sekreterlik eğitimleri almıştır. 2022 yılı sonu 2023 başı itibariyle Etlik Şehir Hastanesinde Veri Giriş Elemanı olarak çalışmaktadır.

